Faunabeheerplan Zeeland 2015 t/m 2019: zoogdieren en overige vogelsoorten

R. Lensink

Faunabeheerplan Zeeland 2015 t/m 2019: zoogdieren en overige vogelsoorten

R. Lensink

Bureau Waardenburg bv
Adviseurs voor ecologie & milieu

Postbus 365 4100 AJ Culemborg
Telefoon 0345 51 27 10, Fax 0345 51 98 49
info@buwa.nl www.buwa.nl

opdrachtgever: FBE Zeeland

14 november 2014
rapport nr. 14-174

Status uitgave:	conceptrapport
Rapport nr.:	14-174
Datum uitgave:	14 november 2014
Titel:	Faunabeheerplan Zeeland 2015 t/m 2019: zoogdieren en overige vogelsoorten
Samenstellers:	drs. ing. R. Lensink
Foto's omslag:	-
Aantal pagina's inclusief bijlagen:	106
Project nr.:	13-590
Projectleider:	drs. ing. R. Lensink
Naam en adres opdrachtgever:	Faunabeheereenheid Zeeland Postbus 46, 4460 BA Goes
Referentie opdrachtgever:	brief 5 mei 2014
Akkoord voor uitgave:	Teamleider vogelecologie drs. T.J. Boudewijn
Paraaf:	

Bureau Waardenburg bv is niet aansprakelijk voor gevolgschade, alsmede voor schade welke voortvloeit uit toepassingen van de resultaten van werkzaamheden of andere gegevens verkregen van Bureau Waardenburg bv.
Opdrachtgever hierboven aangegeven vrijwaart Bureau Waardenburg bv voor aanspraken van derden in verband met deze toepassing.

© Bureau Waardenburg bv / FBE Zeeland
Dit rapport is vervaardigd op verzoek van opdrachtgever en is zijn eigendom. Niets uit dit rapport mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden d.m.v. druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever hierboven aangegeven en Bureau Waardenburg bv, noch mag het zonder een dergelijke toestemming worden gebruikt voor enig ander werk dan waarvoor het is vervaardigd.

Het kwaliteitsmanagementsysteem van Bureau Waardenburg bv is door CERTIKED gecertificeerd overeenkomstig ISO 9001:2008.

Bureau Waardenburg bv
Adviseurs voor ecologie & milieu

Postbus 365 4100 AJ Culemborg
Telefoon 0345 51 27 10, Fax 0345 51 98 49
info@buwa.nl www.buwa.nl

Voorwoord

Het vigerende faunabeheerplan voor Zeeland loopt eind 2014 af. Teneinde een adequaat faunabeheer te kunnen blijven voeren, is een faunabeheerplan voor de volgende vijf jaar opgesteld: 2015 t/m 2019. In dit plan worden onder andere het gevoerde beleid en beheer in de afgelopen periode tegen het licht gehouden. Op basis hiervan zijn beleid en beheer voor de komende periode geformuleerd.

Het onderhavige plan is op uitnodiging van de Faunabeheereenheid Zeeland op gesteld door Bureau Waardenburg. Het projectteam bestond uit:

Rob Lensink	projectleiding, rapportage
Maarten Japink	kaartmateriaal
Job de Jong	kaartmateriaal
Theo Boudewijn	collegiale toets

Begeleiding van de opdracht vond plaats door:

Jan Ramondt	Voorzitter Faunabeheereenheid
Joan Seijdlitz	Federatie Particulier Grondbezit
Peter de Koeijer	Zuidelijke Land- en Tuinbouw Organisatie
Lo Polvliet	KNJV en NOJG; hoefdiercommissie Walcheren
Kees de Lange/Ad van Hees	SBB
Hanneke Mesters	Vereniging Natuurmonumenten
Stefan Haaij	St. Het Zeeuwse Landschap
René Steijn	Provincie Zeeland
Wilmer Remijnse	Faunafonds
Liduin Paree	secretariaat FBE

Allen worden bedankt voor hun bijdragen en discussies.

Inhoud

Voorwoord 3

Samenvatting 7

1 Inleiding 9

2 Wettelijke context 11

2.1 Wettelijk kader 11

2.2 Vrijstelling ex artikel 65 12

2.3 Aanwijzing ex artikel 67 14

2.4 Ontheffing ex artikel 68 16

2.5 Faunabeheer als onderdeel van het provinciale natuurbeleid 16

2.6 Samenvatting provinciale beleidsregels faunabeheer 17

2.7 Beheer en schadebestrijding in Natura 2000 gebieden 19

2.8 Het Faunabeheerplan 20

3 Zoogdieren 25

3.1 Vos 25

3.2 Konijn 28

3.3 Haas 30

3.4 Damhert 35

3.5 Ree 48

3.6 Verwilderde soorten 49

4 Vogelsoorten 50

4.1 Knobbelzwaan 50

4.2 Smient 53

4.3 Wilde eend 59

4.4 Fazant 63

4.5 Waterhoen 67

4.6 Meerkoet 70

4.7 Holenduif 74

4.8 Houtduif 77

4.9 Mezen 80

4.10 Gaai 83

4.11 Ekster 85

4.12 Kauw 88

4.13 Zwarte Kraai 88

4.14 Spreeuw 88
4.15 Verwilderde vogelsoorten 93
5 Conclusies en aanbevelingen 94
5.1 Soorten, schade en beheer 94
5.2 Monitoring 94
6 Literatuur 96

Bijlage 1 Overzicht van aantal schadegevallen van >€250,-- per maand en per jaar maand, gevolgd door het schadebedrag van deze gevallen.
Bijlage 2 Overzicht preventieve maatregelen mbt schade door haas

Samenvatting

In dit faunabeheerplan worden van vijf soorten zoogdieren en veertien soorten vogels een aantal zaken besproken: voorkomen, aantalsontwikkeling, schade, genomen maatregelen en gewenste maatregelen in de komende planperiode.

De besproken soorten kunnen schade aan landbouwgewassen veroorzaken. Deze schade kan in een aantal gevallen worden beperkt met preventieve middelen, dan wel middelen die een verstorend effect hebben. In een aantal gevallen zijn in de sfeer van preventie en verjaging geen afdoende middelen beschikbaar. Dan kan, vaak onder voorwaarden of restricties, op basis van een aanwijzing of ontheffing worden over gegaan tot het doden van dieren. Een en ander is samengevat in tabel 5.1.

Schadebestrijding van de verschillende soorten zal, naast geëigende preventie, gestoeld zijn op de navolgende vrijstellingen en ontheffingen:

- vos — landelijke vrijstelling ex artikel 65
- haas — wildsoort, ontheffing afschot ex artikel 68
- konijn — wildsoort, landelijke vrijstelling ex artikel 65
- damhert — ontheffing afschot ex artikel 68
- ree —
- knobbelzwaan — vrijstelling ex artikel 65 verstoren
- smient — verontrusten, afschot ex artikel 68
- wilde eend — wildsoort; vrijstelling ex artikel 65 verstoren en doden
- fazant — wildsoort
- waterhoen — ontheffing ex artikel 68 verstoren
- meerkoet — vrijstelling ex artikel 65 verstoren
- holenduif — vrijstelling ex artikel 65 verstoren
- houtduif — wildsoort, landelijke vrijstelling ex artikel 65
- mezen —
- gaai —
- ekster — vrijstelling ex artikel 65 verstoren
- kauw — vrijstelling ex artikel 65 verstoren en doden, ontheffing ex artikel 68 vangen
- zwarte kraai — vrijstelling ex artikel 65 verstoren en doden, ontheffing ex artikel 68 vangen
- spreeuw — vrijstelling ex artikel 65 verstoren en doden, ontheffing ex artikel 68 vangen
- huismus —

1 Inleiding

In de Flora- en faunawet is de bescherming van plant- en diersoorten geregeld. Een aantal diersoorten kan schade veroorzaken aan landbouwgewassen of andere in de wet genoemde belangen in het geding brengen. Hiertegen kunnen maatregelen worden genomen, die uitgewerkt en verantwoord dienen te zijn in een faunabeheerplan.

Doel

Dit faunabeheerplan geeft aan welk beheer in uitzondering op de wettelijke bescherming van in het wild levende diersoorten, voor de provincie Zeeland wenselijk (of noodzakelijk) zal zijn. Dit plan geeft een onderbouwing van en aanbevelingen voor het beheer van schadeveroorzakende beschermde diersoorten in het kader van artikel 68 van de Flora- en faunawet. Hierin worden ook artikel 65 (vrijstelling) en 67 (aanwijzing/ontheffing) betrokken. Ten behoeve van de door Gedeputeerde Staten goed te keuren beheerrichtlijnen biedt dit plan tevens de volgens de Ffwet vereiste onderbouwing op grond waarvan daadwerkelijk tot nader gedefinieerde (aanwijzing en) ontheffing kan worden besloten. Als zodanig is dit plan een uitwerking van de Nota Faunabeleid Zeeland (2003)

Status

Vrijstellingen (artikel 65), aanwijzingen (artikel 67) en het verlenen van ontheffingen (artikel 68) vallen onder directe bevoegdheid van Gedeputeerde Staten. Dit plan heeft daar waar mogelijk een status van onderbouwde aanvraag, op grond waarvan Gedeputeerde Staten al dan niet goedkeuring kan verlenen aan de aanvraag. In die gevallen waar de onderbouwing niet op voorhand te geven is, vormt het plan de basis voor de onderbouwing van een eventuele aanvraag.

Functie

De functie van dit plan valt in verschillende aspecten uiteen:

1. Dit plan vormt een uitvoeringsdocument voor te nemen maatregelen in het kader van (populatie)beheer en/of schadebestrijding of schadepreventie;
2. Dit plan vormt, na goedkeuring door Gedeputeerde Staten, de onderbouwing voor ontheffingsaanvragen;
3. In dit plan worden de motieven aangegeven die aan de uitvoeringsregels ten grondslag liggen;
4. Het plan is 5 jaar geldig vanaf 1 januari 2015 tot en met 31 december 2019.

2 Wettelijke context

2.1 Wettelijk kader

De Flora- en faunawet (Ffwet) regelt onder meer de wettelijke bescherming van in het wild levende dieren. Dit houdt in dat de handelingen verontrusten, verjagen, vangen, doden of belemmeren zich voort te planten zijn verboden. Deze verboden staan vermeld in de artikelen 9 tot en met 12 van de Ffwet. Deze verboden gelden overigens niet voor gedomesticeerde vormen van de kat, bunzing, konijn, varken, grauwe gans, Europese kanarie, rotsduif en wilde eend. Ook gelden deze verboden niet voor de zwarte rat, bruine rat en huismuis. Er geldt daarnaast een algeheel verbod voor het uitzetten van wilde dieren in de vrije natuur (art. 14 Ffwet).

Uitzondering op de bescherming
De wet kent om pragmatistische redenen mogelijkheden om van de bescherming af te wijken. In de artikelen 65, 67, 68 en deels 75 wordt ten aanzien van voorkoming en bestrijding van schade geregeld aan wie daartoe noodzakelijke maatregelen zijn toegestaan, en met welke middelen en onder welke voorwaarden.

Bij toepassing van vrijstelling / aanwijzing / ontheffing op basis van de in de vorige alinea genoemde artikelen geldt als algemene voorwaarde dat:
- het géén bedreigde diersoort betreft;
- geen afbreuk wordt gedaan aan de gunstige staat van instandhouding (geldt niet voor exoten en verwilderde dieren);
- er geen andere bevredigende oplossing is om het doel te bereiken;
- er sprake moet zijn van het in geding zijn van één of meerdere van de in de wet genoemde belangen.

Van toepassing zijnde belangen op grond van artikelen 65, 67 en 68
- het voorkomen van belangrijke schade aan gewassen, vee, bossen, bedrijfsmatige visserij en wateren (art. 65, 67, 68);
- schade aan flora en fauna (art. 65, 67, 68);
- het belang van de volksgezondheid en openbare veiligheid (art. 67, 68);
- het belang van de veiligheid van het luchtverkeer (art. 67, 68);
- het voorkomen van schade of belangrijke overlast veroorzaakt door steenmarters aan gebouwen of zich daarin of daarbij bevindende roerende zaken (art. 68 lid 1 onderdeel e);
- het voorkomen en bestrijden van schade veroorzaakt door vossen aan niet bedrijfsmatig gehouden vee (art. 68 lid 1 onderdeel e);
- het voorkomen en bestrijden van onnodig lijden van zieke of gebrekkige dieren, behorende tot de diersoorten edelhert, ree, damhert of wild zwijn (art. 68 lid 1 onderdeel e);
- het voorkomen en bestrijden van schade veroorzaakt door vossen of konijnen op sportvelden of industrieterreinen (art. 68 lid 1 onderdeel e);

- het reguleren van de populatieomvang van dieren, behorende tot de diersoorten edelhert, ree, damhert of wild zwijn, met dien verstande dat vanwege dit belang slechts ontheffing kan worden verleend indien de aanleiding is gelegen in de schadehistorie ter plaatse van het omringende gebied of de maximale populatieomvang in relatie tot de draagkracht van het gebied waarin de dieren zich bevinden (art. 68 lid 1 onderdeel e);
- het voorkomen en bestrijden van schade veroorzaakt door dieren behorende tot een beschermde inheemse zoogdiersoort op begraafplaatsen (art. 75 lid 5 onderdeel c).

Bevoegdheden van "de jager"
Onverminderd de wettelijke bescherming van inheemse diersoorten is de reguliere bejaagbaarheid van een aantal diersoorten bij de wet geregeld. In dit kader zijn als wildsoort aangewezen: haas, fazant, wilde eend, konijn, houtduif en patrijs. In hoeverre de jacht op deze soorten wordt geopend wordt bepaald bij ministeriële regeling. Bij ministeriële regeling worden ook de beperkingen in tijd en ruimte van de jachtuitoefening geregeld. De wildsoorten vallen wettelijk onder de verantwoordelijkheid van de jachthouder (artikel 37 Ffwet).

Gedeputeerde Staten kunnen, zolang bijzondere weersomstandigheden dat naar hun oordeel met het oog op de instandhouding van wild vergen, de jacht voor de gehele provincie of een deel daarvan, voor een bepaalde tijd sluiten en weer te openen; met uitzondering van de vrijgestelde soorten.

Landelijke vrijgestelde schadesoorten
Naast de te bejagen wildsoorten zijn bij Algemene maatregel van bestuur (Besluit beheer en schadebestrijding dieren) ook soorten aangewezen die mogen worden bestreden omdat zij in het gehele land veelvuldig belangrijke schade aanrichten. Dit betreffen de Canadese gans, houtduif, konijn, kauw, vos en zwarte kraai. Grondgebruikers kunnen deze soorten zelf, of door grondgebruikers ingeschakelde gekwalificeerde derden, met gebruik van bij de wet toegestane middelen reguleren zonder de beperking in seizoenen die gelden voor de reguliere jachtuitoefening.

Voor bestrijding van schade veroorzaakt door wildsoorten buiten de door de Minister aangewezen delen van het jaar en uren in het etmaal, of in de door de wetgever aangewezen gebieden waar de jacht niet wordt geopend, kan slechts afschot plaatsvinden op basis van de bij wet en provinciaal beleid geregelde vrijstellingen, aanwijzing en ontheffingen.

2.2 Vrijstelling ex artikel 65

Volgens artikel 65 kan vrijstelling worden verkregen voor nader omschreven maatregelen. Deze maatregelen betreffen de diersoorten die daarvoor door de Minister middels een Algemene maatregel van bestuur (Besluit beheer en schadebestrijding dieren) zijn aangewezen. Toepassing van de vrijstelling is slechts toegestaan ter

voorkoming van belangrijke schade (ic. € 250,- per geval) aan gewassen, vee, bossen, bedrijfsmatige visserij en wateren of ter voorkoming van schade aan flora en fauna.

De landelijke vrijstellingslijst
De Minister heeft in de landelijke vrijstellingslijst diersoorten opgenomen die vanwege belangrijke schade door grondgebruikers en gebruikers van opstallen mogen worden bestreden.

Tabel 2.1 *De landelijke vrijstellingslijst als bedoeld in artikel 2 van het Besluit beheer en schadebestrijding dieren.*

naam	
Canadese gans	*Branta canadensis*
houtduif	*Columba palumbus*
konijn	*Oryctolagus cuniculus*
kauw	*Corvus monedula*
vos	*Vulpes vulpes*
zwarte kraai	*Corvus c. corone*

De provinciale vrijstellingslijst
De Minister heeft in de vrijstellingslijst ex artikel 3 van het Besluit beheer en schadebestrijding een aantal diersoorten opgenomen waaruit de provincie middels een provinciale verordening (de Verordening Flora- en faunawet Zeeland; 2003) kan selecteren voor welke diersoorten eveneens een dergelijke vrijstelling geldt. Daarvoor is géén planmatige aanpak vereist: de aanpak staat dus los van een faunabeheerplan. Wel kunnen door Gedeputeerde Staten beperkingen worden opgelegd met betrekking tot handelingen, tijd en gewas.

Benadrukt dient te worden dat uitvoering van een dergelijke vrijstelling is toegestaan aan de gebruiker van gronden of opstallen op de door hem gebruikte gronden, opstallen en bijbehorende erven, of door de gebruiker aan te wijzen derden (bij gebruik van het geweer geldt de eis van een jachtakte en de 40 hectare regeling!).

Voor zover diersoorten uit bovenstaande kaders daadwerkelijk zijn aangewezen, kan bij ministeriële regeling of provinciale verordening worden toegestaan dat de grondgebruiker handelingen verricht op de door hem gebruikte gronden of in of aan door hem gebruikte opstallen ter voorkoming van in het huidige of komende jaar dreigende schade aan in de wet genoemde belangen binnen de grenzen van het werkgebied van de wildbeheereenheid waarin de gronden of opstallen zijn gelegen.

Tabel 2.2 *De provinciale vrijstellingslijst als bedoeld in artikel 3 van het Besluit beheer en schadebestrijding dieren.*

naam		in Zeeland vrijgesteld voor
brandgans	*Branta leucopsis*	verontrusten
ekster	*Pica pica*	verontrusten
fazant	*Phasianus colchicus*	-
grauwe gans	*Anser anser*	verontrusten
haas	*Lepus europaeus*	verontrusten
holenduif	*Columba oenas*	verontrusten
huismus	*Passer domesticus*	-
kleine rietgans	*Anser brachyrhynchus*	-
knobbelzwaan	*Cygnus olor*	verontrusten
kolgans	*Anser albifrons*	verontrusten
meerkoet	*Fulica atra*	verontrusten
rietgans	*Anser fabalis*	-
ringmus	*Passer montanus*	-
roek	*Corvus frugilegus*	-
rotgans	*Branta bernicla*	verontrusten
smient	*Anas penelope*	verontrusten
spreeuw	*Sturnus vulgaris*	verontrusten / doden
waterhoen	*Gallinula chloropus*	-
wilde eend	*Anas platyrynchos*	verontrusten / doden
woelrat	*Arvicola terrestris*	-

2.3 Aanwijzing ex artikel 67

Volgens dit artikel kan de Minister bij ministeriële regeling diersoorten aanwijzen waarvoor Gedeputeerde Staten kan bepalen dat de stand moet worden beperkt, evenals de aanwijzing van (categorieën van) personen die de maatregel mogen uitvoeren. Gedeputeerde Staten kunnen de in het kader van dit artikel te nemen besluiten afhankelijk stellen van een FBP. De gronden voor de te nemen besluiten zijn de ex artikel 65 erkende belangen (zie paragraaf 2.1) en de belangen zoals genoemd in artikel 67 lid 1 sub a (in het belang van volksgezondheid en openbare veiligheid) en sub b (in het belang van de veiligheid van het luchtverkeer). Voor zover het inheemse beschermde diersoorten betreft geldt ook hier dat:

- het géén bedreigde diersoort betreft;
- geen afbreuk wordt gedaan aan de gunstige staat van instandhouding;
- er geen andere bevredigende oplossing is om het doel te bereiken.

Op bijlage 1 als bedoeld in artikel 2 van de Regeling beheer en schadebestrijding dieren staat een gemêleerd gezelschap aan diersoorten genoemd. Voor de duidelijkheid zijn de genoemde soorten verdeeld naar inheemse soorten, andere dieren (exoten) en verwilderde dieren.

Tabel 2.3 *De lijst diersoorten als bedoeld in artikel 2 van de Regeling beheer en schadebestrijding dieren: beschermde inheemse diersoorten*

naam		in Zeeland aangewezen voor
brandgans	*Branta leucopsis*	-
Canadese gans	*Branta canadensis*	-
damhert	*Dama (Cervus) dama*	-
edelhert	*Cervus elaphus*	-
grauwe gans	*Anser anser*	-
knobbelzwaan	*Cygnus olor*	-
kolgans	*Anser albifrons*	-
konijn	*Oryctolagus cuniculus*	-
ree	*Capreolus capreolus*	-
vos	*Vulpes vulpes*	-
wild zwijn	*Sus scrofa*	-
wilde eend	*Anas plathyrynchos*	-

Overigens geldt dat voor alle aangewezen soorten geldt dat deze kunnen worden bestreden in al hun vormen; derhalve ook de gedomesticeerde vormen zoals de gedomesticeerde grauwe gans (boerengans). Slechts wanneer in de bijlage van de Regeling beheer en schadebestrijding dieren expliciet de gedomesticeerde vorm van een soort wordt aangegeven, zoals bijvoorbeeld de verwilderde duif, mag alleen de verwilderde vorm worden bestreden (*bron* Toelichting bij de wijziging van 29 september 2008, Stcrt. 190). In Zeeland geldt dat de gedomesticeerde vorm van de grauwe gans niet voorkomt en dat alle grauwe ganzen met een afwijkend kleed, worden beschouwd als zijnde grauwe gans *Anser anser* (brief GS Zeeland 7 maart 2013).

Tabel 2.4 *De lijst diersoorten als bedoeld in artikel 2 van de Regeling beheer en schadebestrijding dieren (andere diersoorten ofwel exoten).*

naam		in Zeeland aangewezen voor
beverrat	*Myocastor coypus*	-
grijze eekhoorn	*Sciurus carollinensis*	-
Indische gans	*Anser indicus*	-
marterhond	*Nyctereutes procyonoides*	-
moeflon	*Ovis ammon*	-
muntjak	*Muntiacus reevesi*	-
muskusrat	*Ondatra zibethicus*	doden
Amerikaanse nerts	*Mustela vison*	-
nijlgans	*Alopochen aegyptiacus*	-
rosse stekelstaarteend	*Oxyura jamaicensis*	doden
siberische grondeekhoorn	*Tamias sybericus*	-
wasbeer	*Procyon lotor*	-
zwarte zwaan	*Cygnus atratus*	-

Met de aanwijzing van bovengenoemde diersoorten die tot de exoten worden gerekend, wordt mede uitvoering gegeven aan het exotenbeleid van de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, zoals in de Beleidsnota invasieve exoten is weergegeven.

Tabel 2.5 De lijst diersoorten als bedoeld in artikel 2 van de Regeling beheer en schadebestrijding dieren: verwilderde dieren.

naam		in Zeeland aangewezen voor
verwilderde duif	*Columba livia* forma *domestica*	-
verwilderde kat	*Felis catus*	-

De aanwijzing van de soorten bij de Regeling beheer en schadebestrijding dieren laat onverlet dat een goede feitelijke onderbouwing door Gedeputeerde Staten van de concrete aanwijzing op basis van artikel 67 van de Flora- en faunawet zeer belangrijk is.

2.4 Ontheffing ex artikel 68

Voor zover er niet bij of krachtens enig ander artikel uit de Ffwet vrijstelling is of kan worden verleend kunnen Gedeputeerde Staten ontheffing verlenen. In tegenstelling tot de vrijstelling dient in de meeste gevallen aan het verlenen van ontheffing een FBP ten grondslag te liggen. Ontheffing wordt verleend voor ten hoogste vijf jaren. In het Besluit faunabeheer wordt in artikel 10 een dertiental punten opgesomd waaraan een faunabeheerplan moet voldoen alvorens deze kan worden goedgekeurd door Gedeputeerde Staten.

Omgaan met geschoten of gevangen dieren
Vrijstelling voor het vervoer van geschoten of gevangen dieren is geregeld in het besluit vrijstelling beschermde dier- en plantensoorten (artikel 11 lid 1 en 2). Het ontheffingsbeleid van de provincie vormt het kader voor dit FBP, en is geregeld in de Nota Faunabeleid Zeeland (vastgesteld d.d. 14 februari 2003).

2.5 Faunabeheer als onderdeel van het provinciale natuurbeleid

Met de Nota Faunabeleid Zeeland wordt invulling gegeven aan de provinciale taken en bevoegdheden op het gebied van de Flora- en faunawet. Het beleid is geënt op de specifieke regionale / provinciale omstandigheden.

Tabel 2.6 *Dieren genoemd in de Nota Faunabeleid Zeeland*

soort	beleid zoals vastgesteld in de beleidsnota
Zoogdieren	
haas	Provinciale vrijstelling voor verstoren; provinciale ontheffing voor doden mogelijk.
ree	Provinciale ontheffing voor verstoren mogelijk; provinciale ontheffing voor doden mogelijk.
damhert	Provinciale ontheffing voor verstoren mogelijk; provinciale ontheffing voor doden mogelijk.
Ganzen en eenden	
wilde eend	Provinciale vrijstelling voor verstoren en doden; provinciale ontheffing mogelijk om per etmaal langer door te mogen gaan met afschot.
smient	Provinciale vrijstelling voor verstoren.
brandgans	Provinciale vrijstelling voor verstoren.
grauwe gans	Provinciale vrijstelling voor verstoren; provinciale ontheffing voor doden mogelijk.
kolgans	Provinciale vrijstelling voor verstoren.
rotgans	Provinciale vrijstelling voor verstoren.
Kraaiachtigen	
ekster	Provinciale vrijstelling voor verstoren.
Overige vogelsoorten	
fazant	Provinciale ontheffing voor verstoren mogelijk; provinciale ontheffing voor doden mogelijk.
holenduif	Provinciale vrijstelling voor verstoren; provinciale ontheffing voor doden mogelijk.
knobbelzwaan	Provinciale vrijstelling voor verstoren.
meerkoet	Provinciale vrijstelling voor verstoren.
spreeuw	Provinciale vrijstelling voor verstoren en doden.
waterhoen	Provinciale ontheffing voor verstoren mogelijk.
zilvermeeuw	Provinciale ontheffing voor verstoren en doden mogelijk.

2.6 Samenvatting provinciale beleidsregels faunabeheer

Faunabeheereenheid
De Faunabeheereenheid Zeeland voldoet aan de wettelijke eisen en is op 17 juni 2003 erkend in de zin van de artikelen 29 en 30 van de Ffwet.

Faunabeheerplan
De FBE stelt elke 5 jaar een FBP op. Dit plan dient te voldoen aan de eisen en voorwaarden die in de wet zijn genoemd. Het FBP vormt als zodanig de voorbereiding van de besluitvorming voor de afhandeling van aanvragen voor ontheffing. Gedeputeerde Staten toetsen het FBP aan de criteria van de Ffwet.

Verhuur jachtrecht provinciale eigendommen
Jacht vormt op de provinciale eigendommen geen zelfstandige functie; wel dient bejaging plaats te vinden uit oogpunt van schadebestrijding. In voorkomende gevallen van schade zal de jacht verhuurd worden.

Sluiting van de jacht onder bijzondere weersomstandigheden
Besluiten over de sluiting van de jacht zullen vanwege de gewenste duidelijkheid steeds van toepassing zijn van voor het hele grondgebied van de provincie. Per categorie wild wordt aangegeven wanneer de (reguliere) jacht gesloten zal worden en weer heropend.

Hiervoor zijn in tabel 6 van de Nota faunabeleid Zeeland de criteria weergegeven die worden gehanteerd om tot sluiting dan wel heropening van de jacht op groepen wildsoorten over te gaan. Voor situaties waarin de criteria niet voorzien, behoudt de provincie zich het recht voor om van deze criteria af te wijken.

Kievitseieren
Gedeputeerde Staten zullen geen ontheffing verlenen voor het rapen van kievitseieren.

Provinciale vrijstellingen (art. 65 Ffwet) verjagen
Voor het verjagen van bij verordening aangewezen beschermde soorten die in de provincie Zeeland veelvuldig schade veroorzaken bestaat een provinciale vrijstelling. Verjagen met ondersteunend afschot In de provincie Zeeland is verjaging met ondersteunend afschot van spreeuwen en wilde eenden door middel van een vrijstelling geregeld.

Ontheffingen (art. 68) in het belang van volksgezondheid en openbare veiligheid
Er bestaat momenteel geen reden binnen de provincie Zeeland om ontheffingen te verlenen in het kader van de volksgezondheid.
Vanwege de potentiële schade die konijnen en vossen kunnen toebrengen aan de primaire zeewering bestaat de mogelijkheid om ontheffing te verlenen voor bestrijding van deze soort in het kader van de openbare veiligheid.
In het kader van verkeersveiligheid kan het nodig zijn om het ree te reguleren in en rond leefgebieden die grenzen aan druk bereden wegen. De noodzaak hiertoe dient in een faunabeheerplan te zijn omschreven.

Ontheffingen (art. 68) In het belang van de veiligheid van het luchtverkeer
In het kader van de veiligheid van het luchtverkeer mogen op en in de nabijheid van vliegveld Midden Zeeland de daar verblijvende knobbelzwanen worden verstoord en verjaagd.

Ontheffingen (art. 68) ter voorkoming van belangrijke schade aan gewassen, vee, bossen en bedrijfsmatige visserij en wateren
In een aantal gevallen zal verstoren of verontrusten niet volstaan om schade te voorkomen of te beperken. Waar in deze gevallen bejaging zonder nadere restricties geen gevaar oplevert voor de duurzame instandhouding van de soort, bestaat de mogelijkheid voor ontheffing van het verbod van vangen en/of doden

Ontheffingen (art. 68) ter voorkoming van schade aan flora en fauna
De provincie zal ontheffingen voor het verstoren en vernielen van nesten en het rapen van eieren van de zilvermeeuw in het kader van tegengaan van nieuwe vestigingen van broedkolonies toestaan.

Voor het damhert geldt dat de provincie ontheffing zal verlenen om zich buiten de Manteling van Walcheren en de Kop van Schouwen vestigende populaties te verwijderen.

Ontheffingen (art. 68) in het kader van andere bij wet genoemde belangen
De uit oogpunt van schadebestrijding aan sportvelden, begraafplaatsen, golfbanen en industrieterreinen van door konijnen veroorzaakte schade benodigde ontheffingen, zullen, eventueel door tussenkomst van de FBE, door de provincie worden afgegeven.

2.7 Beheer en schadebestrijding in Natura 2000 gebieden

In de Natuurbeschermingswet 1998 zijn sinds 1 oktober 2005 de Europese Vogelrichtlijngebieden en de aangemelde Habitatrichtlijngebieden opgenomen. Deze wet is ook relevant voor de beschermde nationale natuurmonumenten. De Europese richtlijnen zijn gebundeld in het Natura 2000 netwerk. Beide Europese richtlijnen zijn belangrijke instrumenten om de Europese biodiversiteit te waarborgen. Alle Vogel- of Habitatrichtlijngebieden zijn geselecteerd op grond van het voorkomen van soorten en habitattypen die vanuit Europees oogpunt bescherming nodig hebben. In deze gebieden en over de grenzen van deze gebieden (externe werking) dient naast de Ffwet ook altijd een afweging op grond van de Natuurbeschermingswet 1998 te worden gemaakt. Een activiteit of handeling mag in deze gebieden en soms aan de grens buiten deze gebieden niet eerder worden uitgevoerd pas dan nadat vergunning is verkregen.

Tabel 2.7 Overzicht Natura 2000-gebieden Zeeland (VRL = Vogelrichtlijn, HRL = Habitatrichtlijn).

gebied	aanwijzing onder:
Canisvlietse Kreek	HRL
Grevelingen	HRL & VRL
Groote Gat	HRL
Kop van Schouwen	HRL
Krammer-Volkerak	HRL & VRL
Manteling van Walcheren	HRL
Markiezaat	VRL
Oosterschelde	HRL & VRL
Veerse Meer	VRL
Vogelkreek	HRL
Voordelta	HRL & VRL
Westerschelde & Saeftinghe	HRL & VRL
Yerseke en kapelse Moer	HRL & VRL
Zoommeer	VRL
Zwin & Kievittepolder	HRL & VRL

In de provincie Zeeland zijn een vijftiental gebieden aangewezen in het kader van Natura 2000 (tabel 2.7).

Beheerplannen Natura 2000
Voor de Natura 2000-gebieden neemt het Ministerie van EZ per gebied aanwijzingsbesluiten met daarin opgenomen de instandhoudingsdoelstellingen van dat gebied. Na aanwijzing moet binnen 3 jaar het beheerplan voor dat gebied worden vastgesteld. In deze beheerplannen staat aangegeven welke beleids- en

beheersmaatregelen nodig zijn om de instandhoudingsdoelstellingen van habitattypen en soorten in dat gebied te realiseren en hoe dit zich verhoudt tot de andere vormen van gebruik.

De beheerplannen zijn van belang omdat daarin onder andere zal worden onderzocht in hoeverre beheer en schadebestrijding als vorm van gebruik zonder vergunning van de Natuurbeschermingswet kan plaatsvinden. Leiden de noodzakelijke handelingen niet tot significante effecten dan kan de afweging in het beheerplan plaatsvinden en vergunningsvrij, al dan niet onder mitigerende voorwaarden, worden voortgezet. Uitgangpunt is dat kwalificerende soorten geen onderwerp van faunabeheer zijn.

Vergunningverlening
Tot de vaststelling van het beheerplan zal in en direct grenzend aan Natura 2000-gebieden altijd een afweging voor beheer en schadebestrijding op grond van de Natuurbeschermingswet noodzakelijk zijn. Indien uit vooroverleg tussen de initiatiefnemer en Gedeputeerde Staten blijkt dat het beheer of schadebestrijding niet leidt tot significante effecten dan mag dit vergunningsvrij worden uitgevoerd. Na de vaststelling van het beheerplan geldt de vergunningplicht in principe alleen nog voor handelingen met significante effecten op de instandhoudingsdoelen.

De Faunabeheereenheid zal de samenloop tussen de Natuurbeschermingswet en de Flora en faunawet tijdig signaleren, het bevoegd gezag daarop attenderen en de procedures hier zonodig op aanpassen.

2.8 Het Faunabeheerplan

Alvorens ontheffing kan worden verkregen voor de verbods- of gebodsbepalingen van de Ffwet moet voldaan worden aan een aantal eisen die gesteld zijn in de Flora- en faunawet. Een van die eisen is dat er een faunabeheerplan moet zijn. Dit is, zoals hieronder weergegeven, vastgelegd in artikel 30 van de Flora- en faunawet.

Artikel 30 Flora- en faunawet
1. Voor zover krachtens de artikelen 67 of 68 faunabeheerplannen worden geëist, behoeven deze de goedkeuring van Gedeputeerde Staten, gehoord het Faunafonds.
2. Bij of krachtens algemene maatregel van bestuur worden regels gesteld waaraan faunabeheerplannen dienen te voldoen teneinde voor goedkeuring in aanmerking te kunnen komen.
3. De regels, bedoeld in het tweede lid, betreffen in ieder geval:
   a. de omvang en begrenzing van het gebied waarop het faunabeheerplan betrekking heeft;
   b. het duurzaam beheer van diersoorten in dat gebied;
   c. de aard, omvang en noodzaak van de te verrichten handelingen ten aanzien van die diersoorten;
   d. de wijzen waarop en de perioden waarin, onderscheiden naar die diersoorten, die handelingen worden verricht.

4. Faunabeheerplannen die de goedkeuring van Gedeputeerde Staten behoeven, worden door Gedeputeerde Staten voor een ieder ter inzage gelegd op het provinciehuis.

Zoals in artikel 30 onder 2 is gesteld zijn er bij algemene maatregel van bestuur verder regels gesteld waaraan een faunabeheerplan moet voldoen. Deze algemene maatregel van bestuur is op 28 november 2000 afgekondigd in de Staatscourant (Besluit van 28 november 2000, houdende regels ten aanzien van faunabeheereenheden en faunabeheerplannen (Besluit faunabeheer)). Indien in de planperiode van onderliggend faunabeheerplan wettelijke maatregelen van kracht worden die strijdig zijn met het faunabeheerplan, dan zal het plan hierop worden aangepast.

In het Besluit faunabeheer wordt in artikel 10 een dertiental punten opgesomd waaraan een faunabeheerplan moet voldoen alvorens deze kan worden goedgekeurd door Gedeputeerde Staten. Het relevante artikel uit het Besluit faunabeheer is hierna onverkort weergegeven.

Artikel 10 (Besluit faunabeheer)
Het faunabeheerplan bevat ten minste de volgende gegevens:
a. de omvang van het werkgebied van de faunabeheereenheid;
b. een kaart waarop de begrenzing van het werkgebied van de faunabeheereenheid is aangegeven;
c. kwantitatieve gegevens over de populatie van de diersoorten ten aanzien waarvan een duurzaam beheer noodzakelijk wordt geacht, met inbegrip van gegevens over de aanwezigheid van de populaties in het betrokken gebied gedurende het jaar;
d. een onderbouwing van de noodzaak van een duurzaam beheer van de in onderdeel c bedoelde diersoorten, waaronder een onderbouwde verwachting van de belangen als bedoeld in artikel 68, eerste lid, van de wet die zouden worden geschaad indien niet tot beheer zou worden overgegaan;
e. een beschrijving van de mate waarin de in onderdeel d bedoelde belangen in de vijf jaren voorafgaand aan het ter goedkeuring indienen van het faunabeheerplan zijn geschaad;
f. de gewenste stand van de in onderdeel c bedoelde diersoorten;
g. per diersoort een beschrijving van de aard, omvang en noodzaak van de handelingen die zullen worden verricht om de gewenste stand, bedoeld in onderdeel f, te bereiken;
h. per diersoort en gewas een beschrijving van de handelingen die in de periode, bedoeld in onderdeel e, zijn verricht om het schaden van de in onderdeel d bedoelde belangen te voorkomen, alsmede, voor zover daarover redelijkerwijs kwantitatieve gegevens beschikbaar zijn, een beschrijving van de effectiviteit van die handelingen;
i. voor het plan betrekking heeft op het beheer van edelherten, damherten, reeën of wilde zwijnen, een beschrijving van het voedselaanbod, de relatie tussen dit voedselaanbod en de grootte van de populatie van de betrokken dieren alsmede de mogelijkheden van uitwisseling met aangrenzende terreinen;

j. een beschrijving van de plaatsen in het werkgebied van de faunabeheereenheid waar en de perioden in het jaar waarin de in onderdeel g bedoelde handelingen zullen plaatsvinden;
k. de mogelijkheid en de voorwaarden om gebruik te maken van een aan de faunabeheereenheid verleende ontheffing op gronden van jachthouders die niet bij de faunabeheereenheid zijn aangesloten, mits die gronden binnen het werkgebied van de faunabeheereenheid vallen en voor die gronden plaatsen als bedoeld in onderdeel j omvatten waar planmatig beheer noodzakelijk is;
l. voor daarover kwantitatieve gegevens beschikbaar zijn, een onderbouwde inschatting van de verwachte effectiviteit van de in onderdeel g bedoelde handelingen;
m. een beschrijving van de wijze waarop de effectiviteit van de voorgenomen handelingen zal worden bepaald.

Bejaagbaarheid

De periode op de dag en de delen van een jaar waarin op een soort mag worden gejaagd zijn begrensd (tabel 2.8).

Tabel 2.8 Bejaagbaarheid van wildsoorten en soorten met een landelijke vrijstelling ex artikel 65 op de dag en gedurende het jaar.

soort	periode etmaal	periode jaar
haas	zon op – zon onder	15 okt – 31 dec
fazant haan	zon op – zon onder	15 okt – 31 jan
fazant hen	zon op – zon onder	15 okt – 31 dec
wilde eend	½ voor zon op – ½ na zon onder	15 aug – 31 dec*
houtduif	zon op – zon onder	15 okt – 31 jan*
konijn	zon op – zon onder	15 aug– 31 jan*
zwarte kraai	zon op – zon onder	jaar rond
kauw	zon op – zon onder	jaar rond
vos	zon op – zon onder	jaar rond
Canadese gans	zon op – zon onder	jaar rond

* bij (dreigende) belangrijke schade is ook buiten genoemde periode van het jaar afschot mogelijk

2.9 Plangebied

Het plangebied omvat de provincie Zeeland. Zeeland omvat een aantal (voormalige) eilanden, terwijl Zeeuws-Vlaanderen aansluit op het grondgebied van België. Tussen de verschillende delen liggen grote wateren als Oosterschelde, Westerschelde, Grevelingen, Veerse Meer en Krammer-Volkerak.

Het werkgebied van de Faunabeheereenheid (FBE) is opgedeeld in Wildbeheereenheden (WBE's) (tabel 2.1). Deze hebben een gemiddelde omvang van

bijna 10.000 ha. De WBE Brabantse Wal heeft de grootste oppervlakte in Noord-Brabant en een klein deel in Zeeland.

Tabel 2.1 *Overzicht van regio's en wildbeheereenheden binnen de FBE Zeeland. Oppervlaktes zijn afgerond op honderdtallen, grote wateren tussen de regio's maken geen deel uit van een WBE.*

regio	oppervlakte (ha)	WBE	oppervlakte (ha)
Schouwen-Duiveland	23.800	Schouwen-Duiveland	12.000
		de Gouwe	11.800
Tholen	9.000	Tholen & St. Philipsland	12.000
Sint Philipsland	3.000		
Walcheren	22.300	Walcheren	22.300
Noord-Beveland	9.000	Noord-Beveland	9.000
Zuid-Beveland	37.900	Wolphaartsdijk e.o.	6.300
		Poel Heinkenszand	8.900
		Zuidwest Zuid-Beveland	7.800
		Kapelle e.o.	5.700
		Reimerswaal	8.000
		Brabantse Wal (Zl)	1.200
West Zeeuws-Vlaanderen	39.600	Wielingen	8.600
		Rodanborg	12.100
		De Honte	9.700
		Midden Zeeuws-Vlaanderen	9.200
Oost Zeeuws-Vlaanderen	32.500	Axel	9.900
		Hontenisse	14.300
		Koewacht	8.300
totaal	177.100		177.100
gemiddelde			9.839

Zeeland bestaat grotendeels uit kleigronden; alleen in het zuiden van Zeeuws-Vlaanderen komen pleistocene zandgronden voor. Hierdoor is de meest voorkomende vorm van grondgebruik in deze provincie bouwland (tabel 2.2, 2.3). In gebieden met hoge grondwaterstanden en/of zout in het grondwater overheerst grasland (bijvoorbeeld Yerseke Moer, De Poel, etc.).

De optelsommen van tabel 2.1, 2.2 en 2.3 verschillen van elkaar door verschillen in gebruikte bronnen en verschillen in definities. Desondanks is de ordegrootte van relevante oppervlakten in alle drie de tabellen correct.

Tabel 2.2 *Overzicht van de oppervlakte (ha) van vier hoofdvormen van grondgebruik in Zeeland in 2007 (gegevens: Topo Basiskaart 2012 ArcGis-Online).*

	akkerland	grasland	bos	overig	totaal
Noord-Beveland	5.647	1.458	319	1.755	9.178
Schouwen-Duivenland	12.478	4.093	964	5.179	22.714
St Philipsland	1.436	590	63	442	2.531
Tholen	7.925	1.947	143	2.308	12.324
Walcheren	6.931	3.765	839	4.723	16.258
Zeeuws Vlaanderen	47.915	10.869	2.131	12.351	73.266

Zuid-Beveland	20.764	7.771	873	14.176	43.585
totaal	103.097	30.493	5.332	40.936	179.857

Tabel 2.3 *Overzicht van de oppervlakte (ha) van vier hoofdvormen van grondgebruik van landbouwgronden en enkele belangrijke sub-vormen in Zeeland alsook het relatieve belang (%) in 2012 (gegevens CBS-Statline).*

grondgebruik	waarvan	2000	2005	2011	2012	%
akkerbouw		96.523	93.058	88.332	87.773	72,3
	aardappelen	21.064	17.313	18.690	17.770	
	granen	33.007	32.705	37.390	37.284	
groenvoedergewassen		5.181	5.495	6.940	7.051	5,8
grasland		16.819	16.438	20.401	20.585	17,0
	blijvend grasland	11.854	11.050	10.840	10.181	
tuinbouw open grond		6.268	5.935	6.183	5.969	4,9

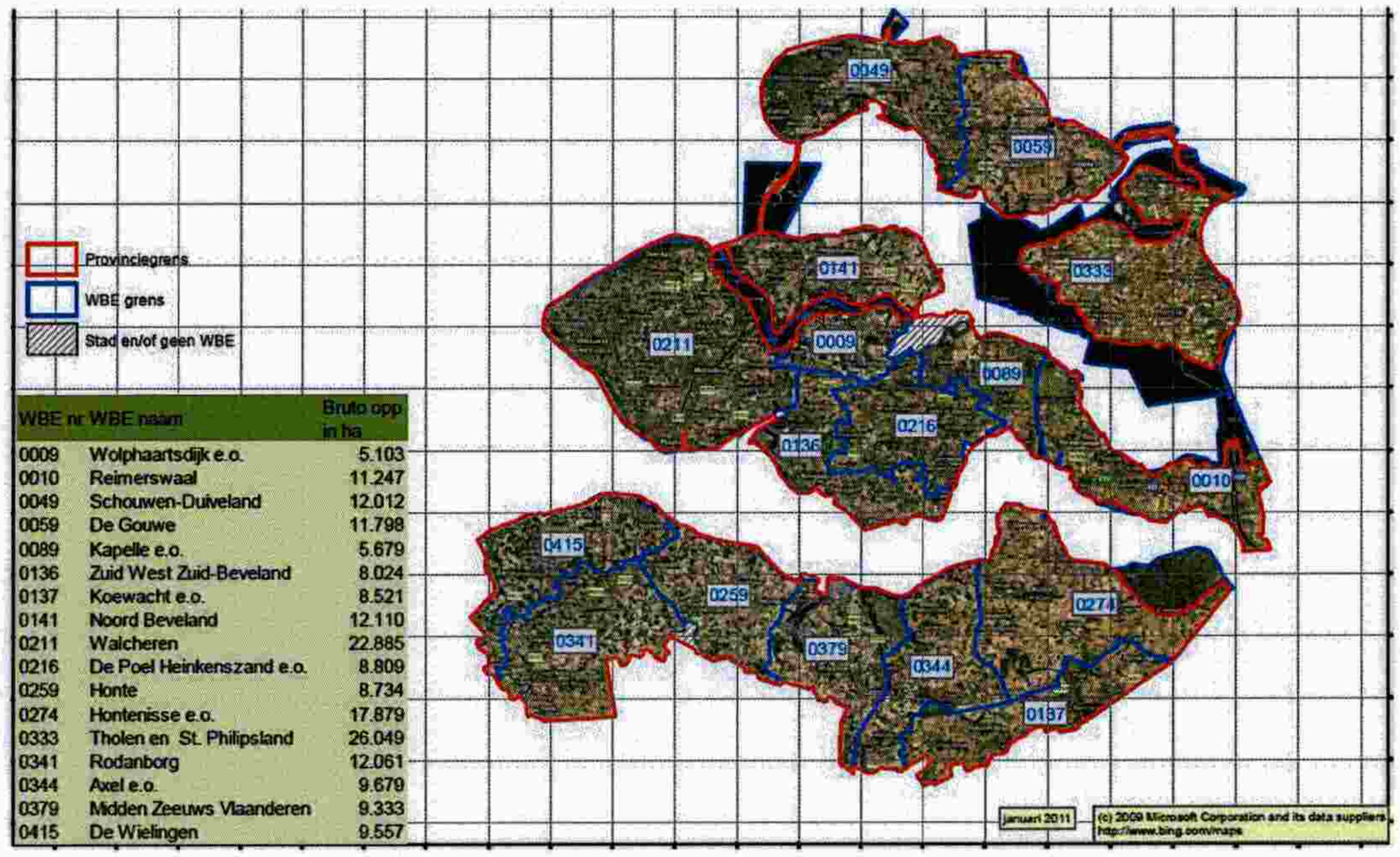

Figuur 2.1 Werkgebied van de FBE Zeeland met de verschillende Wild Beheereenheden (WBE's).

3 Zoogdieren

3.1 Vos

Verspreiding

Tot ver in de jaren negentig was de vos geen regelmatige bewoner van Zeeland. Incidenteel verscheen vanuit Brabant of Vlaanderen een vos binnen de provinciegrenzen. Nadien is dit beeld aanzienlijk veranderd. Zeeuws-Vlaanderen is vanuit België gekoloniseerd waarbij de soort nu in grote delen van deze regio regelmatig verspreid voorkomt (Bekker *et al.* 2010). Vanuit Brabant is het proces van kolonisatie van de provincie ingezet met op Tholen en in Zuid-Beveland inmiddels een geregeld en verspreid voorkomen. Enkele dieren hebben de Kop van Schouwen en de Manteling van Walcheren weten te bereiken en vormen daar thans nieuwe vestigingskernen.

Aantallen

Het aantal waarnemingen van vossen is de afgelopen 15 jaar gestaag toegenomen (figuur 3.1). Waarnemingen tussen 1998 en 2008 in Zeeland duiden op een jaarlijkse toename met meer dan 40% (gegevens Bekker *et al.* 2010).

De WBE's organiseren iedere winter 2 tot 4 tellingen om het aantal vossen in het gebied te bepalen. Voor Zeeuws-Vlaanderen laten deze gegevens een gestage toename zien van het aantal. Daarnaast duiden de gegevens op een afname van de groei in de afgelopen jaren. Afschot zal hier mede debet aan zijn

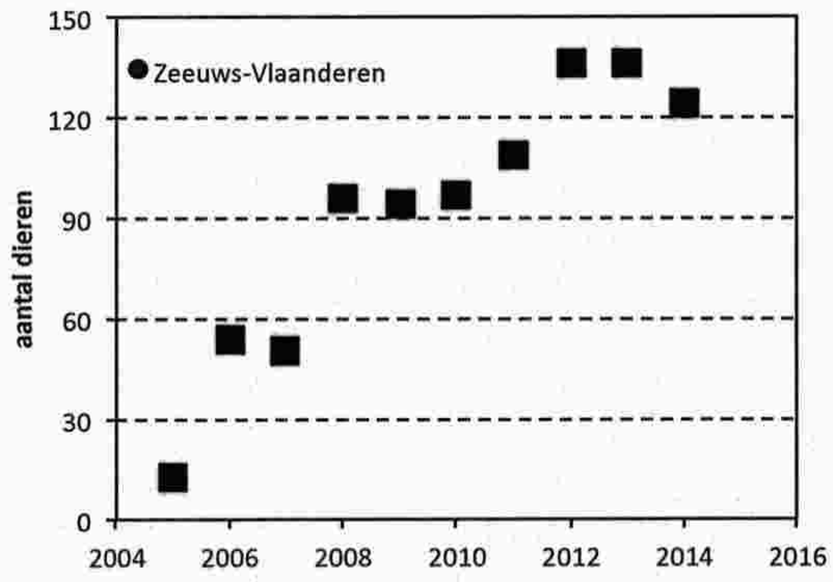

Figuur 3.1 Gemiddeld aantal vossen tijdens de wintertellingen in Zeeuws-Vlaanderen (gegevens FBE). 2005 = 2004/2005.

Beheer

De vos is geplaatst op de lijst met landelijke vrijstelling. Op basis hiervan worden zonodig maatregelen getroffen.

Omvang schade
Omdat de soort op de lijst met landelijke vrijstelling is geplaatst, ontbreekt inzicht in eventuele schade. In het overzicht van het faunafonds ontbreekt de soort; eventuele schade is niet getaxeerd (figuur 3.3).

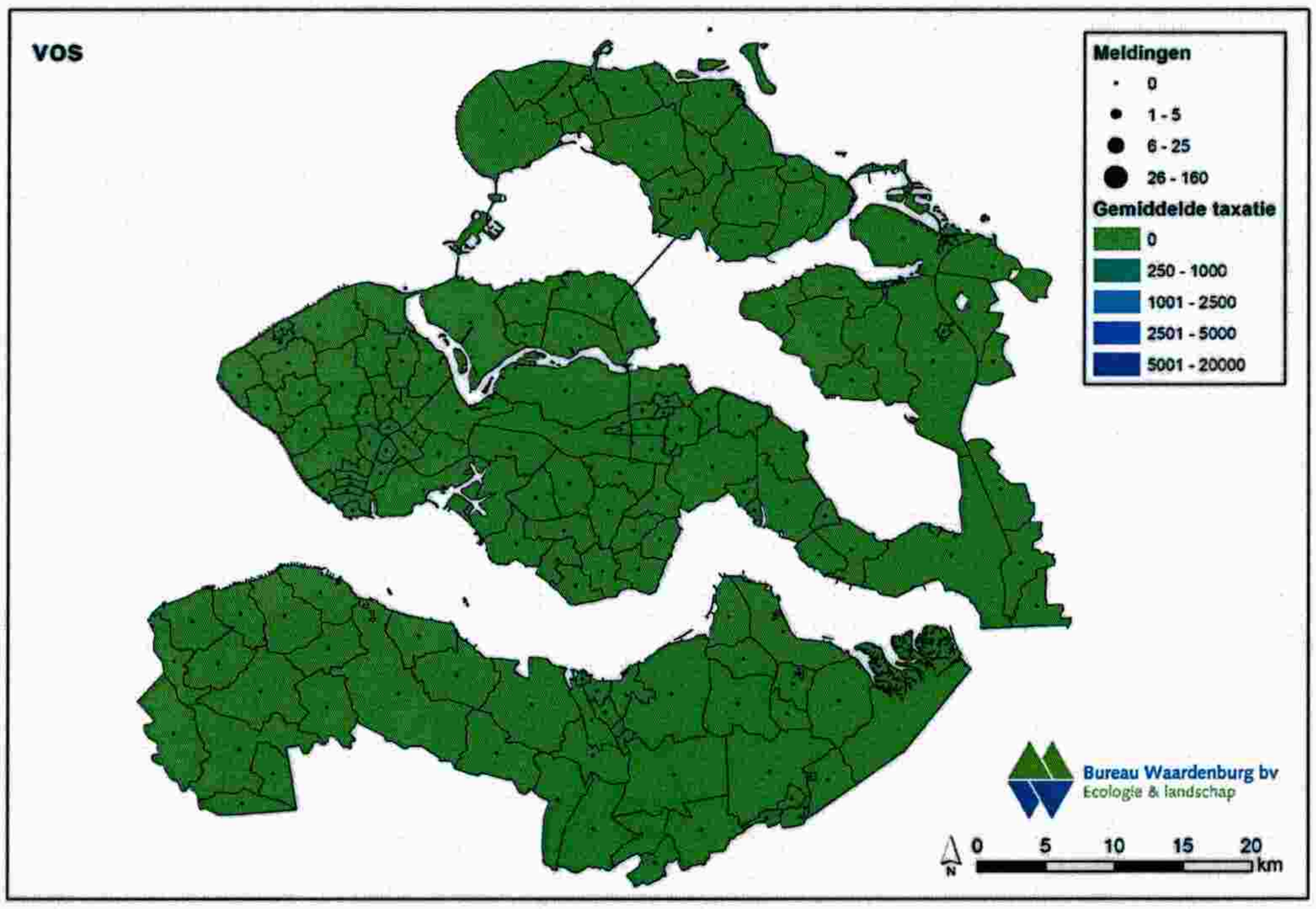

Figuur 3.3 Verspreiding van getaxeerde schade van vossen in 2008 - 2013 (alleen gevallen >€250,-- 1 juli 2008 – 30 juni 2013, gegevens Faunafonds). Per postcodegebied (4-cijfers) aantal gevallen in vijf jaar en gemiddeld bedrag van deze gevallen.

Noodzaak tot ingrijpen
In graslandgebieden in Laag-Nederland wordt de vos in verband gebracht met predatie van nesten van weidevogels. In Zeeland komen relatief weinig weidevogels voor, vooral door het grote aandeel akkerbouw in het grondgebruik en het lage aandeel grasland. Bij een verdere uitbreiding van de vos, en verdere toename in aantallen, kan de discussie oplaaien over predatie van nesten van grondbroeders in buitendijkse gebieden (bijvoorbeeld, kluut, visdief, strandplevier, etc.). Dit is evenwel geen argument om op voorhand te pleiten voor ingrijpen.

Op enkele locaties in Zeeland hebben vossen in het verleden een burcht in een zeewering gegraven. Dit heeft geleid tot gericht ingrijpen.

Pluimveebedrijven met vrije uitloop kunnen bezoek krijgen van een vos. Dit kan nopen tot gericht ingrijpen.

Vossen en ganzen

Vossen prederen op eieren van ganzen en broedende vrouwtjes (Van der Jeugd *et al.* 2006). De aanwezigheid van vossen leidt tot een afname van het nestsucces. Daarnaast 'dwingt' de vos ganzen als het ware naar voor vossen onbereikbare locaties als eilanden en andere onbereikbare plekken. Dit proces is momenteel gaande in Zeeuws-Vlaanderen. Modelstudies aan grauwe ganzen hebben laten zien dat in aanwezigheid van vossen het voorspelde maximum in aantallen ganzen lager ligt dan zonder aanwezigheid van vossen. Desondanks is het voorziene aantal ganzen voor Nederland, en ook de afzonderlijke provincies, hoger dan het aantal in 2011 (Kleijn *et al.* 2012). Het grote succes van brandganzen in de noordelijke delta is mogelijk mede te danken aan het ontbreken van vossen in de belangrijkste broedgebieden. Bovenstaande mag niet gelezen worden als een pleidooi voor introductie van vossen; alleen als een beschrijving van feiten. Daarnaast zullen naar verwachting zowel vos als gans (grauwe gans, Canadese gans), bij uitblijven van maatregelen, hun verspreiding in de komende jaren in Zeeland uitbreiden.

Evaluatie

De afgelopen beheerperiode zijn toename in aantal en uitbreiding van het verspreidingsgebied doorgegaan. Dit heeft geleid tot een (vrijwel) aaneengesloten verspreiding in Zeeuws-Vlaanderen, het oosten van Zuid-Beveland, Noord-Beveland, Tholen en St-Philipsland. In de Manteling van Walcheren is recent een vestiging ontstaan, alsook op de Kop van Schouwen (Bekker *et al.* 2010) en op Noord-Beveland.

Vossen kunnen in waterkeringen een burcht graven; deze worden waar nodig geruimd. Schade aan landbouw en veeteelt is minimaal. Daarnaast kunnen hier door goede hekwerken en andere afscherming goede preventieve maatregelen worden genomen.

Met regelmaat laait de discussie op over de relatie tussen het aantal grondbroeders (weidevogels, fazant) en het aantal vossen. In het oosten van het land, waar vossen al decennia lag aanwezig zijn, leidt de aanwezigheid van de vos niet tot het verdwijnen van soorten, wel tot een andere verspreiding en soms een lagere dichtheid.

Doelstelling en uitvoering beheer

Voorkomen van de aantasting van waterkerende dijken door graafactiviteiten van de vos.

Voor de toekomst 2015-2019

Zo lang de soort op de lijst van landelijke vrijstelling staat is ingrijpen bij dreigende schade direct mogelijk; dit is vooral voor waterkeringen van belang.

3.2 Konijn

Verspreiding
Van oudsher komt het konijn in grote delen van de provincie voor met belangrijke bolwerken in de duinen van de verschillende eilanden. Buiten de duinen kwam de soort voor op drogere locaties zoals taluds van wegen, oude zeedijken en bedrijventerreinen. Rond de eeuwwisseling was de verspreiding zeer dun waarbij suboptimaal habitat grotendeels was ontruimd. Het optreden van de ziekte VHS (Viraal Heamorrhagis Syndroom) was hiervan de oorzaak. Nadien heeft enig herstel plaatsgevonden en is het aantal weer toegenomen.

Aantallen
Omtrent de absolute aantal konijnen in de provincie is geen informatie beschikbaar.

Sinds de jaren vijftig waart met enige regelmaat de ziekte myxomatose rond onder konijnen, waardoor de aantallen in korte tijd konden afnemen. Nadien kon herstel in eenzelfde tempo geschieden. In de jaren negentig deed de ziekte VHS haar intrede in de populatie. Hierdoor nam het aantal af, waarbij de neergang pas na de eeuwwisseling ten einde kwam. Thans lijkt enig herstel in aantal en verspreiding zichtbaar. De langdurige en omvangrijke afname is gedocumenteerd in landelijke indexcijfers voor de populatieomvang (CBS) en de landelijke index voor de intensiteit van het afschot (KNJV) (zie Verschoor 2009).

Schade
Omdat de soort op de lijst met landelijke vrijstelling is geplaats, ontbreekt inzicht in eventuele schade. In het overzicht van het faunafonds zijn enkele gevallen van getaxeerde schade opgenomen. In 2004-2013 hebben deze nimmer de grens van >€250,-- per geval overschreden.

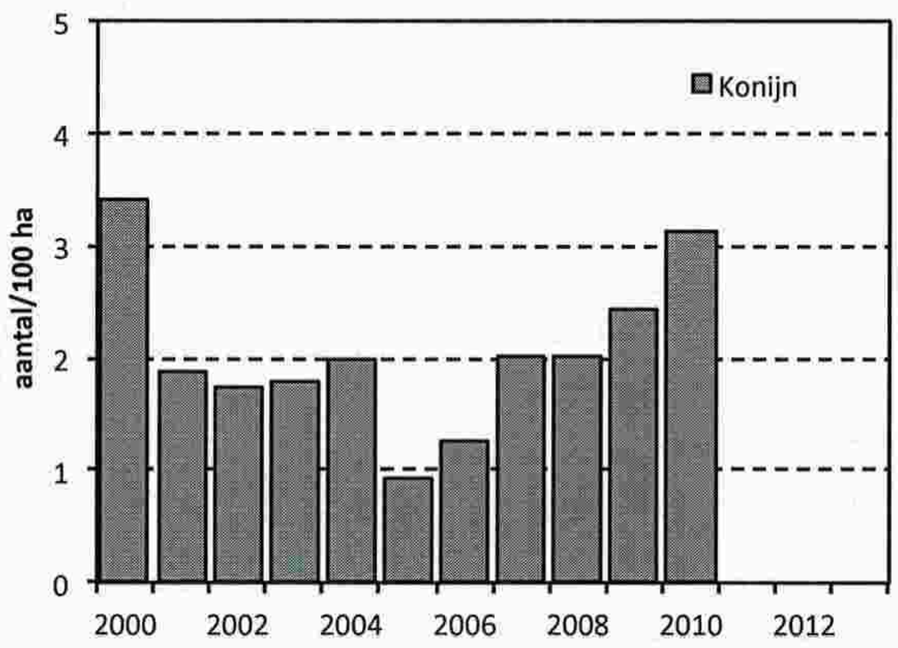

Figuur 3.4 Omvang afschot konijnen in Zeeland (200?-2013, gegevens WBE's uit database KNJV).

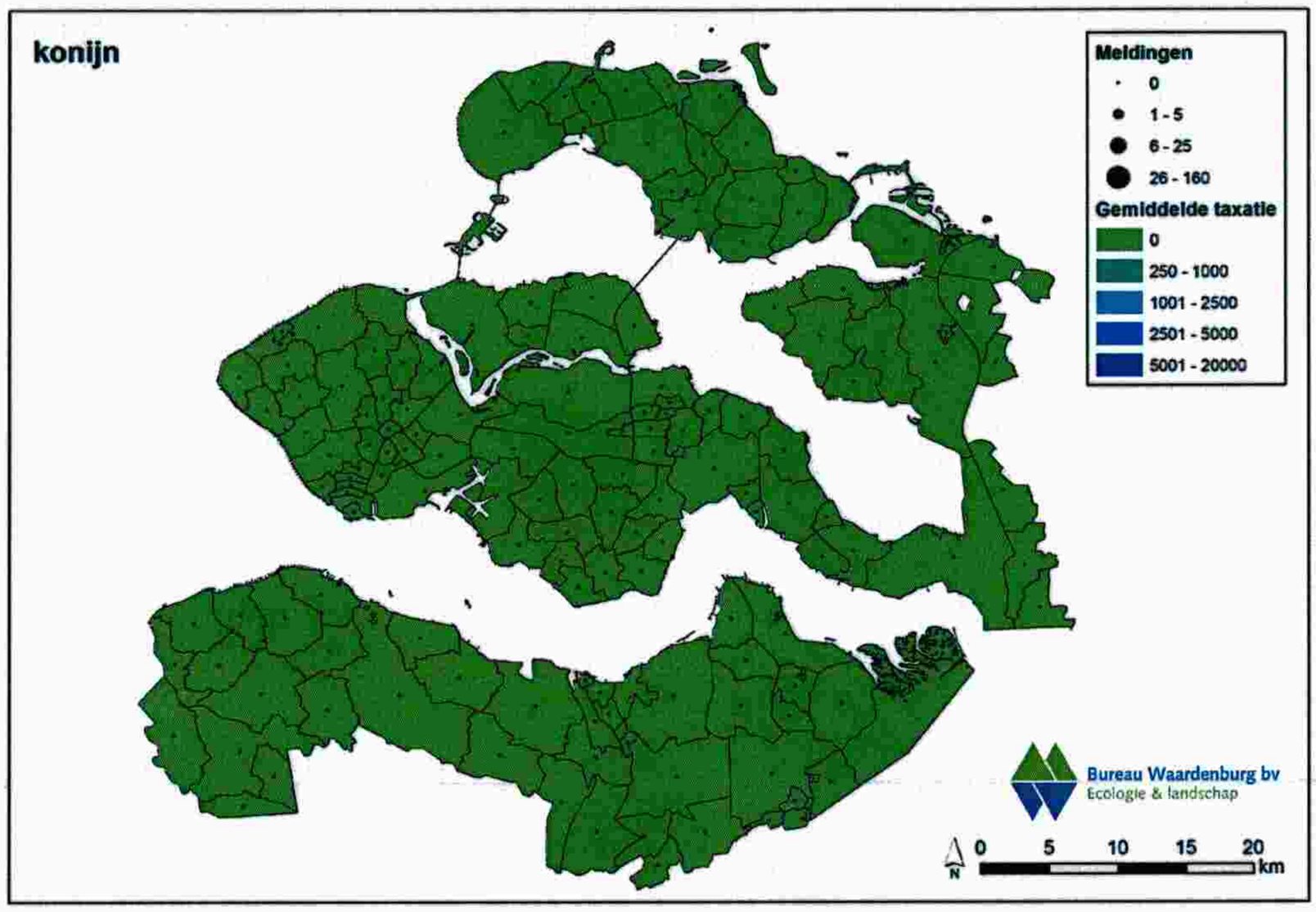

Figuur 3.5 Verspreiding van getaxeerde schade van konijnen in 2008 - 2013 (alleen gevallen >€250,- 1 juli 2008 – 30 juni 2013, gegevens Faunafonds). Per postcodegebied (4-cijfers) aantal gevallen in vijf jaar en gemiddeld bedrag van deze gevallen.

Noodzaak tot ingrijpen

Voor de provincie Zeeland geldt dat waterkerende dijken kwetsbaar zijn voor graafschade door konijnen.

In te zetten preventieve middelen

Kleinschalige risico's zijn uit te rasteren (cf. Van Oord 2009); grootschalige niet anders dan tegen hele hoge kosten; dit is niet reëel. Andere preventieve middelen zijn niet goed bruikbaar voor konijnen.

Doelstelling en uitvoering beheer

Voorkomen van de aantasting van waterkerende dijken, begraafplaatsen, golfbanen, industrieterreinen en sportvelden door graafactiviteiten van het konijn.

Maatregel

Het konijn is een wildsoort e+n mag buiten voorjaar en zomer worden bejaagd (tabel 2.8). Daarnaast kan in het kader van schadebestrijding bij (dreigende) belangrijke schade worden overgaan tot afschot (vrijstelling ex artikel 65).

3.3 Haas

Verspreiding
Hazen komen regelmatig verspreid over Zeeland voor. Alleen in bebouwde kommen worden ze niet of zelden aangetroffen. De dichtheden kunnen van gebied tot gebied verschillen, met een maximum in kleinschalige gevarieerde landschappen en een minimum in grootschalig en intensief gebruikte agrarische gebieden.

Aantallen
De afgelopen twee decennia is het aantal hazen min of meer stabiel. Aantallen wisselen in afhankelijkheid van de strengheid van de winter (sneeuw) en recent ook door het optreden van het BHR-virus. De aantallen hazen bedragen nog maar de helft van de aantallen in de jaren vijftig en zestig. Desondanks kent Zeeland samen met Zuid-Holland de hoogste dichtheid van hazen in Nederland; deze bedraagt ongeveer tweemaal het landelijk gemiddelde (18 ex/100 ha versus 8 ex/100 ha).

Schade
In de periode dat de jacht op de soort is geopend (15 okt – 31 dec) wordt geen schade vergoed; grondgebruiker en jachthouder worden in deze periode in staat geacht adequaat te kunnen reageren op (dreigende) schade.

In de gesloten tijd wordt jaarlijks een wisselend aantal gevallen gemeld; waarbij het totale schadebedrag uiteenloopt van enkele honderden tot enkele duizenden euro's (figuur 3.6). Vooral in groenten, suikerbieten en bloemen kan de schade flink oplopen. Getaxeerde schade overstijgt in 2004-2013 geregeld het normbedrag van >€250, --.

Beheer
Het haas is op de provinciale lijst met vrijstelling ex artikel 65 geplaatst om te kunnen verstoren. In de geopende jachtperiode (15 okt – 31 dec) is afschot mogelijk, in de gesloten tijd alleen na verkregen ontheffing. Jaarlijks worden hazen geschoten waarbij hun aantal dalend is (figuur 3.9).

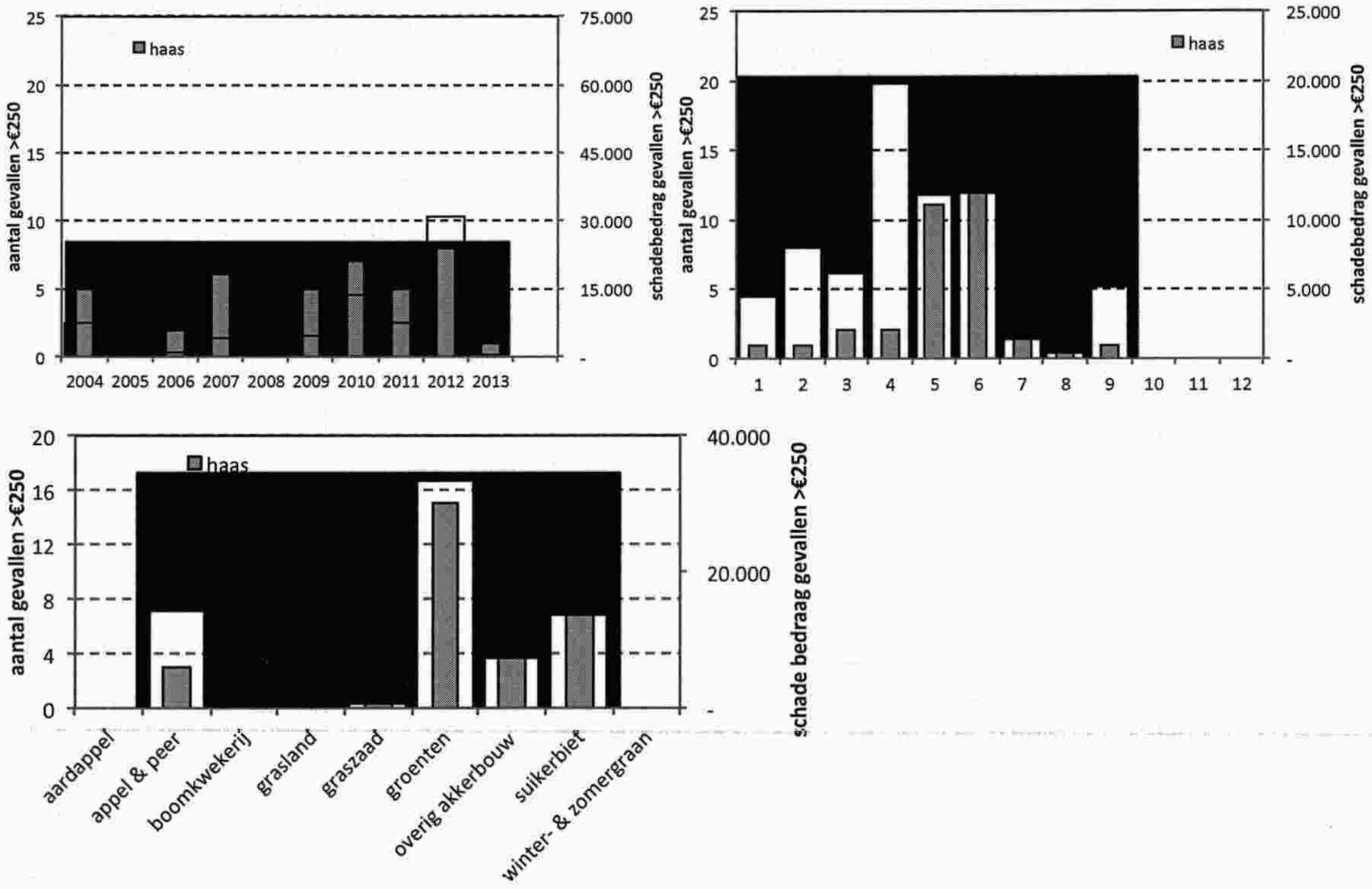

Figuur 3.6 Overzicht van getaxeerde schade (alleen gevallen >€250, --_ door hazen sinds 2004, de verdeling van deze schade over het jaar (2004-2013) en de verdeling van de schade over groepen gewassen (2004-2013) (gegevens Faunafonds). Aantal gevallen 2004-2013 (grijs) en schadebedrag 2004-2013 (doorzichtig).

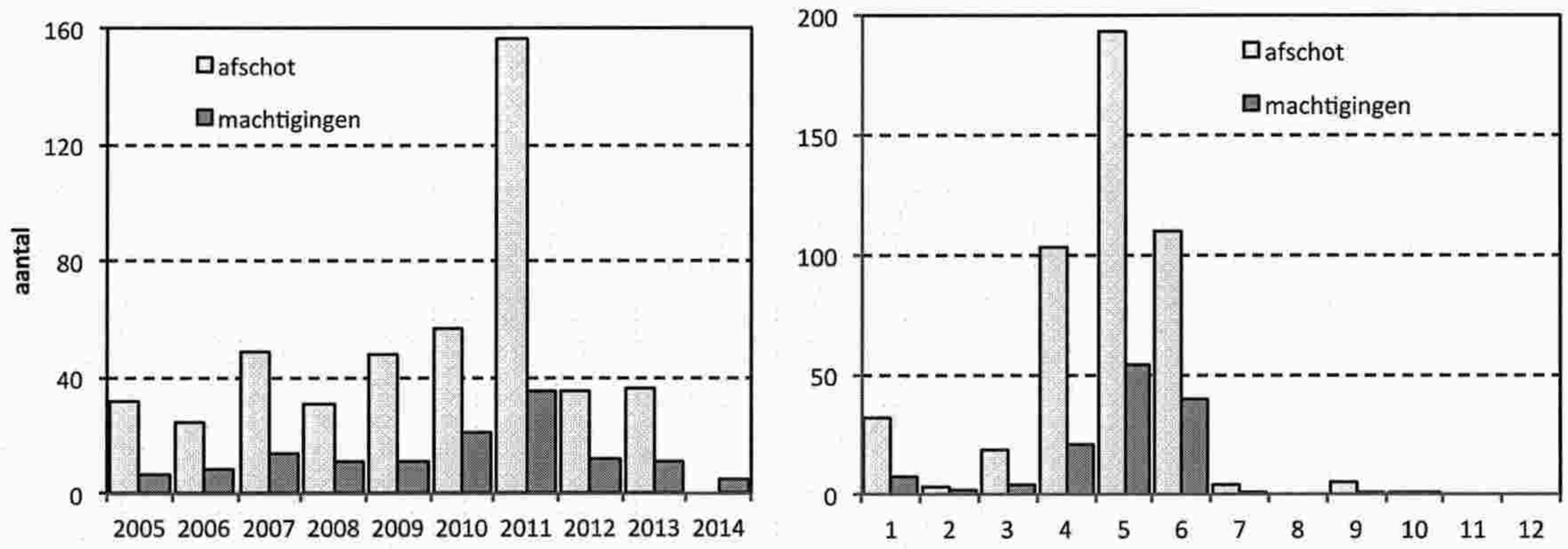

Figuur 3.7 Overzicht van het aantal machtigingen voor afschot van hazen buiten de wettelijke periode en het aantal geschoten hazen onder deze machtigingen; links aantallen in de loop der jaren en rechts aantallen in de loop van het jaar (2005-2013 gesommeerd).

Om schade te voorkomen of binnen de perken te houden wordt in de gesloten tijd met regelmaat een ontheffing aangevraagd; gebruik ervan is gelimiteerd in de tijd en verbonden aan een locatie met een kwetsbaar gewas of teelt (figuur 3.7, tabel 3.1). In 2005-2013 is het aantal aangevraagde ontheffingen eerst toegenomen en recent weer afgenomen. Het afschot dat op basis van de ontheffingen plaatsvindt, vertoont eenzelfde patroon en is op de schaal van de hele provincie zeer beperkt van omvang.

De verdeling van de machtigingen over de provincie kent een zwaartepunt in Zuid-Beveland, gevolgd door Schouwen-Duiveland en Walcheren (tabel 3.1). Dit zien we ook terug in de accenten in de verspreiding van de schade (figuur 3.8).

Tabel 3.1 Aantal machtigingen voor afschot van hazen buiten de wettelijke periode (gegevens FBE Zeeland.)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	totaal
Schouwen-Duiveland	1	1	1	2	2	4	9	3	5	28
Tholen	1			1	1		1			4
Walcheren	2	1	2	2	2	3	7	3	1	23
Noord-Beveland					1	3	3	2		9
Zuid-Beveland	2	4	6	5	3	9	15	4	2	50
West Zeeuws-Vlaanderen				1					1	2
Oost-Zeeuws-Vlaanderen	1	2	5		2	2	1		1	14
	7	8	14	11	11	21	36	12	10	130

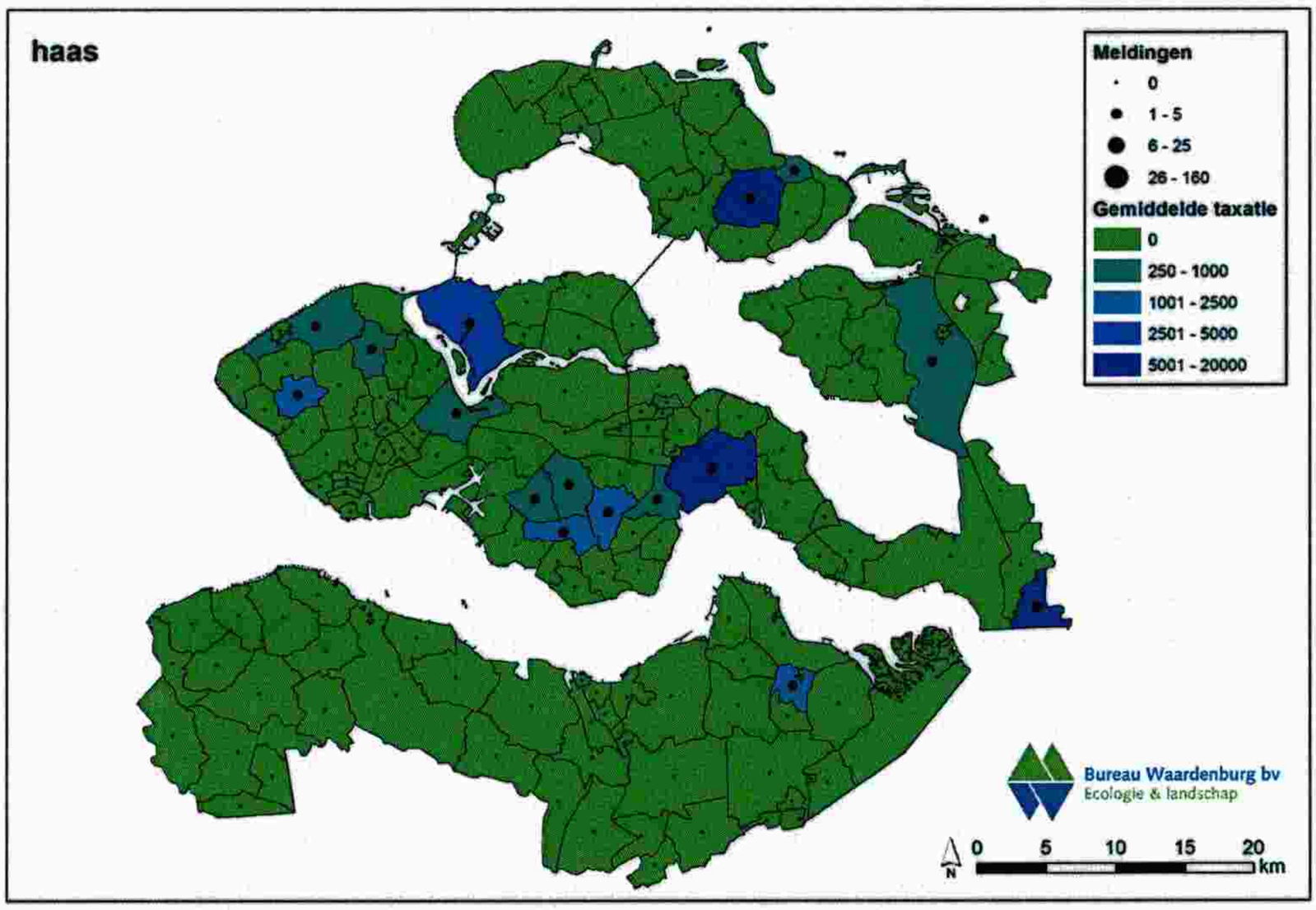

Figuur 3.8 Verspreiding van getaxeerde schade van hazen in 2008 - 2013 (alleen gevallen >€250,-- 1 juli 2008 – 30 juni 2013, gegevens Faunafonds). Per postcodegebied (4-cijfers) aantal gevallen in vijf jaar en gemiddeld bedrag van deze gevallen.

Ontheffingen worden vooral in het groeiseizoen aangevraagd en wel met name voor schade aan suikerbieten, gevolgd door broccoli en bonen. In de winter (met name januari) wordt met regelmaat ontheffing aangevraagd voor (dreigende) schade in boomgaarden en boomkwekerijen. Deze vier gewassen zijn tezamen goed voor 84% van de ontheffingen. Het afschot vertoont eenzelfde patroon met in totaal 87% van het afschot in de vier genoemde gewassen. Het schadebeeld kent dit patroon van gevoelige gewassen ook (figuur 3.6).

Noodzaak tot ingrijpen
Het haas veroorzaakt in de provincie Zeeland met name vraatschade aan suikerbieten, broccoli, bonen en boomgaarden/boomkwekerijen.

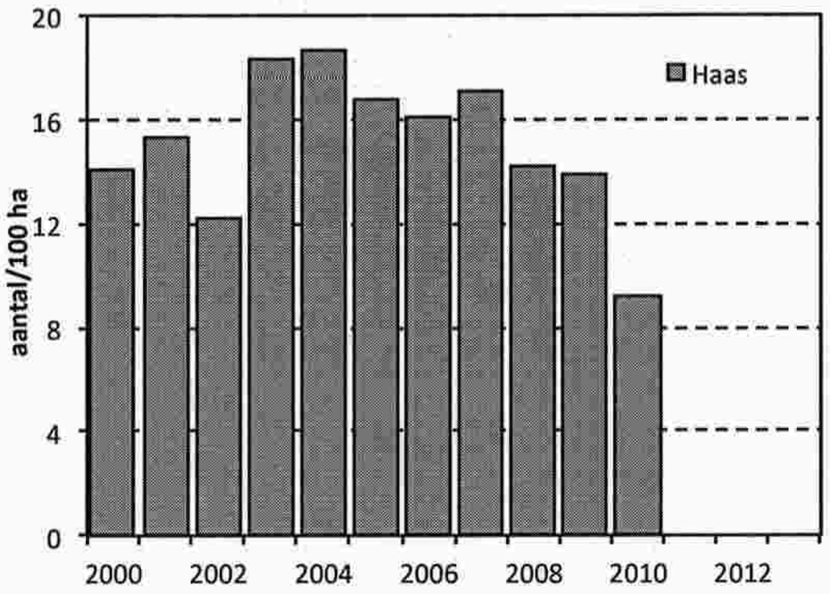

Figuur 3.9 Omvang afschot hazen in Zeeland (2000-2010, gegevens WBE's uit database KNJV). 2000 = 2000/2001.

Uit de afschotcijfers blijkt dat het gemiddeld aantal hazen per 100 ha in de provincie Zeeland ongeveer 3 keer zo hoog is als het landelijk gemiddelde. In zijn algemeenheid kan men zeggen, dat jaarlijks ongeveer maximaal 40% van de najaarsstand wordt afgeschoten. In gedeelten van Zeeland ligt dit percentage beduidend hoger omdat er sprake is van een zeer geschikt biotoop voor hazen. Geschat wordt dat er ongeveer 50% van de totale stand wordt afgeschoten. Een hoger percentage afschot is niet wenselijk omdat een jager niet alleen schade in zijn jachtveld dient te voorkomen maar wettelijk ook verplicht is om voor een redelijke wildstand te zorgen. Uit de afschotcijfers blijkt dat meer dan voldoende gebruik wordt gemaakt van de geopende jachtperiode om schade te voorkomen

In te zetten preventieve middelen
Kleinschalige risico's en kapitaalsintensieve teelten zijn tegen aanvaarbare kosten uit te rasteren (cf. Van Oord 2009); grootschalige niet anders dan tegen hele hoge kosten; dit is niet reëel. Andere preventieve middelen zijn niet goed bruikbaar voor hazen en blijken die vaak niet afdoende om schade te voorkomen.
Voor percelen met suikerbieten, broccoli, bonen en andere vollegronds-groenten ontstaat de schade veelal in de nachtelijke uren. Visuele middelen zijn dan niet effectief en akoestische middelen zoals een knalapparaat of ansia pistool kunnen dan niet worden gebruikt. Kleppermolentjes werken alleen als er voldoende wind staat. Tevens kunnen weersomstandigheden van grote invloed zijn op het ontstaan van schade. Vooral bij aanhoudende droogte hebben de hazen behoefte aan vocht en is er een sterk verhoogd risico op schade. Omdat het haas min of meer een nachtdier is en overdag minder actief, zijn preventieve maatregelen overdag ook minder efficiënt. Daar waar preventieve maatregelen worden genomen zullen hazen overdag dekking zoeken op

direct aangrenzende percelen en bij invallende avond en nacht terugkomen op de schadegevoelige percelen om te foerageren.

Voor wat betreft boomgaarden, boomkwekerijen en andere kapitaalsintensieve teelten kan een afrastering preventief werken. Echter indien een haas eenmaal binnen de afrastering aanwezig is dan is afschot de enige effectieve maatregel. Tijdens de oogst zijn er veel bewegingen van en naar de percelen, zowel door personen (voor de pluk) als door tractoren/heftrucs e.d. die nodig zijn voor het vervoer van de oogst. Ook voor de reguliere werkzaamheden (spuit- en snoeiwerkzaamheden) dienen de percelen toegankelijk te zijn. Het zijn vooral die momenten dat dieren binnen een afrastering terecht komen.

In ***Bijlage 2*** bij dit plan is een opsomming van de preventieve maatregelen die zijn genomen en waarbij vervolgens machtiging is afgegeven om gebruik te maken van de beschikbare ontheffing voor verjaging met ondersteunend afschot.

Doelstelling en uitvoering beheer
Voorkomen en beperken van belangrijke schade.
Beheer vindt plaats door regulatie van de soort binnen het geldende seizoen waarin de jacht op het haas is geopend en in de overige tijd van het jaar door het verontrusten, verjagen op basis van de provinciale Verordening Flora- en Faunawet Zeeland (Provinciale vrijstelling).

Maatregel(en)
De FBE verzoekt de provincie het ontheffingsbeleid uit de voorgaande periode voort te zetten; te weten ontheffing voor het doden van haas en daarbij gebruik te maken van een geweer op de gronden gelegen binnen het werkgebied van de Faunabeheereenheid Zeeland (FBEZ), gelegen in de provincie Zeeland, ter voorkoming of beperking van schade aan percelen:

- cichorei tot 4-blaadjes-stadium: 1 april t/m 14 mei
  In aanvulling op voldoende preventieve maatregelen n.l.
  1 visueel middel
  1 akoestisch middel
- peulvruchten en bieten: 1 maart t/m 30 juni
  In aanvulling op voldoende preventieve maatregelen n.l.
  1 visueel middel
  1 akoestisch middel
- bloemen, koolsoorten en volle-grond-groenten: 1 maart t/m 30 juni
  In aanvulling op volgende preventieve maatregel n.l.
  1 aan te brengen afscherming
- boomgaarden en boomkwekerijen: 1 januari t/m 14 oktober
  In aanvulling op de volgende preventieve maatregel n.l.
  1 aan te brengen deugdelijke afscherming

3.4 Damhert

Verspreiding
Het damhert is door de Romeinen naar Noordwest-Europa gebracht. Sindsdien wordt de soort hier in gevangenschap gehouden. Op een aantal locaties in Nederland komt de soort ook in het vrije veld voor (Zeeland, Amsterdamse Waterleidingduinen, etc.); dan wel in gesloten wildbanen (Kroondomeinen).

In Zeeland huist een groep damherten in de Manteling van Walcheren (sinds 1944) en de Kop van Schouwen (sinds 1993). Alle twee de vestigingen komen voort uit ontsnapping/vrijlating van een kleine groep dieren. Daarbuiten worden incidenteel damherten gezien. Dit zijn of zwervende dieren vanuit genoemde leefgebieden dan wel lokale ontsnappingen. Op de Haringvreter (Veerse Meer) huist een kleine groep dieren als relict van een aldaar tot 1995 binnen een hek gehouden groep dieren.

Aantal (op basis van tellingen)
De groep damherten in de Manteling van Walcheren is tot in de jaren negentig door afschot vrij klein gehouden; rond de 10-20 exemplaren met als maximum 25 ex. (1993). Nadien zijn de teugels gevierd en kon een groei tot ongeveer 100 ex. in 2005 plaatsvinden. In deze periode bedroeg de jaarlijkse toename bijna 25%. Nadien is op grond van de draagkracht van het gebied een streefaantal vastgesteld van 80 ex. Dit wordt door afschot gerealiseerd.

De groep damherten in de Kop van Schouwen is in de jaren negentig van de vorige eeuw ontstaan uit een groep van 15 ontsnapte dieren. Hun aantal is na de ontsnapping snel toegenomen tot ongeveer 770 damherten in 2008. In deze periode bedroeg de toename ruim 34% per jaar. Het zeer beperkte afschot in 2001-2008 heeft hierop nauwelijks invloed gehad. In 2007 is het afschot aanmerkelijk verhoogd, hetgeen resulteerde in een lagere voorjaarstand in 2009: 455 ex. Sindsdien geldt als gewenste voorjaarstand 325 ex.

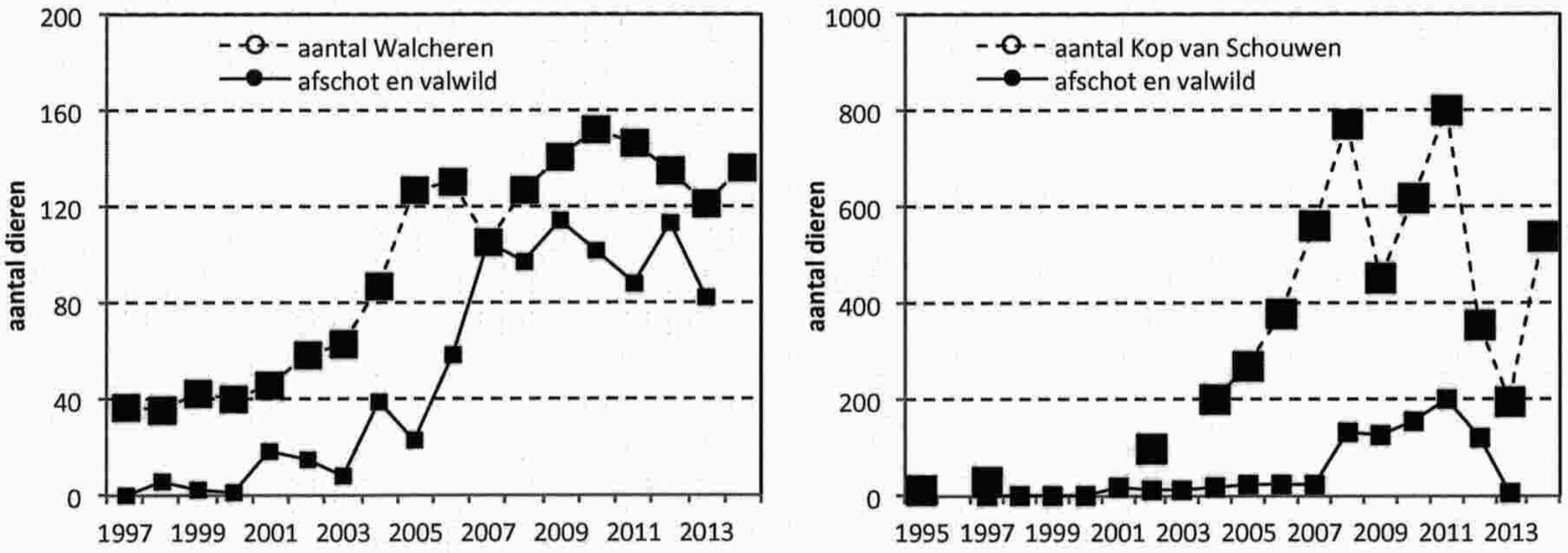

Figuur 3.10 Geteld aantal damherten op Walcheren en de Kop van Schouwen en aantal van valwild en afschot tezamen 1995-2014 (gegevens FBE Zeeland).

De damherten op de Haringvreter zijn toegenomen van 15 ex in 2000 tot 45 ex in 2008 en 130 ex in 2013.

Op Noord-Beveland komen damherten voor. Hun aantal wordt geschat op 10-20 ex (info WBE) waarbij deze dieren vooral in het westen van het eiland voorkomen. Het aantal is de afgelopen jaren toegenomen. Inmiddels zijn de eerste meldingen van schade aan landbouwgewassen bekend (2014) en worden sinds een aantal jaren dieren het slachtoffer van verkeer (figuur 3.16).

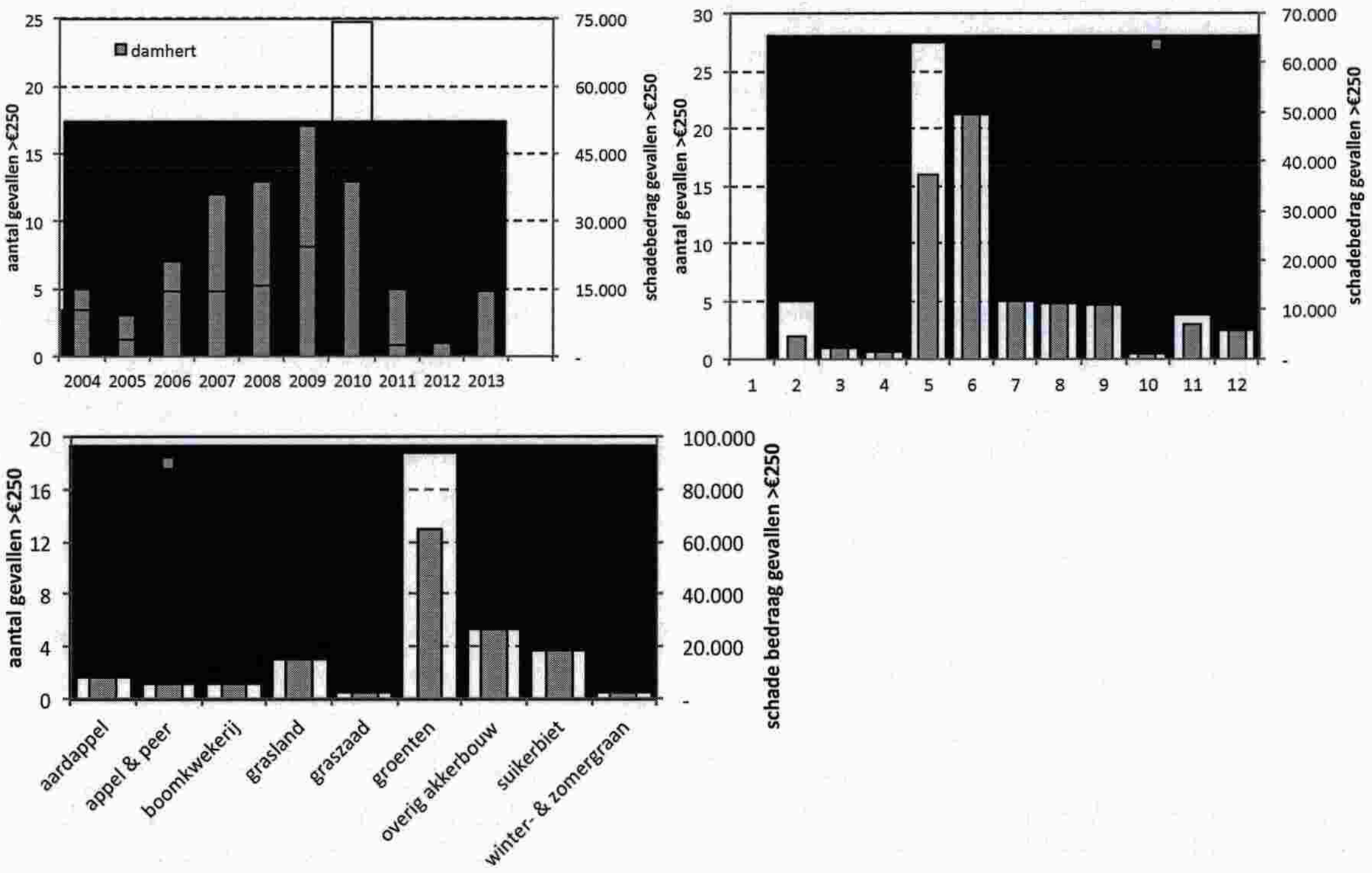

Figuur 3.11 Overzicht van getaxeerde schade (alleen gevallen >€250,--) door damherten sinds 2004, de verdeling van deze schade over het jaar (2004-2013) en de verdeling van de schade over groepen gewassen (2004-2013) (gegevens Faunafonds). Aantal gevallen 2004-2013 (grijs) en schadebedrag 2004-2013 (doorzichtig).

Populatiebeheer

In Zeeland komen in twee gebieden flinke aantallen damherten voor: de Mantelingen en de Kop van Schouwen. In deze gebieden geldt als doel dat het aantal dieren wordt gehandhaafd op een aantal dat afgestemd is op de draagkracht van de beiden (*cf.* Groot-Bruinderink *et al.* 2005, 2009). Populatiebeheer draagt daarmee ook bij aan het binnen de perken houden van de schade aan landbouwgewassen en het risico op verkeersongevallen.

Schade aan belangen

Damherten brengen schade toe aan twee belangen:

- landbouwgewassen;
- veiligheid van het wegverkeer.

Damherten veroorzaken de meeste schade in de zomermaanden wanneer alle akkerbouwgewassen en vollegrondgroenten te velde staan (figuur 3.11). De meeste schade is in groenten vastgesteld gevolgd door overige akkerbouwgewassen. In de schade in de loop der jaren is geen duidelijk patroon te herkennen; 2010 springt er duidelijk uit. De meeste schade is afkomstig van Walcheren. De grote schades op Walcheren zijn vastgesteld op biologische, kapitaalsintensieve teelten. Om deze schade te voorkomen is deze teelt vanaf 2011 uitgerasterd. Dit heeft geleid tot een forse afname van de schade. (figuur 3.12). In de Kop van Schouwen blijft schade al een aantal jaren uit en is een afname in schade manifest. Schade is vooral nabij de twee leefgebieden vastgesteld.

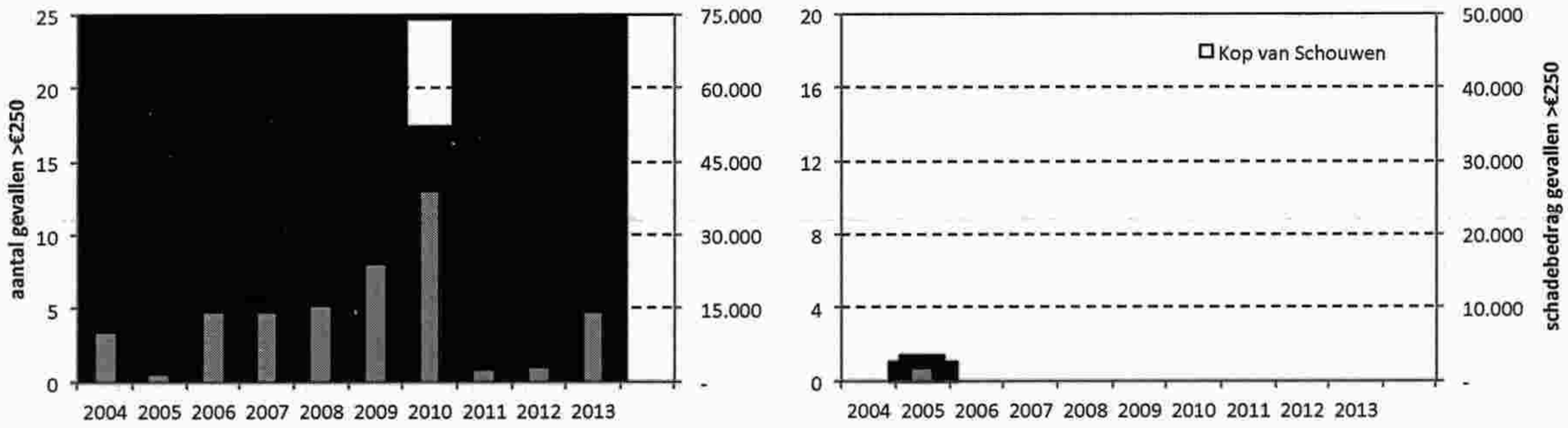

Figuur 3.12 Overzicht van de getaxeerde schade sinds 2004 op Walcheren en de Kop van Schouwen (gegevens Faunafonds); aantal gevallen >€250 en schadebedrag.

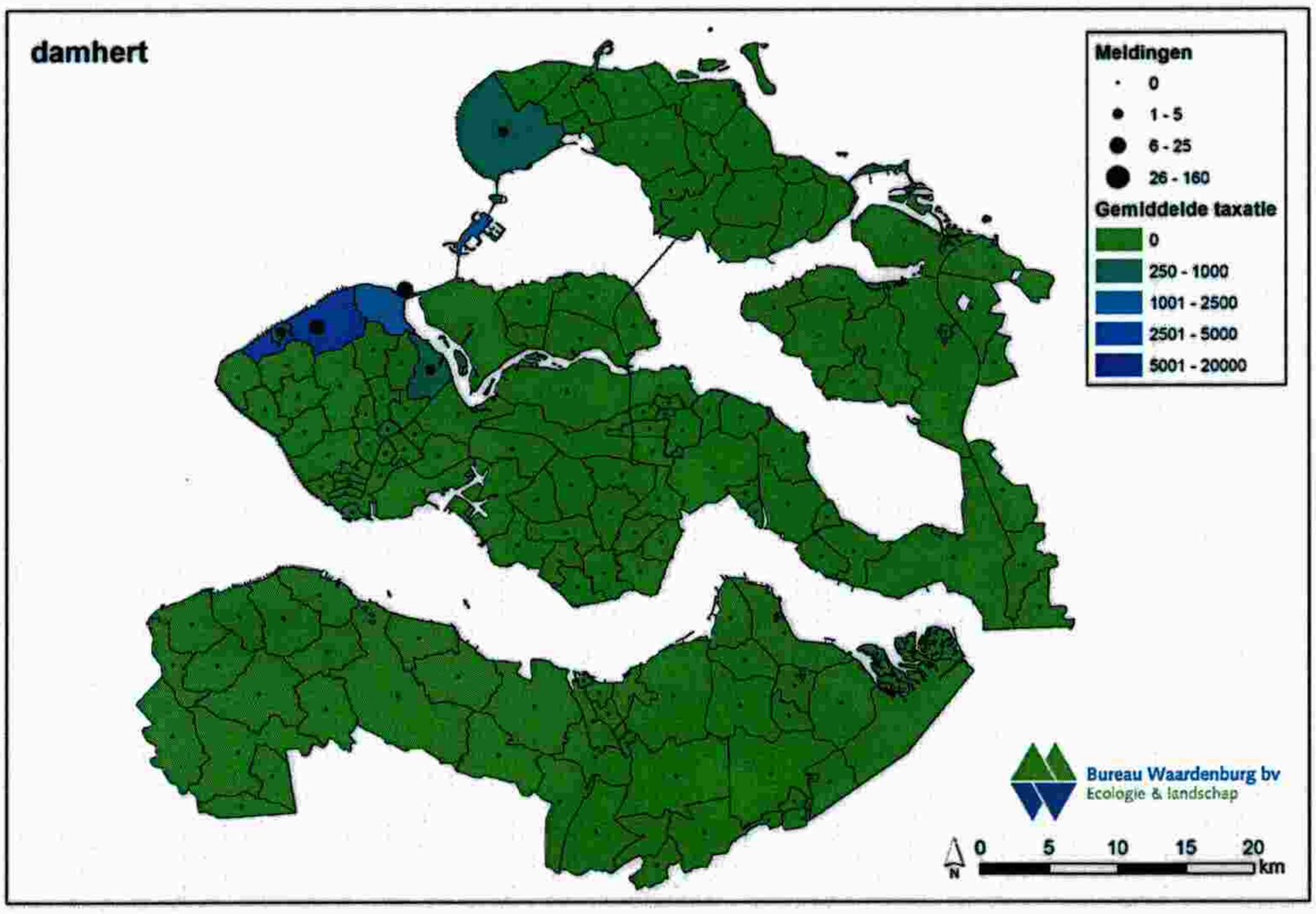

Figuur 3.13 Verspreiding van getaxeerde schade van damherten in 2008 - 2013 (alleen gevallen >€250,-- 1 juli 2008 – 30 juni 2013, gegevens Faunafonds). Per

postcodegebied (4-cijfers) aantal gevallen in vijf jaar en gemiddeld bedrag van deze gevallen.

In het veld worden met regelmaat dode of gewonde damherten aangetroffen. Door de FBE wordt een database met valwild onderhouden. Hierin worden in het veld gevonden dode of gewonde dieren geregistreerd. De door de wegbeheerders gevonden dieren worden niet gemeld. Gewonde dieren krijgen zo mogelijk een genadeschot om aan het lijden een einde te maken (tabel 3.2). Op Walcheren is dit bij 42,6% van de gevonden dieren het geval en op Schouwen bij 12,6% van de dieren.

Tabel 3.2 *Geregistreerd valwild onder damherten op Schouwen en Walcheren in 2004-2013 en het aandeel dat een genadeschot kreeg (gegevens FBE Zeeland). M = man, V = vrouw, ? = onbekend.*

	M	V	?	totaal
Kop van Schouwen	63	32		95
genadeschot n	7	5		12
%	11,1	15,6		12,6
Walcheren	135	37	4	176
genadeschot n	62	12	1	75
%	45,9	32,4	25,0	42,6

In de Kop van Schouwen is driekwart van het valwild slachtoffer van het verkeer. Daarnaast is er nog een beperkt aantal dieren dat dood of verwond in draad of hek wordt gevonden (tabel 3.3). Op Walcheren is het aandeel verkeersslachtoffers lager en het aandeel draadslachtoffers hoger. Op Schouwen zijn het vooral bokken die slachtoffer worden van verkeer, terwijl geiten vaker in een draad worden gevonden of als verzwakt dier. Walcheren laat een ander beeld zien met geiten vooral als slachtoffer van verkeer en bokken vooral als slachtoffer van draad of hek. De omgeving van Oranjezon kent een zeer groot aantal draadslachtoffers (figuur 3.16).

Tabel 3.3 *Verdeling van bok en geit over doodsoorzaken onder valwild 2004-2013 (gegevens FBE Zeeland).*

	man		vrouw		?	totaal	
	#	%	#	%	#	#	%
Kop van Schouwen	*63*		*32*			*95*	
hek/draad	6	10,5	4	17,4		10	12,5
hond	2	3,5	1	4,3		3	3,8
onbekend	6	-	9	-		15	-
stroperij	1	1,8	1	4,3		2	2,5
verkeer	46	80,7	15*	65,2		61	76,3
verzwakt	2	3,5	3	13,0		5	6,3
Walcheren	*135*		*37*		*4*	*176*	
gevecht	1	0,9		0,0		1	0,7
hek/draad	61	57,5	1	4,0	1	63	47,0
hond		0,0	1	4,0		1	0,7
onbekend	29	-	12	-	1	42	-
stroperij	3	2,8		0,0		3	2,2
verkeer	38	35,8	19	76,0	2	59	44,0
verzwakt	3	2,8	4	16,0		7	5,2

* inclusief 1 hinde als verkeerslachtoffer op Duiveland (De Gouwe).

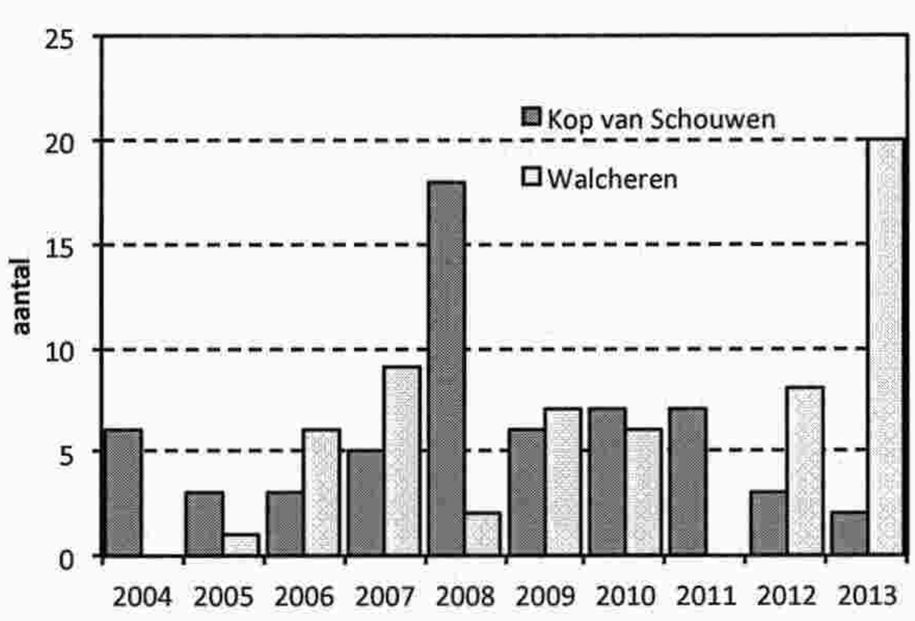

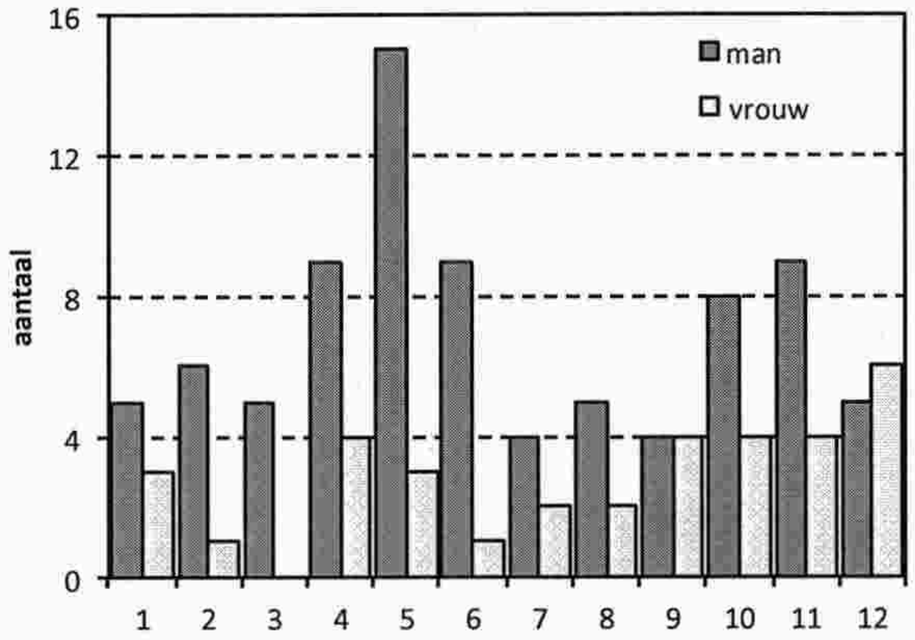

Figuur 3.14 Aantal verkeerslachtoffers onder damherten in 2004-2013; verdeling over de jaren (links) en over de maanden (rechts) (gegevens FBE Zeeland).

Tabel 3.4 Valwild onder damherten verdeeld naar plaats (dorp, gehucht) en geslacht 2004-2013 (gegevens FBE Zeeland) (zie ook figuur 3.16).

plaats	man	vrouw	?	totaal
Duiveland		*1*		*1*
Zonnemaire		1		1
Kop van Schouwen	*63*	*32*		*95*
Haamstede	24	15		39
Renesse	20	17		37
Scharendijke	8			8
Serooskerke	8			8
Ellemeet	2			2
Noordwelle	1			1
Walcheren	*135*	*37*	*4*	*176*
Oranjezon	51	12	1	64
Oostkapelle	37	13	1	51
Domburg	18	2		20
Vrouwenpolder	12	4	2	18
Overduin	3			3
Rustenpolder	3			3
Veere	3			3
Hoogduin	2			2
Zeeduin	2			2
Vlissingen	1	1		2
Westkapelle	1			1
Aagtekerke		1		1
Duno		1		1
Gapinge		1		1
Middelburg		1		1
?	2	1		3

Het aantal verkeerslachtoffers onder damherten vertoont op Schouwen na een piek in 2008 een neergaande trend (figuur 3.14). Op Walcheren is het aantal slachtoffers

redelijk stabiel met een uitschieter in 2013. Onder bokken kent het patroon een duidelijk piek in april-juni gevolgd door een minder duidelijke piek in oktober-november. Onder hindes is de voorjaarspiek minder uitgesproken en lijkt de tweede piek wat later in het jaar te liggen. De biologische verklaring is dat in de zoogtijd (mei-juni) de hindes de bokken niet om zich heen velen. Daarnaast zijn bokken tijdens en na de bronst in september-november niet al te fris en oplettend en daardoor vaak het slachtoffer. De winterslachtoffers onder hindes zullen ten dele het gevolg zijn van verzwakking.

De meeste slachtoffers van verkeer vallen direct buiten het duingebied waar de meeste dieren leven. Op Walcheren zijn beruchte locaties de omgeving van Oranjezon, gevolgd door Oostkapelle, Domburg en Vrouwenpolder. Elders op Walcheren valt een gering aantal slachtoffers (tabel 3.4, 3.5). Op Schouwen worden de meeste damherten slachtoffer nabij Haamstede en Renesse, gevolgd door Scharendijke en Serooskerke. Elders op Schouwen en Duiveland is een gering aantal gevonden.

Onder het valwild ligt het accent op dieren in de jongere leeftijdsklassen. Op Walcheren zijn de klassen 0, 1 en 2 zwaar vertegenwoordigd en op Schouwen de klassen 2, 3 en 4 (figuur 3.15). Deze verdeling zien we ook terug in de deelverzameling verkeerslachtoffers.

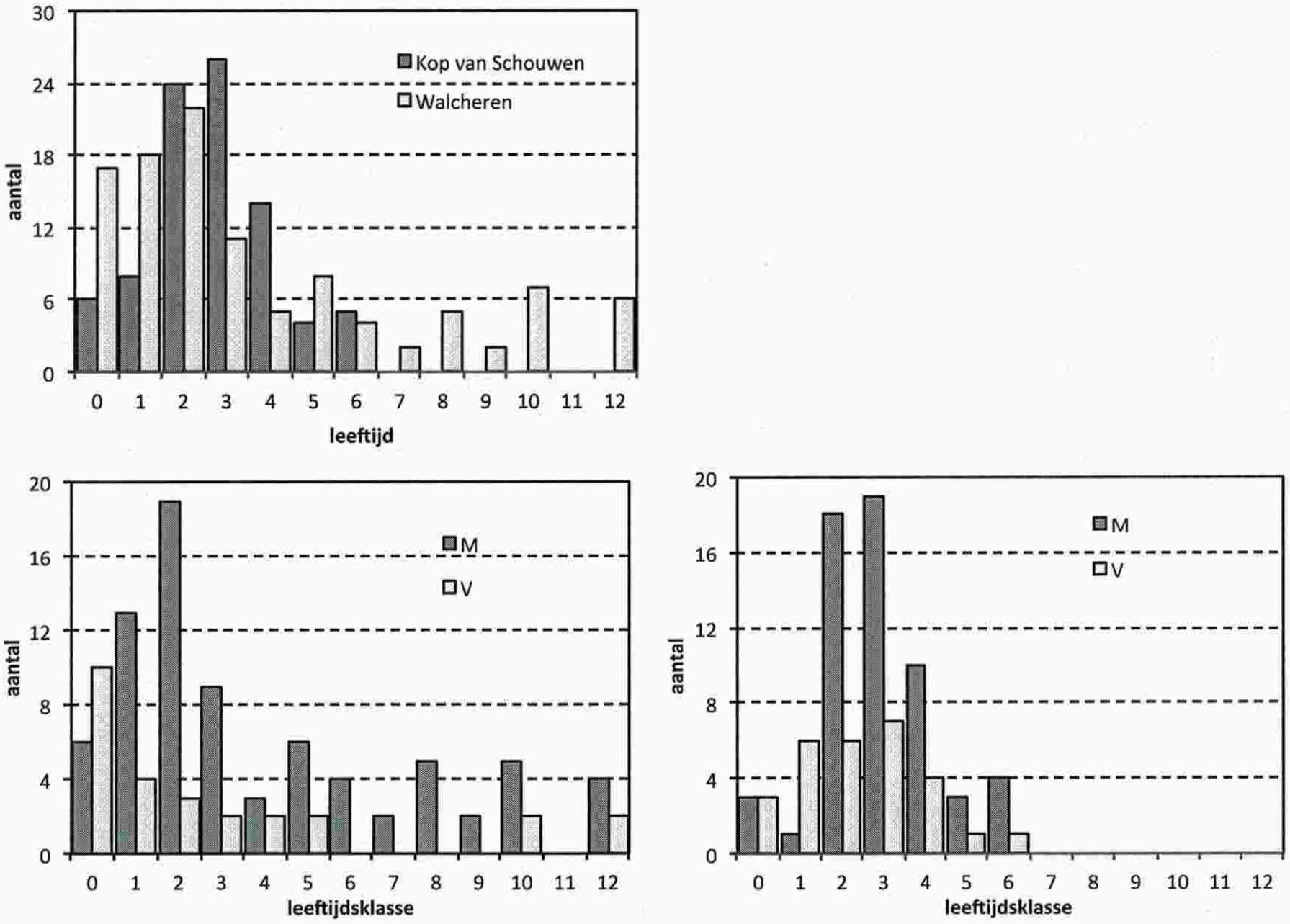

Figuur 3.15 Leeftijden van valwild onder damherten in 2004-2013 (gegevens FBE Zeeland). man en vrouw samen en onder opgesplitst voor Walcheren (links) en de Kop van Schouwen (rechts).

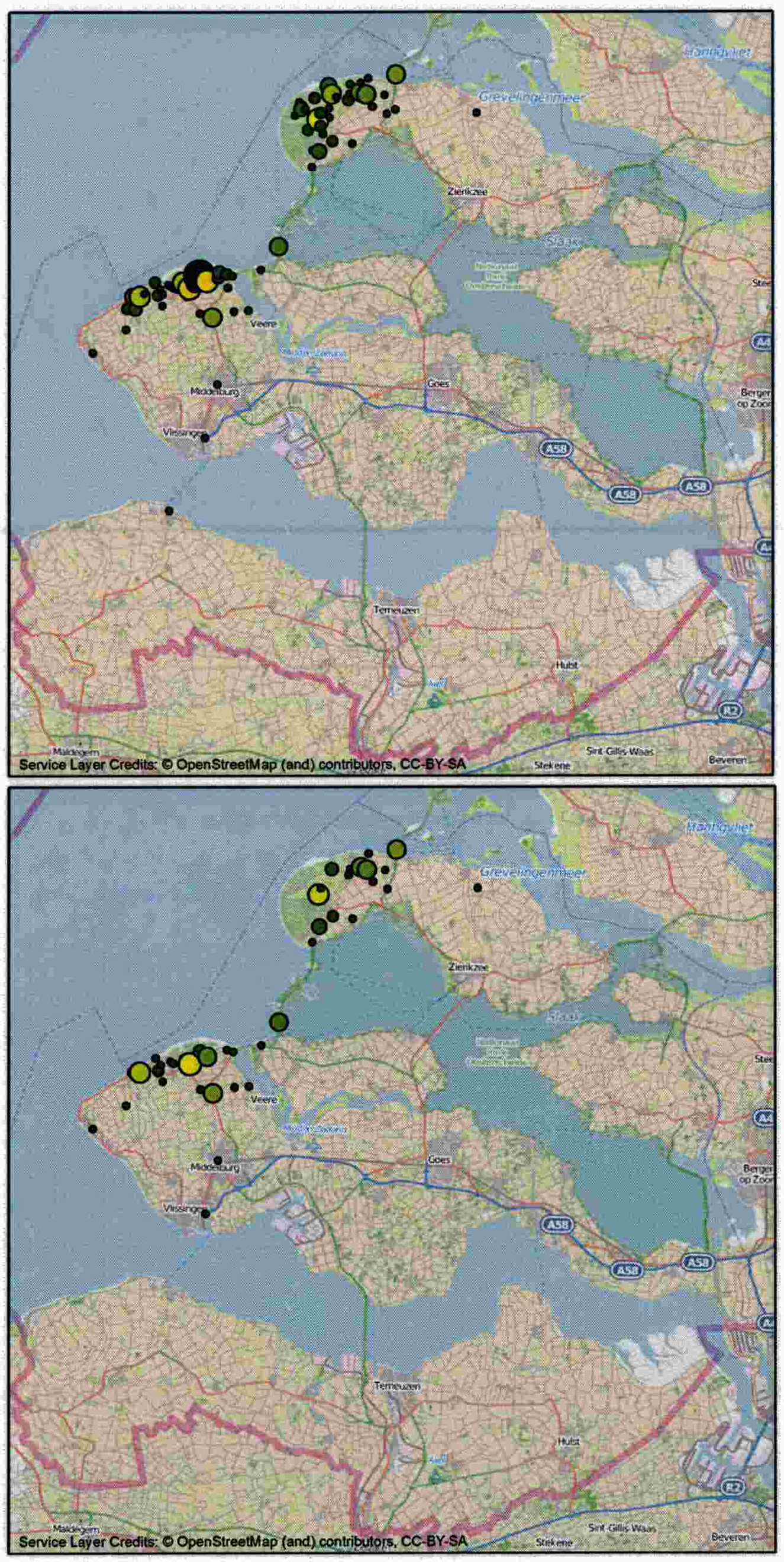
Grevelingenmeer
Zierikzee
Veere
Middelburg
Vlissingen
Goes
Terneuzen
Hulst
Sint-Gillis-Waas
Stekene
Beveren
A58
A4
A2
Service Layer Credits: © OpenStreetMap (and) contributors, CC-BY-SA

Figuur 3.16 Verspreiding van valwild (boven, range 1 ex – 30 ex.) en alleen verkeerslachtoffers (onder, range 1 ex – 14 ex) onder damherten in Zeeland (gegevens FBE Zeeland, 2004-2013).

Tabel 3.5 Trajecten van wegen met gemiddeld 2 of meer damherten als slachtoffer per jaar (gegevens FBE Zeeland 2004-2013).

Traject	Plaats	N	opmerking
Munnikweg	Oostkapelle	14 ex	
Kloosterweg	Haamstede	11 ex	
Domburgseweg	Domburg	10 ex	3 ex idem Oostkapelle
N57	Scharendijke	8 ex	
N57	Serooskerke	8 ex	
Recreatieverdeelweg	Renesse	8 ex	
Stoofweg	Renesse	8 ex	

Populatie en beheer

Het aantal getelde damherten op Schouwen is sinds de eerste groep in het terrein terecht kwam, toegenomen tot een voorlopig maximum van 770 ex in 2008 en 801 ex. in 2011. Afschot is in de eerste jaren beperkt geweest. Het afschot is vanaf 2008 verhoogd tot 150-200 ex./jaar.

Bij het beheer van damherten wordt rekening gehouden met een jaarlijkse aanwas van 35% (noot: het getelde aantal is tussen 1995 en 2008 met 34% per jaar toegenomen). Op grond van de berekende aanwas, de getelde voorjaarstand en de gewenste voorjaarstand, kan worden berekend hoeveel dieren beschikbaar zijn voor afschot (en valwild). Wanneer de omvang van afschot en valwild bekend is en een aanwas van 35% wordt aangenomen op een voorjaarsstand in jaar t, kan worden berekend welke voorjaarstand in het volgende jaar (t+1) aanwezig zou moeten zijn. Dit leidt er toe dat in de Kop van Schouwen in 2008 meer damherten aanwezig hadden moeten zijn dan in 2007, en in 2014 minder dan in 2013. Uiteindelijk volgt het berekende aantal het patroon van de getelde aantallen met een jaar vertraging. Dit lijkt niet met de werkelijkheid in overeenstemming. Afschot en aantal stuks valwild zijn harde feiten, de aanwas van 35% is als gemiddelde ook een redelijk maat. De getelde aantallen damherten zijn het minst zeker; zeker gezien de fluctuaties in getelde aantallen na 2008.

In 1995 is op Schouwen een populatieomvang van 15 damherten vastgesteld en in 1997 van 30 dieren. Dit zijn naar alle waarschijnlijkheid goede getallen. Deze zijn gebruikt om te becijferen hoe de populatieomvang zich zou ontwikkelen bij 35% toename per jaar en gegeven het geregistreerde valwlld en afschot (formule 3.1). Dit geeft een voorjaarsstand van bijna 700 dieren in 2014. Daarnaast leveren de rekensommen een geschat aantal van 456 ex. in 2009 tegen een geteld aantal van 455 ex. (Groot-Bruinderink *et al.* 2009). Het figuur leidt tot het inzicht dat tellingen in het voorjaar een risico van zowel overschatting (dubbeltelling) als onderschatting (missen van dieren) in zich hebben.

Formule 3.1 Aantal dieren in jaar t+1 is het aantal dieren in jaar t (voorjaarstand), vermenigvuldigd met een jaarlijkse groei van 35%, verminderd met het afschot in jaar t en het aantal stuks valwild in jaar t.

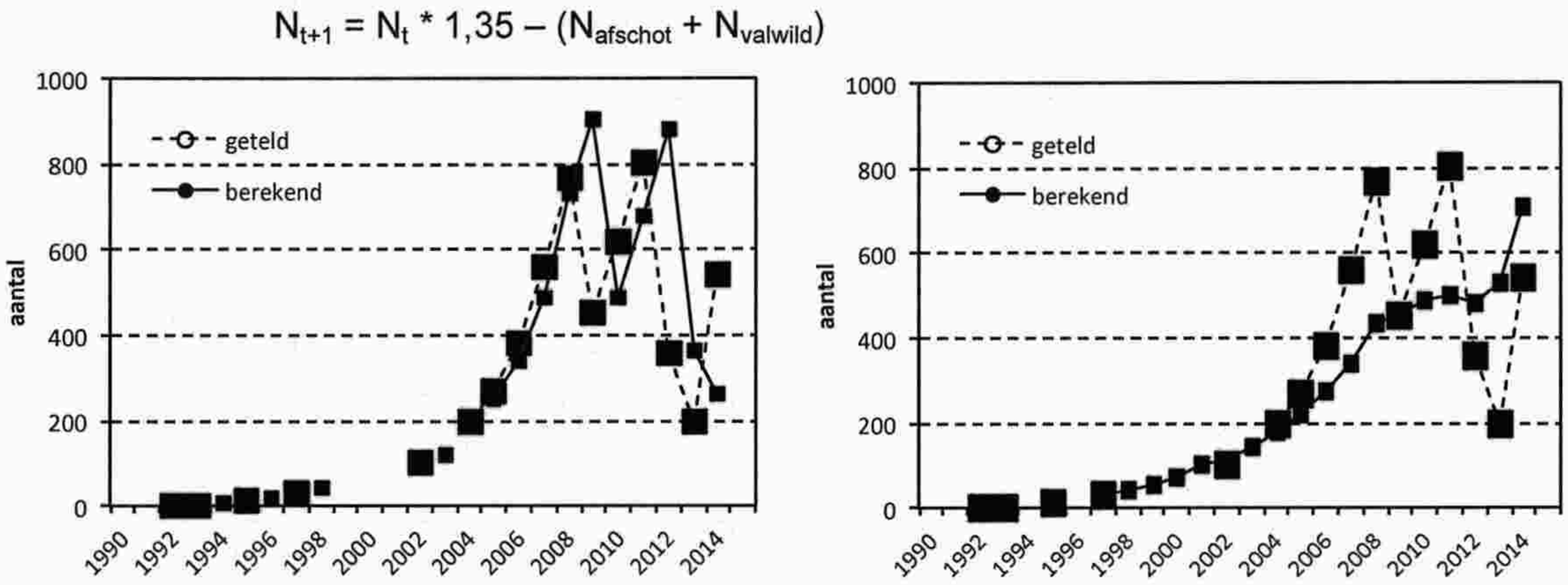

Figuur 3.17 Geteld aantal damherten in de Kop van Schouwen en de berekende voorjaarstand op basis van het getelde aantal in het voorafgaande jaar, een toename van 35% en aftrek van valwild en afschot (links) en de berekende aantallen op basis van 30 dieren in 1997, een jaarlijkse toename van 35% en jaarlijks aftrek van valwild en afschot (rechts) (gegevens FBE Zeeland).

Voor de Manteling van Walcheren zijn identieke rekensommen gemaakt. Op basis van de voorjaarsstand in jaar t kan het aantal in voorjaar t+1 worden becijferd. Gezien de omvang van afschot en het valwild, zou de voorjaarstand in 2014 rond 40 stuks liggen (figuur 3.18). Dit lijkt niet reëel, gezien het getelde aantal van 130 dieren in maart 2014. Daarnaast valt een afschot van jaarlijks ruim 80 ex. sinds 2008 aangevuld met jaarlijks 10-37 stuks valwild niet te rijmen met een stabiele populatieomvang van rond 135 ex. Extrapolatie vanuit 37 damherten in 1998 levert een maximum van 286 dieren in 2007 en 2008. Daarna zou een afname zijn ingezet tot ruim 200 dieren in voorjaar 2014. De gegevens duiden erop dat tijdens de voorjaarstellingen niet alle dieren worden gezien.

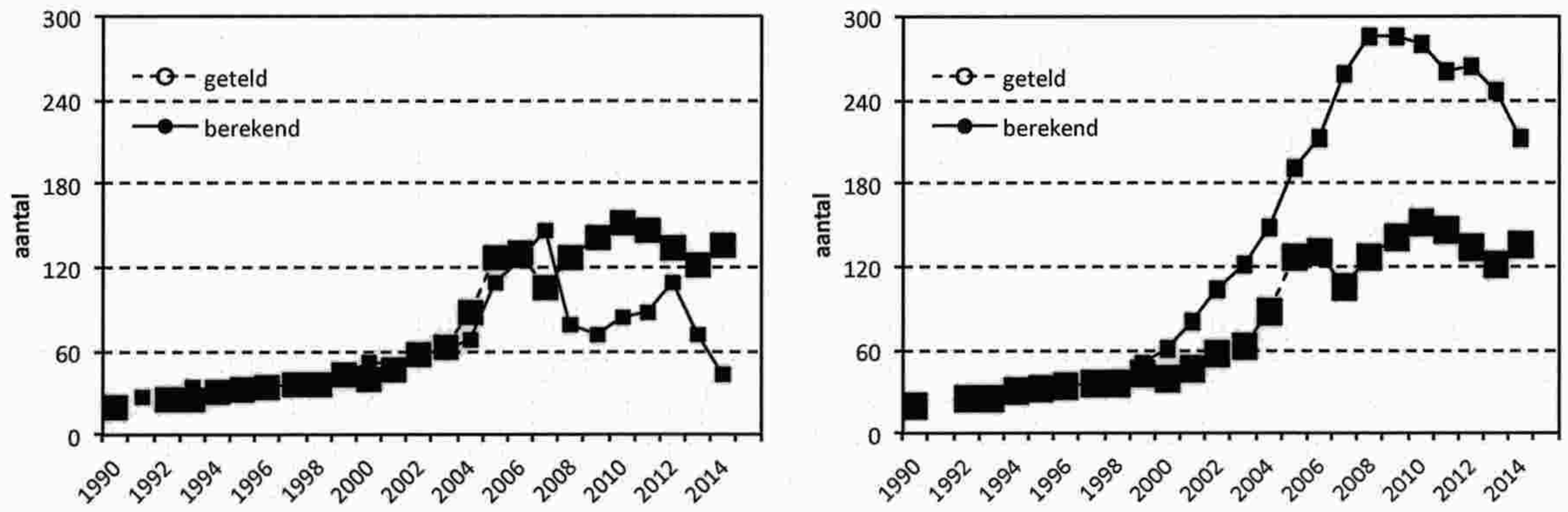

Figuur 3.18 Geteld aantal damherten in de Manteling van Walcheren en de berekende voorjaarstand op basis van het getelde aantal in het voorafgaande jaar (links) en de berekende aantallen op basis van 37 dieren in 1998 (rechts) (gegevens FBE Zeeland).

Evaluatie afgelopen beheerperiode

De afgelopen beheerperiode gold voor Walcheren een gewenste voorjaarstand van 80 dieren, met een geslachtsverhouding van 1:1 en een normale leeftijdsopbouw van 0 tot

12 jaar. De getelde aantallen in het voorjaar liggen hier 50% of meer boven, terwijl schattingen van de populatieomvang uitkomen op *c.* 200 dieren.

De omvang van het afschot heeft er toe geleid dat na een vermoedelijk maximum van *c.* 280 ex. rond 2008 het aantal damherten thans is afgenomen tot een geschat aantal van *c.* 200 ex. Om het doel te bereiken (80 ex.) zal het afschot geïntensiveerd moeten worden.

In de afgelopen beheerperiode gold voor de Kop van Schouwen een gewenste voorjaarstand van 325 ex. Deze was naar schatting voor het laatst in 2007 valide voor de werkelijkheid. Nadien heeft het aantal hier boven gelegen. De beslissing om op basis van de telling van 197 ex. in 2013 een jaar geen afschot te plegen, heeft naar alle waarschijnlijkheid geleid tot een sterke toename van 2013 op 2014.

In beide gebieden met damherten wordt afschot gepleegd. Ontheffing is verleend in het belang van het reguleren van de populatieomvang, waarbij de aanleiding is gelegen in de maximale populatieomvang in relatie tot de draagkracht van het gebied waarin de dieren zich bevinden (Groot-Bruinderink *et al.* 2004, 2009). Daarmee wordt landbouwschade ook binnen de perken gehouden; en is de verkeersveiligheid ook gediend.

In de Kop van Schouwen is het aantal stuks valwild beperkt. Op Walcheren heeft zich recent een uitschieter voorgedaan; voor het overige ook beperkt. Wanneer de voorjaarsstand werkelijk op het gewenste niveau zou komen, mag worden verwacht dat het aantal verkeersslachtoffers zal dalen.

Doelstelling 2015-2019

Uitvoeren van populatiebeheer en beperken van (dreigende) belangrijke landbouwschade, negatieve beïnvloeding van de verkeersveiligheid en aantasting van het dierenwelzijn zo veel als mogelijk te voorkomen, en het handhaven van een levensvatbare populatie damherten in de Manteling van Walcheren en de Kop van Schouwen. Buiten deze gebieden wordt een nul-stand nagestreefd

Aanpak 2015-2019

In de komende periode wordt op Walcheren een voorjaarstand van 80 dieren nagestreefd (*cf.* Groot-Bruinderink & Lammertsma 2001, beheerplan 2005-2009, 2010-2014). Op Schouwen is het streven 325 dieren gezien de draagkracht van het gebied (*cf.* Groot-Bruinderink *et al.* 2005, 2009). In beide gebieden is het aandeel bokken in het valwild relatief hoog; dus zal bij het afschot het accent op de hinden liggen. Daarnaast wordt een normaalverdeling in de leeftijdsopbouw nagestreefd, en zal het afschot evenredig over leeftijdsklassen verdeeld moeten zijn.

Tabel 3.6 *Berekende voorjaarsstand (afgeleid van voorjaarsstand 2014) en het benodigde afschot (incl. valwild) om deze voorjaarstand te bereiken. Berekening volgens formule 3.1.*

Walcheren	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
voorjaarsstand	213	148	89	80	81	81			
afschot en valwild	140	110	35	30	30	30			
Kop van Schouwen									
voorjaarstand	700	745	706	653	581	485	354	328	328
afschot en valwild	200	300	300	300	300	300	150	117	

Argument voor het plegen van afschot is:
handhaven van het aantal dieren op de draagkracht van het gebied (Groot-Bruinderink *et al.* 2004, 2009), waardoor het aantal dieren dat verzwakt raakt, beperkt blijft; Hiermee is ook het voorkomen en beperken van schade aan landbouwgewassen gediend en het voorkomen en beperken van het aantal verkeerslachtoffers.
Een deel van het afschot zal in de voorkeurszone plaatsvinden.

Maatregelen
De FBE vraagt voor het hierboven becijferde afschot voor de komende vijf jaar ontheffing aan bij de provincie Zeeland. De uitvoering van het populatiebeheer wordt gedelegeerd naar de hoefdiercommissies. De hoefdiercommissies zijn samengesteld uit de WBE's en de in het betreffende gebieden werkzame terreinbeherende organisaties. De hoefdiercommissies maken jaarlijks een uitvoeringsplan, dat goedkeuring behoeft van het FBE-bestuur en dat de basis vormt voor het doorschrijven van de ontheffing van de provincie.

Voor de uitvoering van het beheer worden de volgende algemene regels geformuleerd. Voor beide leefgebieden wordt er onderscheid gemaakt tussen een voorkeurszone buiten het natuurmonument, afschotgebieden binnen het natuurmonument en rustgebieden (figuur 3.19). De rustgebieden zijn ooit ingesteld om binnen het beschermde gebied voldoende rust voor de dieren te waarborgen. Veel afschot zal plaatsvinden in de voorkeurszone. De afschotgebieden bevinden zich in de kern van het leefgebied van de damherten. Op Schouwen zijn deze vooral gelegen in het vlakke binnenduingebied (inclusief de daar aanwezige bossen) van het natuurmonument. Hier zal het grootste deel van het afschot ten behoeve van het populatiebeheer moeten worden gerealiseerd. Om recht te doen aan de instandhoudingsdoelen van de natuurbeschermingswet worden binnen het natuurmonument tevens rustgebieden onderscheiden. De rustgebieden hebben lagere populatiedichtheden en omvatten in ieder geval grote delen van de reliëfrijke buitenduinen (bijvoorbeeld Meeuwenduinen en Verklikkerduinen). Op Walcheren bevinden de afschotgebieden zich vooral in de buitenplaatsen van de binnenduinrand en in het beboste gedeelte van de duinen.

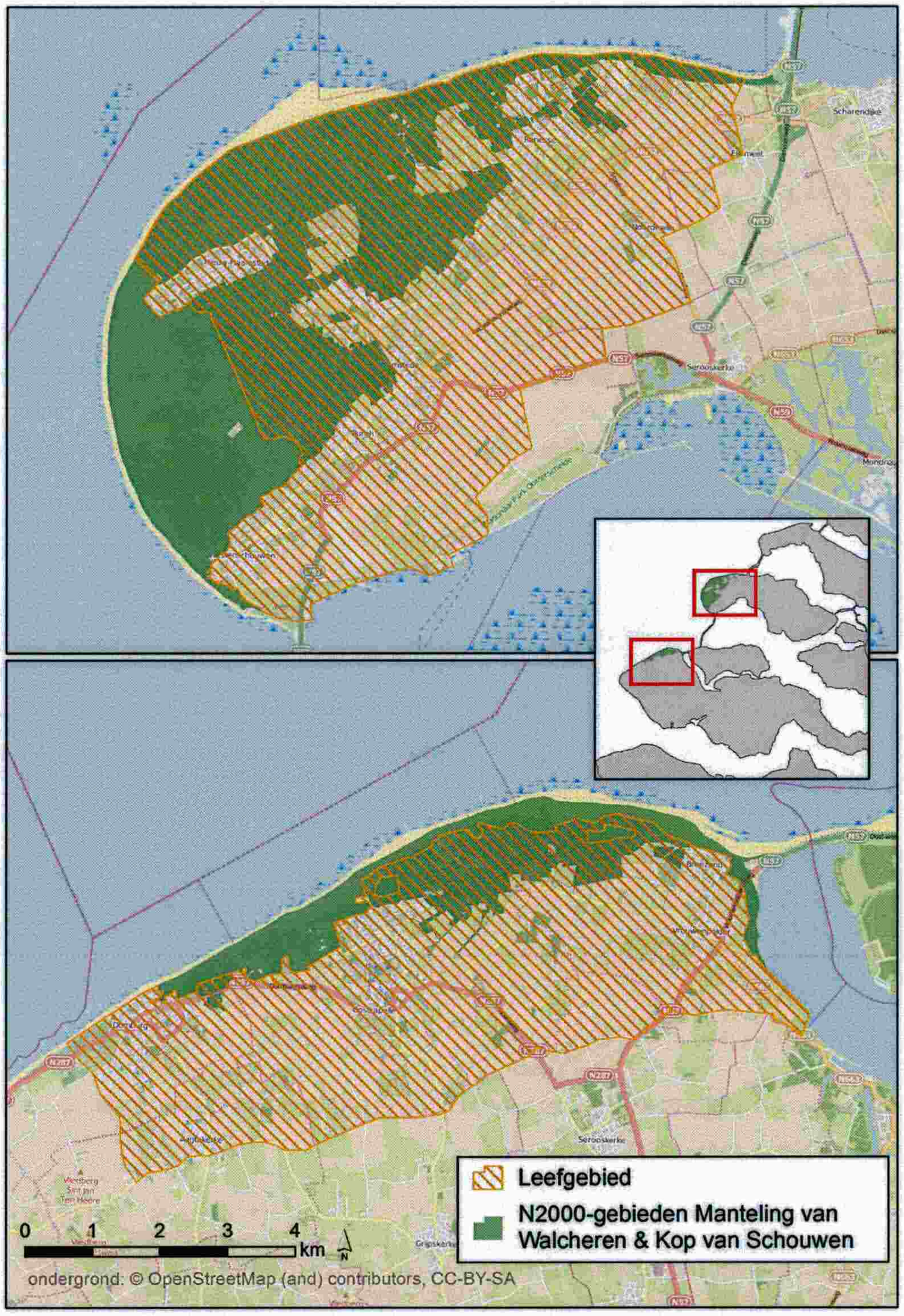

Figuur 3.19 Begrenzing van Natura 2000-gebied en het leefgebied van de damherten.

De open gedeelten van de duinen hebben lagere dichtheden en moeten een functie krijgen als rustgebied. Op basis van tellingen en inventarisaties wordt de exacte begrenzing van rust- en afschotgebieden jaarlijks door de hoefdiercommissies bepaald

en in een jaarplan aan het FBE-bestuur voorgelegd; de begrenzing is al jaren onveranderd.

De uitvoering van afschot wordt jaarlijks door de hoefdiercommissie gepland, waarbij rekening wordt gehouden met de specifieke omstandigheden en de ontwikkeling van de populatie. Om de rust in het natuurmonument te waarborgen wordt het aantal jagers en het aantal jachtdagen gelimiteerd. (Walcheren 10 jagers met 50 jachtdagen; Schouwen 30 jagers met 50 jachtdagen). De afschotperiode in het natuurmonument strekt zich uit over de periode van 1 november tot 1 maart daaropvolgend. De jachtdagen dienen minimaal 12 uur van tevoren met uitvoerder en locatie gemeld te worden bij het bevoegd gezag (de Provincie). Uit oogpunt van effectiviteit zullen jachtdagen van week tot week worden gepland zodat optimaal gebruik gemaakt kan worden van de weersvooruitzichten, in het bijzonder het vooruitzicht van rustig en droog weer.

Uit een oogpunt van populatiebeheer is vooral ook afschot van vrouwelijke dieren gewenst. Bij de uitvoering van het afschot moet hiermee rekening worden gehouden, waarbij een gelijke verhouding tussen mannelijke en vrouwelijke dieren in de streefstand het uitgangspunt vormt. Het afschot zal plaatsvinden in de periode van één uur voor zonsopkomst tot één uur na zonsondergang. Afschot zal vooral in de overgangsperiode van dag en nacht plaatsvinden.

In de voorkeurszone wordt voor vrouwelijke dieren een afschotperiode gehanteerd van 1 september tot 1 maart (buiten draag- en zoogeriode). Mannelijke dieren kunnen daar het gehele jaar door geschoten worden. In de voorkeurszone dient schadebeperking primair plaats te vinden door afschot. Omdat tot populatiebeperking moet worden gekomen zijn preventieve maatregelen hier niet vereist.

Voor de hoefdiercommissies is de streefstand aan het einde van de planperiode taakstellend. Er wordt vanuit gegaan dat het benodigde afschot om deze stand te bereiken wordt gehaald. Als de streefstand eerder wordt gehaald dan hierboven voorzien, dan moet het jaarlijkse afschot worden aangepast. Bewaking van de aantallen afgeschoten dieren zal door de hoefdiercommissie plaatsvinden met behulp van een toonplicht van de geschoten dieren. Bij het tonen in het kader van de toonplicht zullen gegevens over het geslacht, leeftijd en conditie van de dieren worden geregistreerd.

Buiten de voorkeurszone, in bijzonder in het polderland van Walcheren, Noord-Beveland en Schouwen, maar ook elders in Zeeland, wordt een nul-stand nagestreefd. De aanwezigheid van damherten verhoudt zich niet met andere belangen: schade aan landbouwgewassen en veiligheid van wegverkeer. De Faunabeheereenheid vraagt ontheffing ex artikel 68 voor het opzettelijk verontrusten, doden, vangen, bemachtigen of met het oog daarop opsporen van damhert gedurende het gehele jaar. De ontheffing geldt buiten het leefgebied en buiten de voorkeurzone, voor het gehele eiland Walcheren, het eiland Schouwen (ten westen van de Schouwse Dijk en het Havenkanaal) en Noord-Beveland (westelijk van het Bokkegat).

Monitoring

Tot op heden is het jaarlijkse afschot afgeleid van de voorafgaande voorjaarstelling. In het voorgaande is aangegeven dat bij de huidige dichtheden van damherten de tellingen geen absolute zekerheid zijn. In het voorgaande is ook aangegeven dat op basis van een eenvoudig model, bij een aanname over jaarlijkse aanwas en feiten over valwild en afschot, de populatieomvang in het volgende jaar kan worden uitgerekend.

De omvang van de populatie zal in de toekomst worden gevolgd door:

- jaarlijks voorjaartellingen zoals tot op heden gebruikelijk;
- berekening op basis van het gehanteerde model, met als laatste reële telling 2009 500 ex. Schouwen en 1998 37 ex. Walcheren
- de indrukken van de terreinbeheerders over talrijkheid in het afzonderlijke jaar.

De berekende omvang op basis van het model is daarbij richtinggevend. Het voorgenomen afschot (met in achtneming van aantal stuks valwild), wordt afgeleid van de aangenomen voorjaarsstand.

3.5 Ree

3.6 Verwilderde soorten

Verwilderde kat
De soort komt verspreid voor in het buitengebied en vormt in principe een bedreiging voor grondgebonden fauna.

Door hun onafhankelijke aard kunnen huiskatten gemakkelijk verwilderen. Boerenkatten die zelf hun kostje moeten opscharrelen, tijdens de vakantie achtergelaten katten en verdwaalde dieren in de stedelijke omgeving vormen dan ook de hoofdmoot van deze groep. De kat is niet erg kieskeurig als hij op zichzelf is aangewezen. Knaagdieren, aas en huishoudelijk afval vormen het hoofdvoedsel. In beperktere mate staan vogels, reptielen, kikkers, vis en ongewervelden op het menu.

Voor overleving in de vrije natuur is de verwilderde kat in belangrijke mate aangewezen op de mens die schuilplaats en/of voedsel verstrekt. Belangrijke factoren bij sterfte zijn het verkeer, afschot, ondervoeding, infecties en ziekten. Het voortplantingssucces is gering en neemt af naarmate de dieren onafhankelijker zijn van de mens. De aanwas is vaak geringer dan de sterfte, zodat populaties alleen voortbestaan door aanvulling vanuit huiskattenpopulaties.

Beheer 2015-2019
Het gestelde in voorgaande alinea geeft geen aanleiding om maatregelen te treffen.

4 Vogelsoorten

Voor ganzen zij verwezen naar deel II van dit faunabeheerplan. In het vervolg worden vogelsoorten anders dan ganzen besproken.

4.1 Knobbelzwaan

Verspreiding
Als broedvogel is de knobbelzwaan relatief schaars in Zeeland. In grote delen van Zeeuws-Vlaanderen ontbreekt ze, alsook in delen van Beveland en Tholen (Vergeer & van Zuylen 1994, Sovon 2002). Rond de grote zoete wateren op de grens met Brabant is de soort relatief talrijk. Ondanks de schaarste is deze zwaan de afgelopen decennia langzaam talrijker geworden (als broedvogel).

De soort is een standvogel waarbij vogels zich na het broedseizoen concentreren in goede voedselgebieden. In eerste instantie zijn dit wateren met fonteinkruiden en andere waterplanten. Wanneer deze in de loop van het najaar op zijn of afsterven verblijven meer vogels in graslandgebieden. In Zeeland kunnen knobbelzwanen zich ook tegoed doen aan akkers met wintergraan. Soms sluiten ze zich aan bij kleine zwanen en foerageren dan op akkers met oogstresten.

Aantallen
Na de eerste broedgevallen in de jaren zestig op Schouwen, kom de soort nu op alle eilanden voor met een totaal dat anno 2013 rond 240 paar ligt (extrapolatie van gegevens van Vergeer & van Zuylen (1994) en Sovon (2002); jaarlijkse toename 4,2%.

In het broedseizoen houden zich op en rond de grote wateren groepjes onvolwassen zwanen op en niet-broedende adulten. Vanaf juli worden deze groepen groter door toestroom van vogels van elders. Dit proces gaat tot in de wintermaanden door. Van maart op april neemt het aantal zwanen in Zeeland weer flink af en gaat het patroon op herhaling.

Gelijk de broedvogels is het aantal niet-broedvogels in Zeeland de afgelopen decennia langzaam toegenomen. In januari worden grote delen van de provincie integraal geteld. Tegenwoordig verblijven hartje winter meer dan 1.000 knobbelzwanen in de Delta. Hiervan bevindt zich 30-40% in binnendijkse gebieden en het andere deel in buitendijkse gebieden met in de wateren waterplanten.

Seizoensommen voor de wintermaanden duiden op een jaarlijkse toename van het aantal van 5,2%. Aantallen in januari in binnendijkse gebieden nemen iets langzamer toe (4,5%/jaar). Daarmee ligt de toename van broedvogels en niet broedvogels in dezelfde orde van grootte. Dit mocht ook worden verwacht aangezien het vooral zwanen uit de regio zelf zullen zijn die het beeld bepalen.

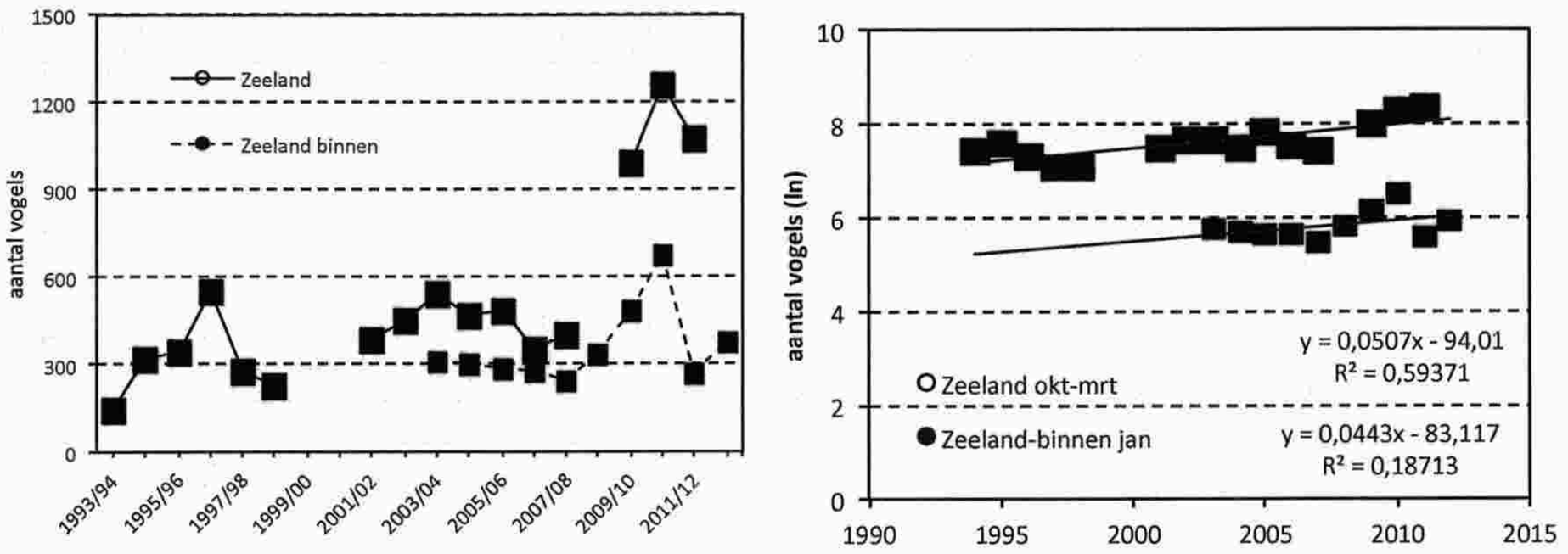

Figuur 4.1 Getelde aantallen knobbelzwanen in januari in Zeeland en in Zeeland binnendijks en de trend onder knobbelzwanen op basis van de seizoensom okt-mrt in Zeeland en de januari aantallen in binnendijkse gebieden (gegevens Sovon).

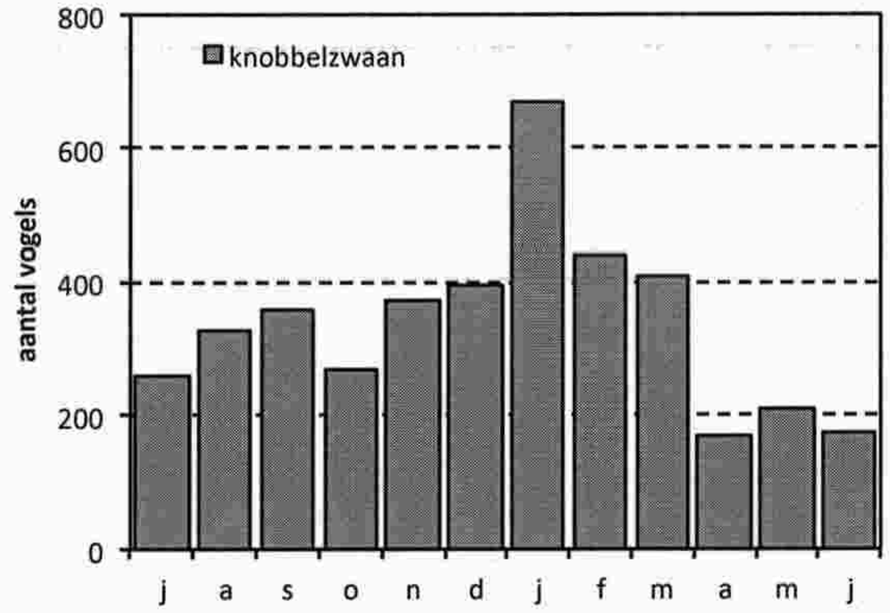

Figuur 4.2 Gemiddeld aantal knobbelzwanen in Zeeland per maand in 2002/03 – 2011/12. Aantal in januari is reëel door grotere teldekking; in andere maanden door mindere teldekking onderschatting (gegevens Sovon).

Schade

Knobbelzwanen hebben de eigenschap een eenmaal verkozen foerageerlocatie langdurig te gebruiken. In landbouwgebieden kunnen zij dag en nacht op hetzelfde perceel verblijven. Daarbij laten zij zich vaak niet of nauwelijks verjagen.

De schade door knobbelzwanen is beperkt van omvang. Zeker in de uitgekeerde schade is geen eenduidige trend te zien (figuur 4.3). De meeste schade is vastgesteld op grasland en daarop gelijkende gewassen als graszaad en wintergraan. De nawinter en het vroege voorjaar kennen de meeste schade. Getaxeerde schade in 2004-2013 loopt uiteen van € 5 tot € 440 /ha. Het verspreidingsbeeld van de vastgestelde schade leert dat (figuur 4.4) deze verspreid over de provincie voorkomt.

Beheer

Ter voorkoming van schade worden stokken met vlaggen of linten geplaatst. Hier zijn de zwanen vrijwel ongevoelig voor en foerageren tussen de vlaggen door. De enige functionele methodiek is verjagen, meerdere malen per dag en dagen achtereen. Het

perceel is dan definitief verlaten en de groep is naar een volgend perceel verhuisd. En, begint het spel opnieuw.

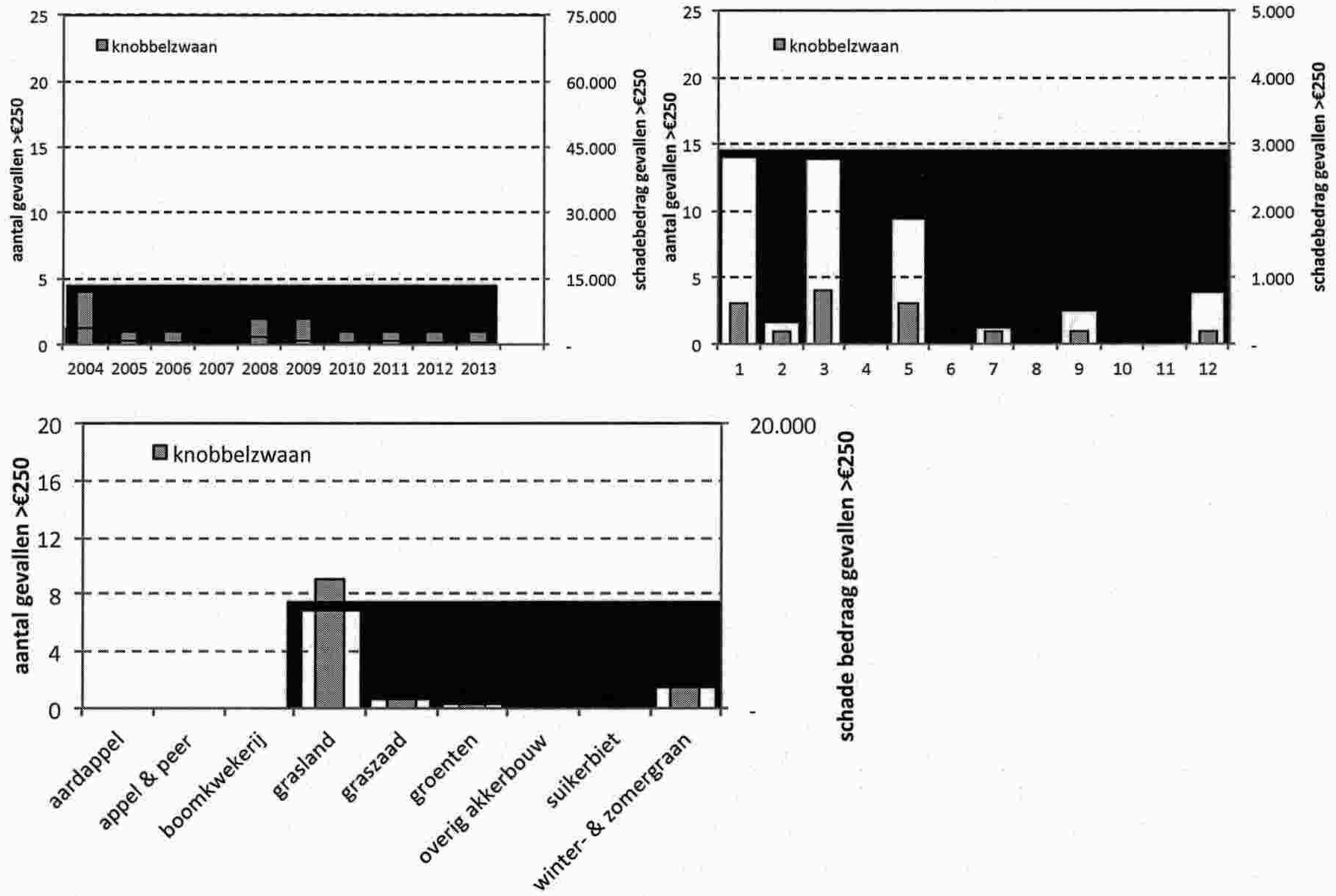

Figuur 4.3 Overzicht van getaxeerde schade (alleen gevallen >€250,--) door knobbelzwanen sinds 2004, de verdeling van deze schade over het jaar (2004-2013) en de verdeling van de schade over groepen gewassen (2004-2013) (gegevens Faunafonds). Aantal gevallen 2004-2013 (grijs) en schadebedrag 2004-2013 (doorzichtig).

Evaluatie

Het aantal knobbelzwanen in de provincie neemt langzaam toe, waarbij het aantal in de winter groter is dan in de zomer. Deze toename kan zich voortzetten.

De afgelopen beheerperiode was op basis van vigerende regelgeving verjaging van knobbelzwanen mogelijk. Deze maatregel is, naast het gebruik van preventieve middelen, in enkele gebieden (vooral grasland) toegepast. Het huidige en verwachte voorkomen en de vastgestelde schade zijn geen aanleiding ten aanzien van de knobbelzwaan een ander beleid te gaan voeren.

Doelstelling en maatregelen 2015-2019

Als doestelling geldt voorkomen en beperken van belangrijke schade. Hiertoe zullen knobbelzwanen waar nodig worden verjaagd. Verjaging is reeds toegestaan op basis van de vigerende provinciale vrijstelling. Er zijn geen argumenten om de mogelijkheden voor beheer en schadebestrijding van deze soort uit te breiden.

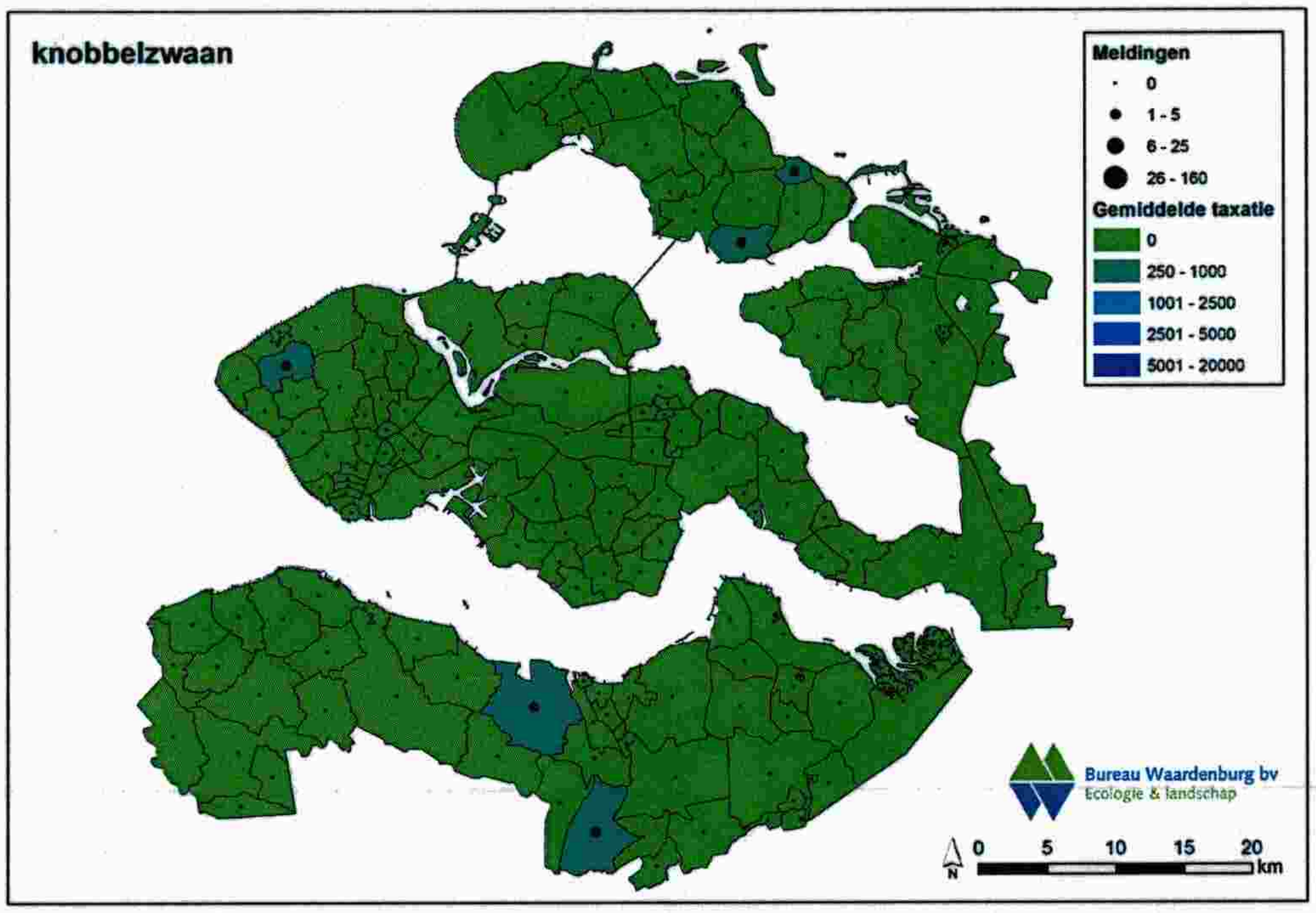

Figuur 4.4 Verspreiding van getaxeerde schade van knobbelzwanen in 2008 - 2013 (alleen gevallen >€250,--, 1 juli 2008 – 30 juni 2013, gegevens Faunafonds). Per postcodegebied (4-cijfers) aantal gevallen in vijf jaar en gemiddeld bedrag van deze gevallen.

4.2 Smient

Verspreiding

In de zomermaanden verblijft een klein aantal smienten in de provincie. Deze houden zich op rond de grote zoute wateren en enkele binnendijkse inlagen. Veelal zijn dit overzomerende exemplaren. Soms wordt baltsgedrag en paring waargenomen. Bijna ieder jaar zijn een of enkele zekere broedgevallen vastgesteld (Vergeer & van Zuylen 1994, Sovon 2002, gegevens Sovon).

In het najaar verschijnen vanuit het hoge noorden grote groepen in de provincie. De grootste concentratie verblijven in de wintermaanden langs de grote zoute en zoete wateren. Hier foerageren de vogels op buitendijkse terreinen met fijnere grassen. Van daaruit gaan in de nacht ook vogels naar binnendijkse gebieden. Binnendijks zijn concentraties smienten te vinden in inlagen en gebieden met permanent grasland (de Poel, etc.).

Aantallen

In de zomermaanden verblijven tot honderd smienten in de provincie waaronder een aantal paren met broedgevallen.

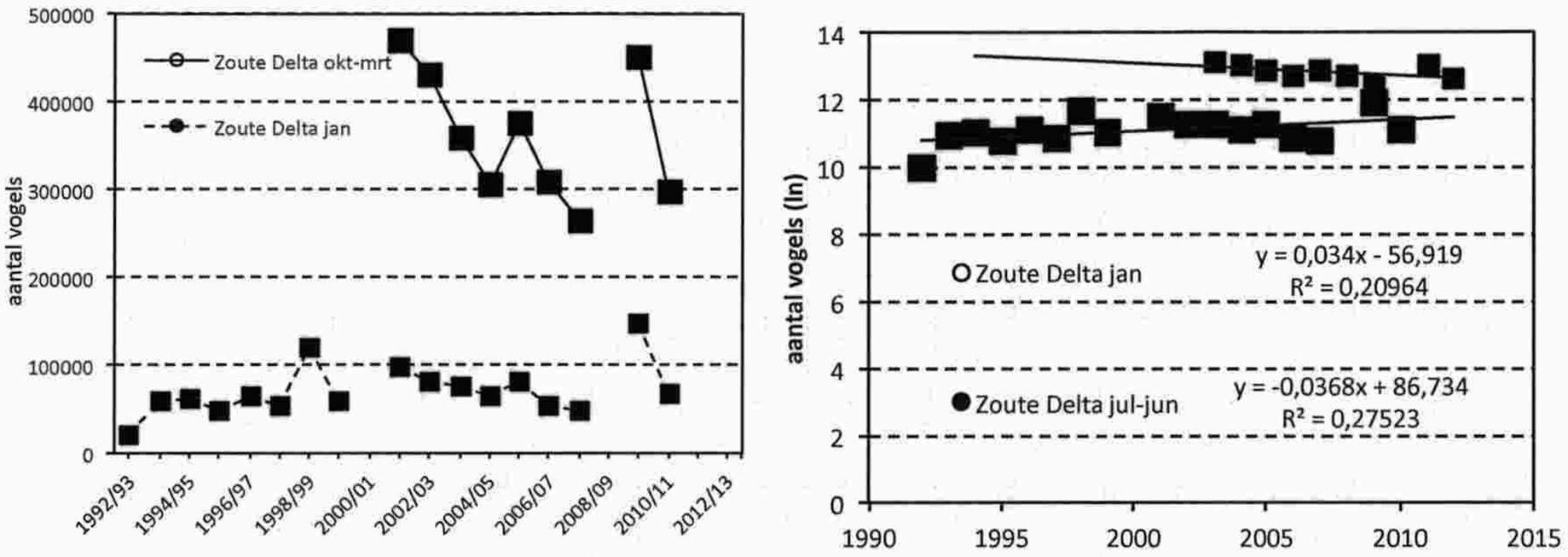

Figuur 4.5 Getelde aantallen smienten in januari in Zeeland en Zeeland binnendijks (links) en de trend onder smienten op basis van de seizoensom jul-jun in Zeeland en de januari aantallen Zeeland (rechts) (gegevens Sovon).

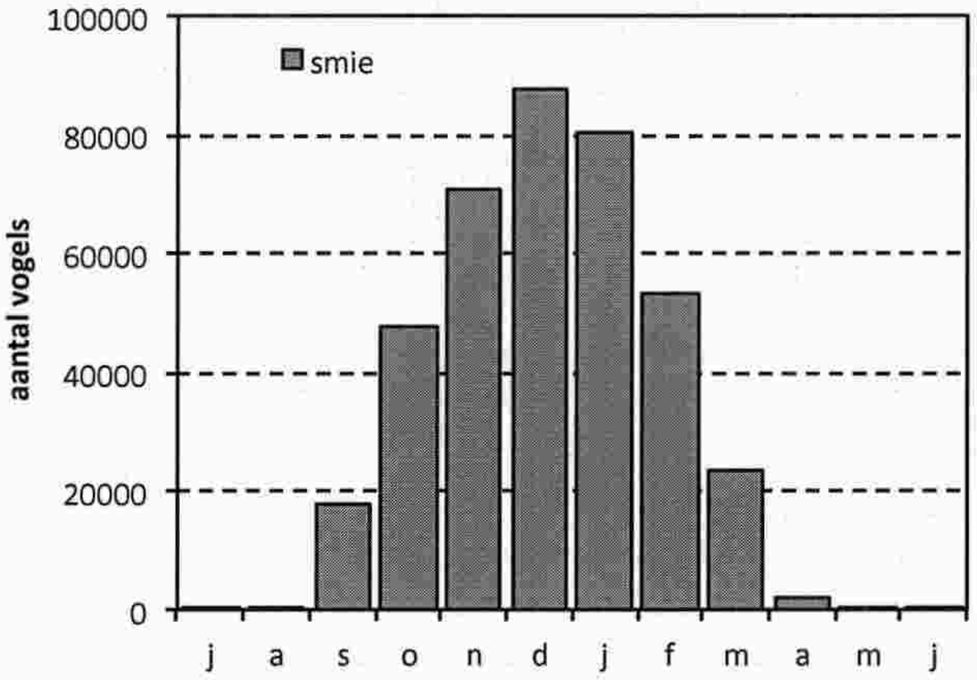

Figuur 4.6 Gemiddeld aantal smienten in Zeeland per maand in 2002/03 – 2011/12. (gegevens Sovon).

Vanaf september neemt het aantal vogels snel tot een maximum in december en januari. Daarna wordt het weer snel minder tot in april de laatste vogels weer naar het hoge noorden gaan (figuur 4.6). In de winter kunnen tot 100.000 smienten in de provincie verblijven. Hiervan rust overdag rond 20% in binnendijkse gebieden, de rest in buitendijkse terreinen. De soort foerageert vooral 's nachts. Aangenomen mag worden dat in de nacht een deel van de vogels die van de overdag in buitendijkse gebieden verblijft, in de nacht binnendijks foerageert.

De afgelopen twee-drie decennia is het aantal smienten in Zeeland toegenomen; met vooral in de jaren negentig een gestage toename van 4-5% per jaar en daarna een stabilisatie.

Schade

Getaxeerde en uitgekeerde schade vertonen in Zeeland een licht dalende trend met in 2010 een grote uitschieter vanwege enkele hoge schades in december in groenten op Duiveland en Walcheren. De hoogte van de schade is ieder jaar substantieel. De meeste schade ontstaat in de wintermaanden en vertoont een jaarpatroon dat identiek

is aan het verblijf van smienten alhier. De meeste schade is vastgesteld in wintergraan gevolgd door blijvend grasland, graszaad en groenten. De verspreiding van de schade is gelieerd aan gebieden in de nabijheid van de percelen alwaar overdag veel smienten rusten.

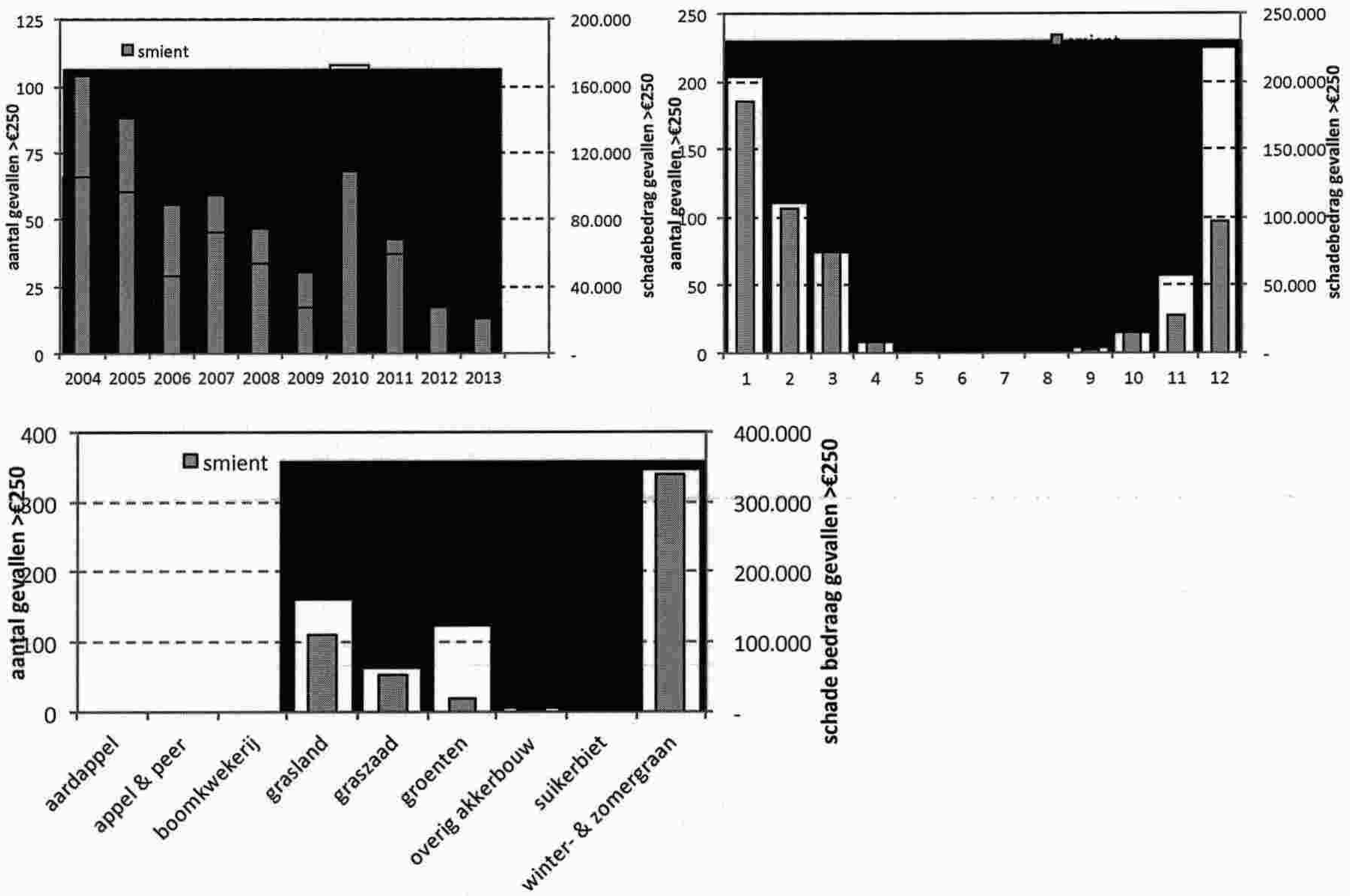

Figuur 4.7 Overzicht van getaxeerde schade (alleen gevallen >€250,--) door smienten sinds 2004, de verdeling van deze schade over het jaar (2004-2013) en de verdeling van de schade over groepen gewassen (2004-2013) (gegevens Faunafonds). Aantal gevallen 2004-2013 (grijs) en schadebedrag 2004-2013 (doorzichtig).

Beheer

Vanaf 2004 is in Zeeland beleid en beheer gevoerd conform het landelijk Beleidskader Faunabeheer. Buiten de opvanggebieden voor ganzen en smienten is verjaging gedurende de gehele dag mogelijk alsook tot de eerste helft van de dag (tot 12:00 uur) flankerend afschot. Vanaf 2010 is ontheffing verleend voor afschot van smienten. Hiervan is weinig gebruik gemaakt omdat smienten in de periode van de dag dat afschot mogelijk is, weinig op percelen met schade gevoelige gewassen verblijven (ze foerageren hier vooral 's nachts). Jaarlijks worden enkele honderden smienten geschoten (figuur 4.9).

Beleid voor ganzen en smienten

In Nederland is tot 1 januari 2015 een beleidskader Faunabeheer van kracht. Hierin is overeengekomen dat provincies 80.000 ha zouden aanwijzen ten behoeven van de opvang van ganzen en smienten. In Zeeland heeft dit vorm gekregen in de aanwijzing van ruim 8.000 ha rustgebied waarvan ongeveer 3.000 ha in het agrarische gebied

(Provincie Zeeland 2006, 2013). Voor deze rustgebieden waren gesubsidieerde beheerpakketten beschikbaar (PSAN-pakketten). In Zeeland heeft het voorkomen van kolgans, grauwe gans en smient de hoofdrol gespeeld in de keuze voor locatie en begrenzing omdat zij genoemd zijn in het beleidskader. Een bijrol was weggelegd voor brandgans (niet genoemd in beleidskader). Het voorkomen van toendrarietgans en rotgans was hierin niet van belang. Het beleidskader gaat per 1 januari 2015 over in het recent gesloten ganzen-akkoord Zeeland. Hierin zijn de hoofdzaken uit het beleidskader in geactualiseerde vorm overgenomen.

Om het functioneren van rustgebieden te waarborgen is schadebestrijding in rustgebieden niet toegestaan en jacht is gebonden aan regels.

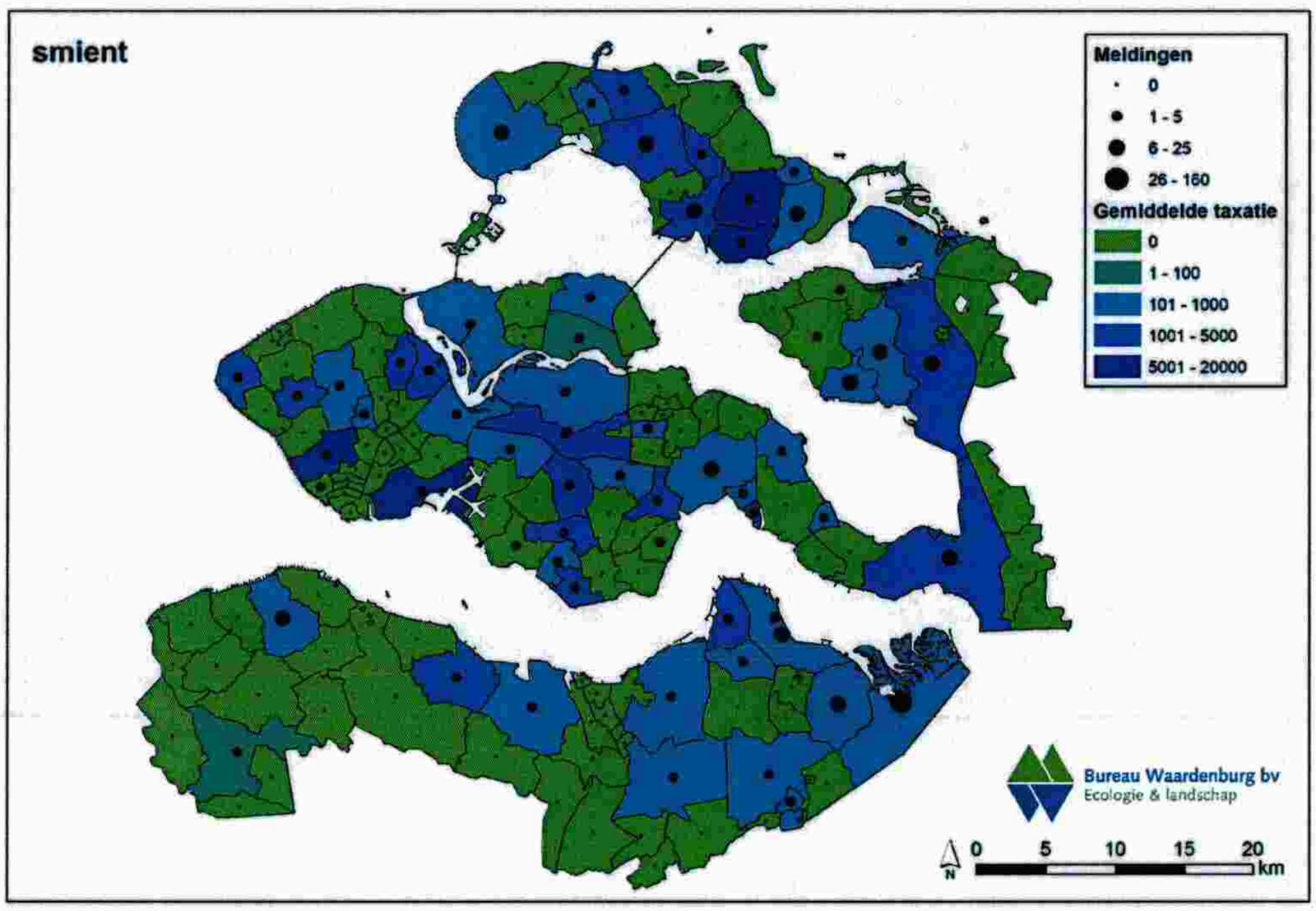

Figuur 4.8 Verspreiding van getaxeerde schade van smienten in 2008 - 2013 (alleen gevallen >€250,--, 1 juli 2008 – 30 juni 2013, gegevens Faunafonds). Per postcodegebied (4-cijfers) aantal gevallen in vijf jaar en gemiddeld bedrag van deze gevallen.

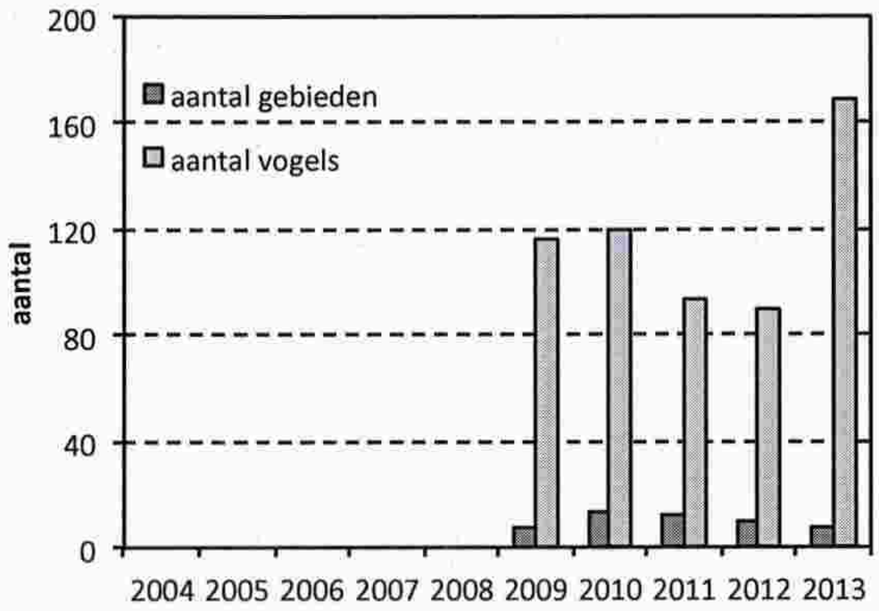

Figuur 4.9 Aantal polders per winterseizoen waarin afschot plaatsvond en het aantal geschoten smienten (gegevens FBE Zeeland). 2009 = vanaf 1 januari 2010, 2010 = 2010/2011, etc..

Om schade aan landbouwgewassen te beperken dient er, naast de opvang van smienten in de rustgebieden, een actief verjaagbeleid gevoerd te worden buiten de aangewezen gebieden. Van agrariërs wordt hier verwacht dat zij smienten actief zullen weren van schadegevoelige gewassen; wanneer vogels in het donker arriveren en nadien weer vertrekken, is dit lang niet altijd en overal waar te maken. Desondanks dienen op landbouwpercelen met kwetsbare gewassen akoestische en visuele verjaagmiddelen te zijn aangebracht. Wanneer deze verjaagmiddelen in voldoende mate zijn aangebracht kan, ter ondersteuning van de verjaging, afschot van smienten, (en kol- en grauwe ganzen) plaatsvinden. Bejaging van smienten, (kol- en grauwe ganzen) zal plaatsvinden op basis van een ontheffing ex artikel 68 van de Flora- en faunawet, die, op basis van een Faunabeheerplan, aan de Faunabeheereenheid wordt verleend.

Tabel 4.1 Oppervlakte (in ha) van de aangewezen rustgebieden voor ganzen (ganzenakkoord).

	akkerland	grasland	boomgrd.	natuur	overig	Totaal
Saefthinge	3553	375	175	3503	238	7844
Putting	357	117	0	252	43	769
Groot Eiland	756	48	2	381	51	1238
Axelse kreek	94	53	1	88	8	244
Braakman	324	172	2	743	92	1333
Baerzande	492	101	0	101	41	735
De Poel	119	56	3	118	12	308
Yerseke Moer	546	280	66	439	120	1451
Hogerwaardpolder	74	6	0	49	2	131
Schakerlopolder	188	102	0	42	9	341
Scherpenissepolder	105	15	0	199	13	332
Haaftenpolder	27	14	0	221	5	267
Maire	313	14	0	134	18	479
Zuidkust Schouwen	48	95	0	975	37	1155
Totaal	6996	1448	249	7245	689	16627

Door de verjaging en bejaging van smienten buiten de rustgebieden, zullen de vogels een schuwer gedrag gaan vertonen. Dit betekent dat zij gemakkelijker verontrust kunnen worden. Omdat dit effect binnen de rustgebieden ongewenst is, is het verjagen van smienten met ondersteunend afschot binnen de rustgebieden niet toegestaan.

Bij verjaging van brandganzen, rietganzen, kleine rietganzen en rotganzen is ondersteunend afschot niet toegestaan.

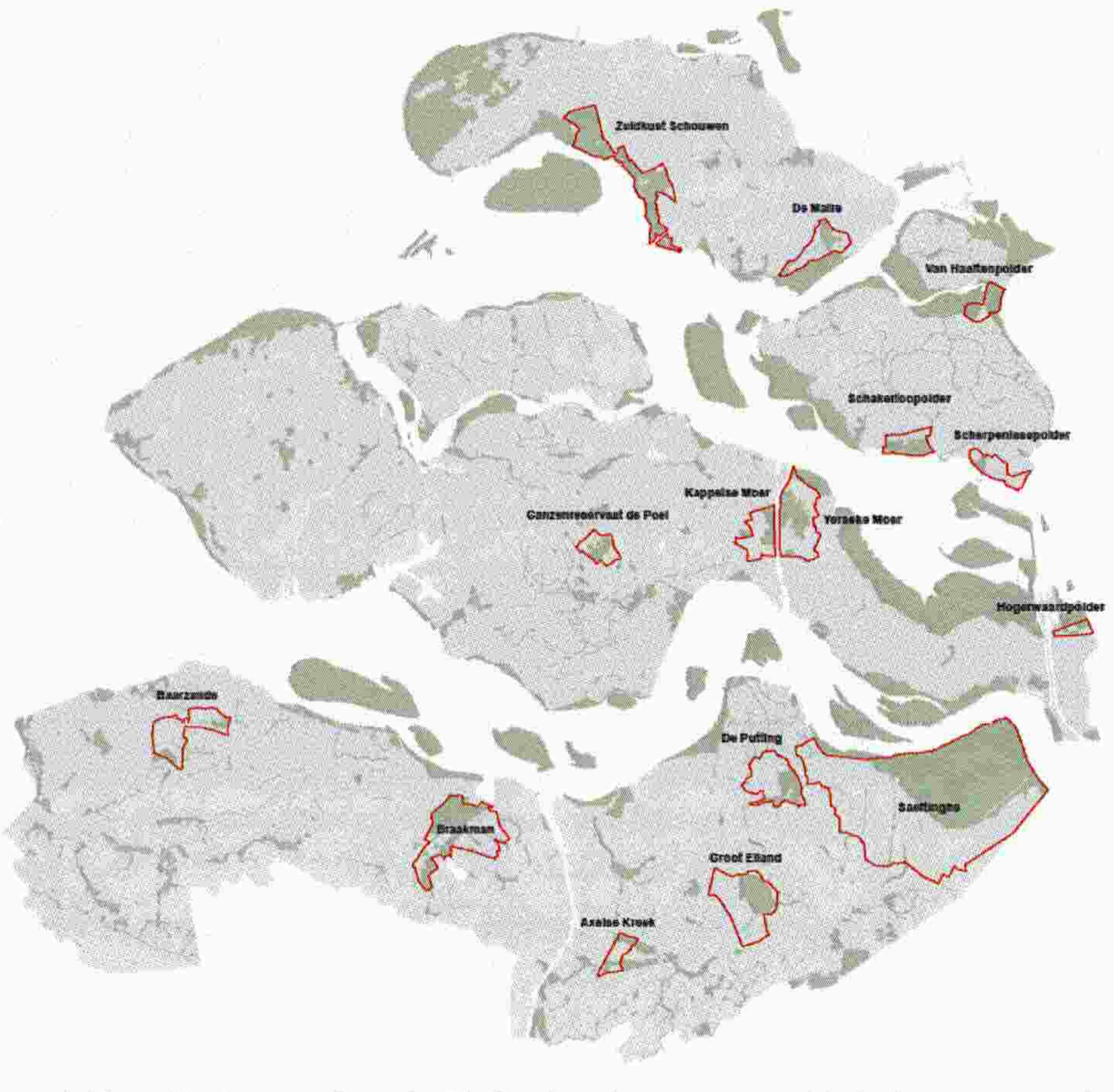

Figuur 4.10 *Ligging van de rustgebieden (voorheen opvanggebieden) voor ganzen in Zeeland (rood omlijnd), in groen bestaande natuur.*

Evaluatie
In Zeeland is de verspreiding van smienten iedere winter min of meer dezelfde met belangrijke concentraties op Schouwen, rond Markiezaat en rond Saeftinghe. Elders is het aantal in de provincie (ook in graslandgebieden) kleiner. Overdag verblijft ongeveer 70% van het aantal vogels in beschermde natuurgebieden dan wel eerdergenoemde rustgebieden (Van der Jeugd *et al.* 2008). In vergelijking tot elders in Nederland (ruim 50%) is dit een hoog aandeel. De soort foerageert vooral 's nachts; dan zal het aandeel in rustgebieden lager zijn en het aandeel in agrarisch gebied groter; ook gezien de opgetreden schade in wintergraan, grasland en groenten.

Doelstelling 2015-2019
Als doelstelling geldt: voorkomen en beperken van belangrijke schade.

Maatregelen
De FBE verzoekt de provincie om, conform de afspraken in het Zeeuws Ganzenakkoord, ontheffing te verlenen voor:

- het verjagen met ondersteunend afschot van smienten buiten de rustgebieden in de periode van 1 november tot 1 april op kwetsbare gewassen en van 15 februari tot 1 april op overjarig grasland met gebruik van een hagelgeweer van een half uur voor zonsopkomst tot 12.00 uur
- Per 3 hectare schadeperceel mogen 3 jachtaktehouders tegelijkertijd gebruik maken van de ontheffing. Voor schadepercelen groter dan 3 hectare mag voor elke 3 hectare aansluitend schadegewas 1 extra jachtaktehouder worden ingezet.
- Per verjaagactie mogen maximaal 2 smienten geschoten worden. Bestrijding van smienten die op het schadeperceel aanwezig zijn of invallen noemen we een verjaagactie. Na deze actie zullen de niet geschoten dieren weggaan. Wanneer opnieuw smienten invallen begint een nieuwe verjaagactie.

Aanvullend zullen preventieve middelen met een akoestisch en/of visueel effect worden ingezet; de werkzaamheid hiervan is beperkt maar de wet stelt dit als eis.

4.3 Wilde eend

Verspreiding
Als broedvogel komt de wilde eend verspreid over Zeeland voor. Op Schouwen is de dichtheid gemiddeld genomen het laagst (>1 p/100 ha) (Vergeer & van Zuylen 1994).

Buiten het broedseizoen komt de soort verspreid over de provincie voor met concentraties in de buitendijkse gebieden. Dit zijn overwegend dagrustplaatsen. In de nacht foerageert de soort hier op waterplanten en grazige vegetaties. Een deel van de eenden trekt in de avondschemer naar binnendijkse gebieden om daar grazige vegetaties te benutten. In de nazomer kunnen ook groepen in gelegerd graan foerageren of op net geoogste graanpercelen.

Aantallen

Het aantal broedparen in Zeeland wordt geschat op rond 15.000 paar (Vergeer & van Zuylen 1994); op basis van de aantalsontwikkeling nadien ligt het nog altijd in die orde van grootte.

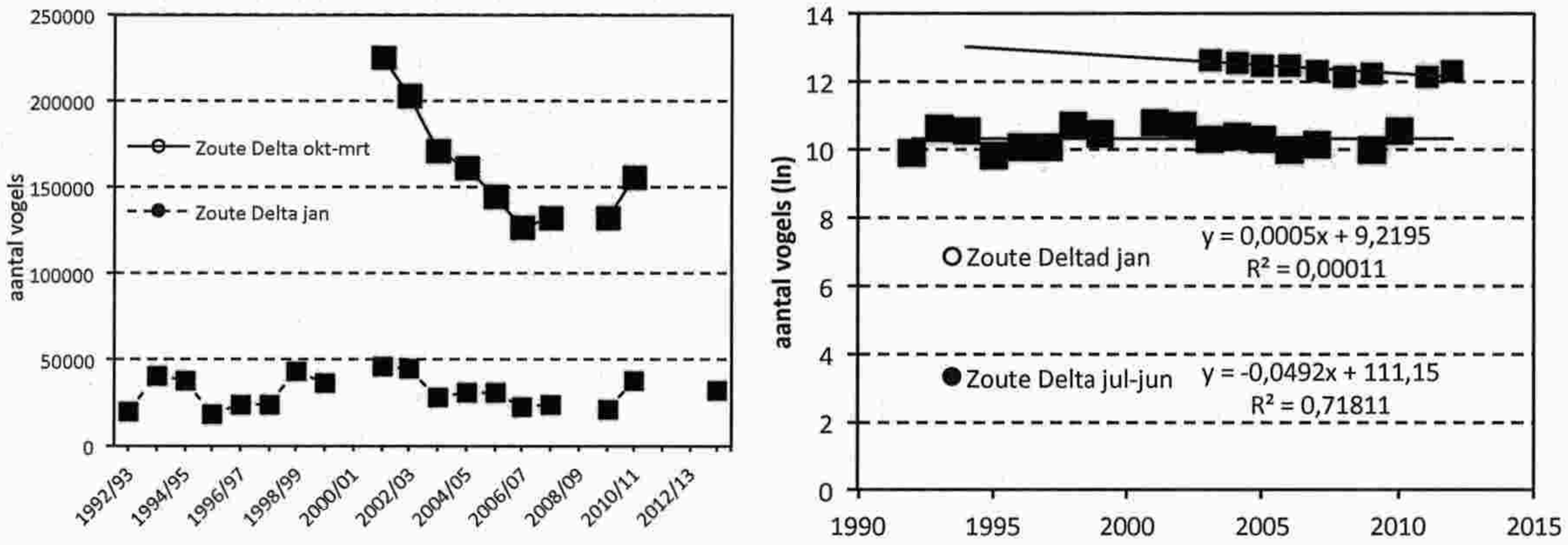

Figuur 4.11 Getelde aantallen wilde eenden in januari in Zeeland en Zeeland binnendijks (links) en de trend op basis van de seizoensom jul-jun in Zeeland en de aantallen in januari Zeeland (rechts) (gegevens Sovon).

Wilde eenden zijn jaarrond aanwezig in de provincie. De laagste aantallen zijn geteld in het broedseizoen (figuur 4.12). Na het broedseizoen nemen de getelde aantallen toe wanneer vogels zich in goede gebieden concentreren om de vleugelrui door te maken. Na de rui neemt het aantal verder toe, wanneer ook noordelijke vogels naar het zuidwesten opschuiven. Het maximumaantal wordt bereikt aan het begin van de winter (25.000-50.000 ex). Daarna nemen de aantallen weer af als gevolg van wegtrek bij vorst, sterfte en aan het begin van het voorjaar door wegtrek naar noordelijke broedgebieden.

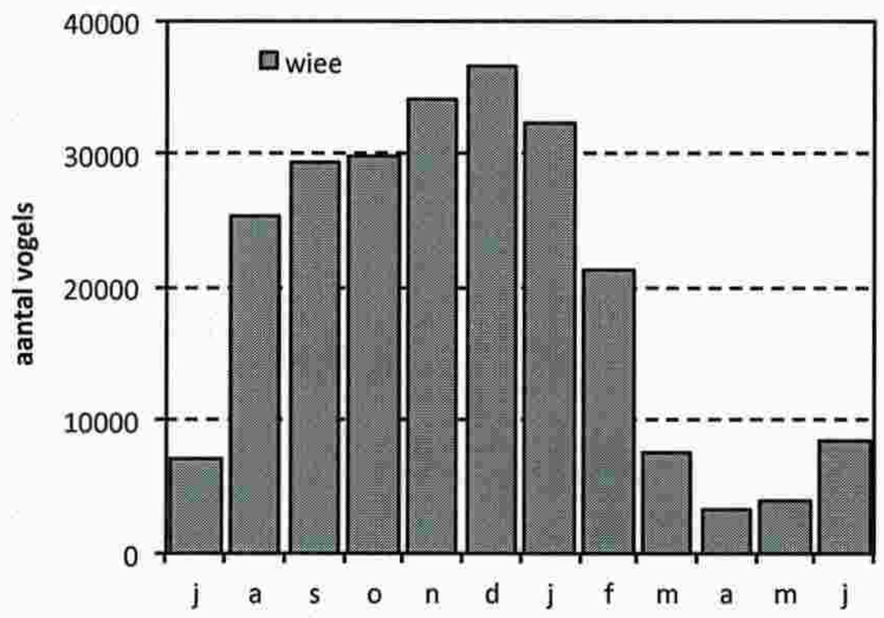

Figuur 4.12 Gemiddeld aantal wilde eenden in Zeeland per maand in 2002/03 – 2011/12. (gegevens Sovon).

Op grond van de beschikbare tellingen is de trend in de wintermaanden stabiel. Op grond van de seizoensom is de trend negatief. Vooral in nazomer en najaar verblijven successievelijk minder wilde eenden in Zeeland (figuur 4.11).

Schade

De schade aan landbouwgewassen door wilde eenden is beperkt van omvang, waarbij lang niet alle getaxeerde schade wordt uitgekeerd. De omvang van de schade lijkt ook licht af te nemen. De meeste schade ontstaat in de zomermaanden in graanvelden. Hier kunnen vogels massaal invallen op gelegerde stukken. Daarnaast kan schade ontstaan op net ingezaaide percelen wintergraan, en verderop in de winter op percelen met enkele centimeters gewas (figuur 4.13).

Getaxeerde schade komt verspreid over de provincie voor, met relatief veel meldingen van percelen nabij de grote wateren. Hier rusten de vogels overdag om s' nachts binnendijks te foerageren. Getaxeerde schade overschrijdt enkele malen per jaar het normbedrag van €250,-- per geval. Het gros van de schade wordt niet getaxeerd, omdat schade door een vrijgestelde soort, niet voor vergoeding in aanmerking komt.

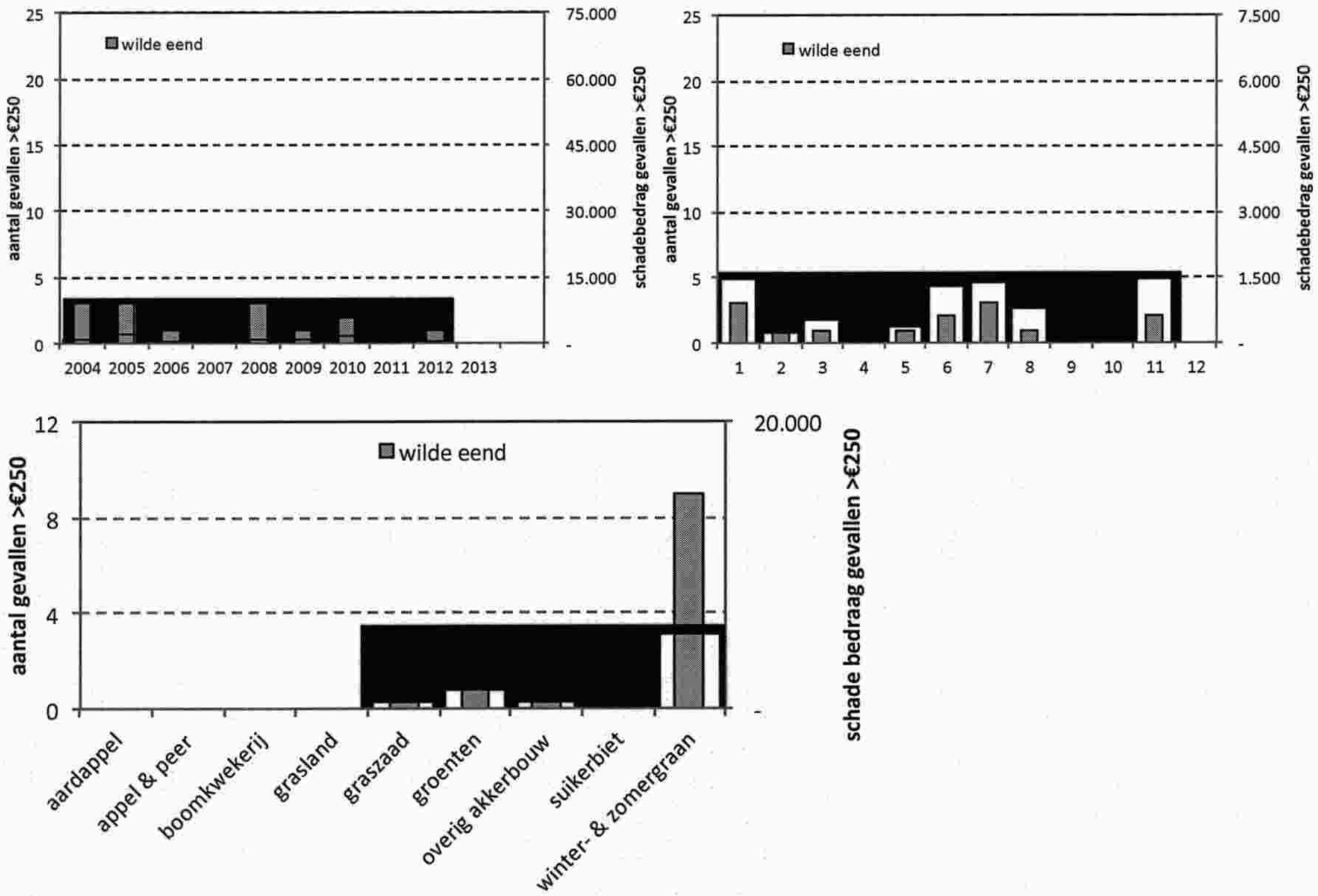

Figuur 4.13 Overzicht van getaxeerde schade (alleen gevallen >€250,--) door wilde eenden sinds 2004, de verdeling van deze schade over het jaar (2004-2013) en de verdeling van de schade over groepen gewassen (2004-2013) (gegevens Faunafonds). Aantal gevallen 2004-2013 (grijs) en schadebedrag 2004-2013 (doorzichtig).

Beheer
Voor de soort geldt een provinciale vrijstelling en is het toegestaan de soort te ver- en bejagen; met als argument dat de soort belangrijke schade aan landbouwgewassen kan toebrengen. Voor de provincie Zeeland geldt dit met name voor afrijpend graszaad, afrijpend graan, koolzaad, peulvruchten, blauw maanzaad en volle-grond-groenten.

De afgelopen jaren is de omvang van afschot in het kader van jacht en/of schadebestrijding langzaam afgenomen (figuur 4.13a).

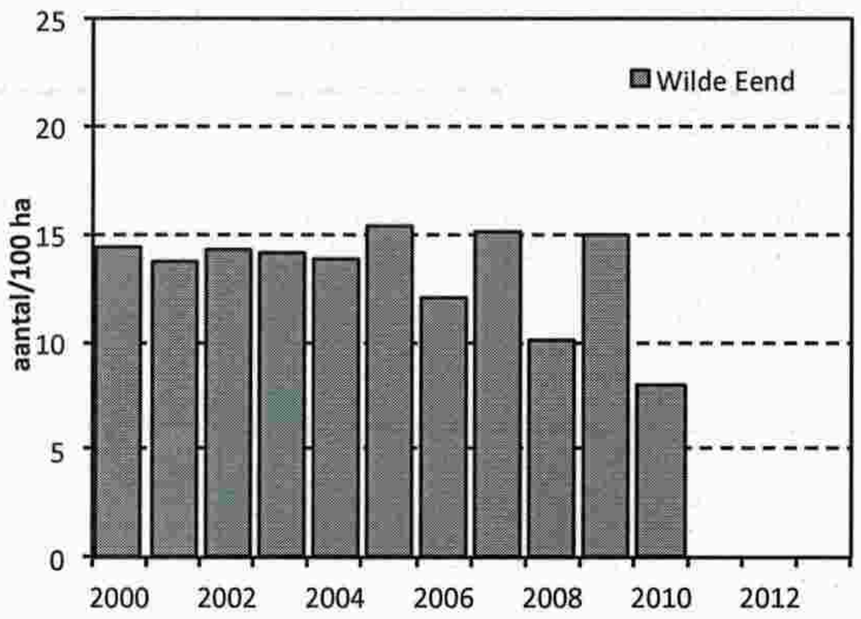

Figuur 4.13a Omvang afschot wilde eend in Zeeland (2000-2010, gegevens WBE's uit database KNJV). 2000 = 2000/2001

Evaluatie
De omvang van de schade door wilde eenden is beperkt. De provinciale vrijstelling is toereikend om de omvang binnen de perken te houden.

Doelstelling 2015-2019
Als doelstelling geldt: voorkomen en beperken van belangrijke schade.

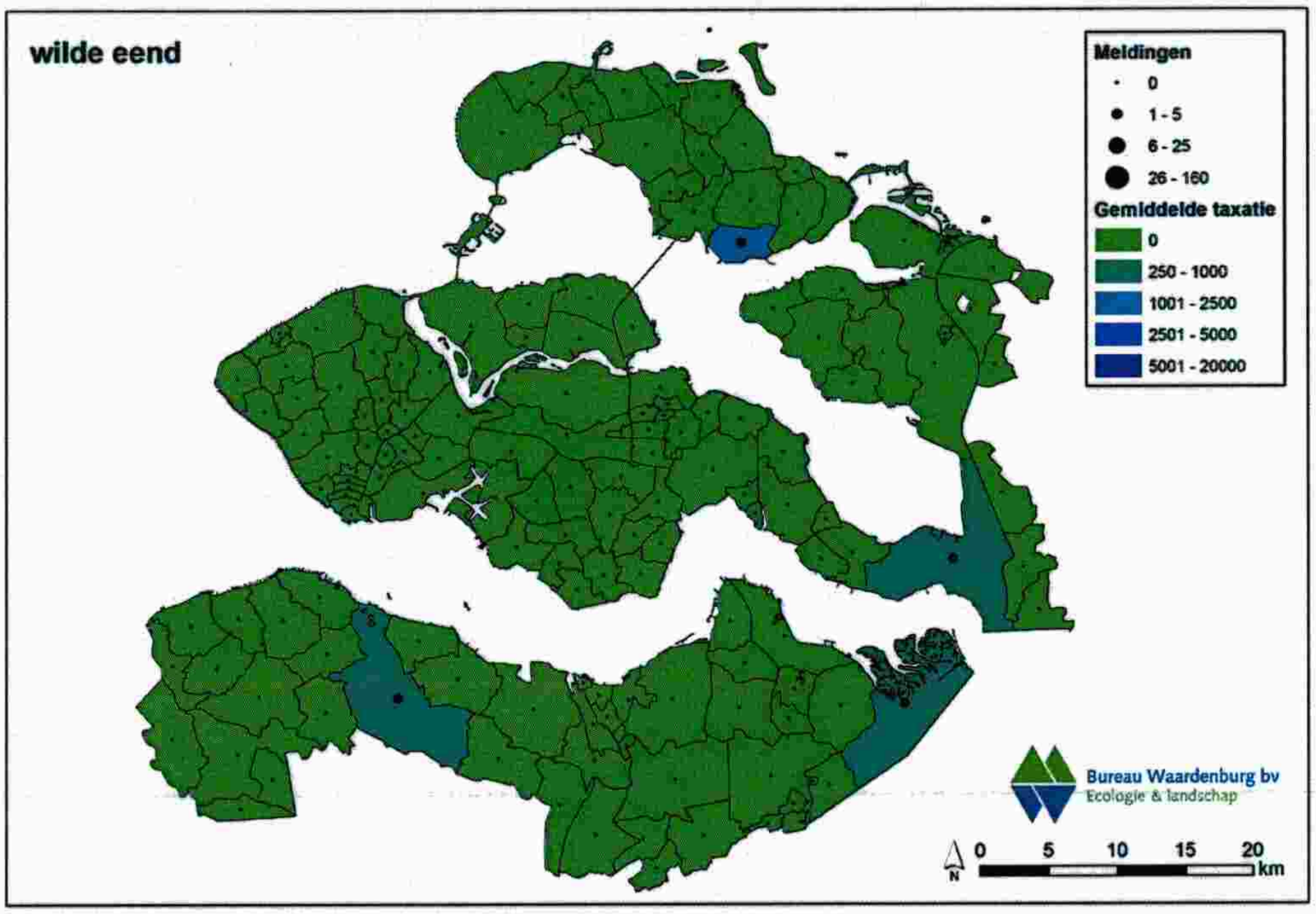

Figuur 4.14 Verspreiding van getaxeerde schade van wilde eenden in 2008 - 2013 (alleen gevallen >€250,--, 1 juli 2008 – 30 juni 2013, gegevens Faunafonds). Per postcodegebied (4-cijfers) aantal gevallen in vijf jaar en gemiddeld bedrag van deze gevallen.

Maatregelen 2015-2019

1 De wilde eend behoort tot de 6 wildsoorten en mag worden bejaagd in de periode 15 augustus tot en met 31 januari.
2 De wilde eend kan, evenals in de voorgaande beheerperiode, ter voorkoming van belangrijke schade het gehele jaar door worden bestreden van zonsopkomst tot zonsondergang op basis van de provinciale vrijstelling.

4.4 Fazant

Verspreiding

De fazant komt als broedvogel verspreid over Zeeland voor (Vergeer & van Zuylen 1994). In de duinen van Schouwen en Walcheren zijn de dichtheden wat hoger dan in de polders en buitendijkse gebieden. In polders met een groot aanbod aan ruigte en bosjes huizen ook meer vogels dan in polders met een klein aanbod van beide typen habitat.

De soort is een standvogel, waarbij de verspreiding in zomer en winter identiek is.

Aantallen
In 1991 is de Zeeuwse bevolking geschat op 4.000-6.000 paren (Vergeer & van Zuylen 1994). De algehele trend van de soort in Nederland is negatief (Sovon 2002; www.sovon.nl); hetgeen naar alle waarschijnlijkheid ook voor Zeeland geldt. De neergang in Nederland is ingezet na het verbod op uitzetten van fazanten ten behoeve van de jacht in 1990. In Zeeland was uitzetten van fazanten geen gemeengoed. De neergang in Zeeland zal ook andere oorzaken hebben.

Schade
Schade door fazanten is beperkt tot een klein aantal gevallen van geringe omvang. Vooral net ingezaaide gewassen kunnen door fazanten worden geconsumeerd. Getaxeerde schades in 2004-2013 zijn zeer beperkt van omvang en overschrijden zelden het normbedrag van €250,--.

Beheer
De fazant behoort tot de 'wild-soorten' en mag in de winter worden geschoten (tabel 2.2). Van deze mogelijkheid wordt ruimschoots gebruik gemaakt (figuur 4.14a). De omvang van het afschot is afnemend, gelijk de trend onder broedvogels in de provincie.

Preventie
Vanaf 6 maanden na inzaai kan op percelen gras, granen en graszaad worden volstaan met verjaging door menselijke aanwezigheid gecombineerd met verjaging door ondersteunend afschot (alleen in de geopende jachtperiode). In de gesloten tijd zal volstaan kunnen worden een visueel en een akoestisch middel, conform de Handreiking faunaschade van het Faunafonds (Van Oord 2009).

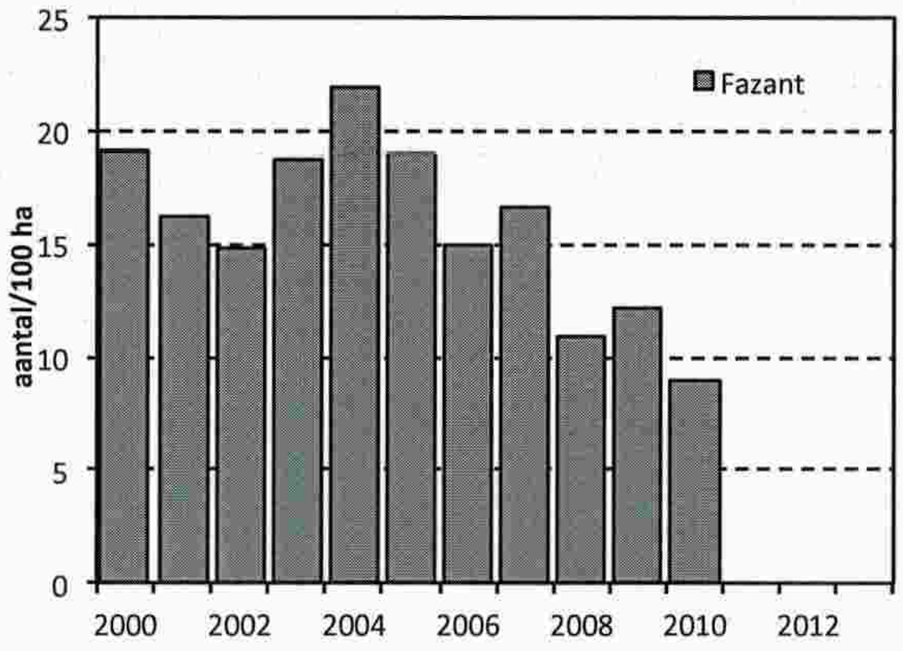

Figuur 4.14a Omvang afschot fazant in Zeeland (2000-2010, gegevens WBE's uit database KNJV). 2000 = 2000/2001

Evaluatie

Een neergaande trend, in combinatie met afschot in de winter leiden er toe dat in veel gebieden het voorkomen van fazanten geen aanleiding is voor het ontstaan van schade aan landbouwgewassen. Pas ingezaaide percelen zijn evenwel kwetsbaar. Voor afschot bij (dreigende) schade buiten de wettelijke periode is geen ontheffing aangevraagd; een eerdere ontheffing hiervoor is in 2012 vernietigd.

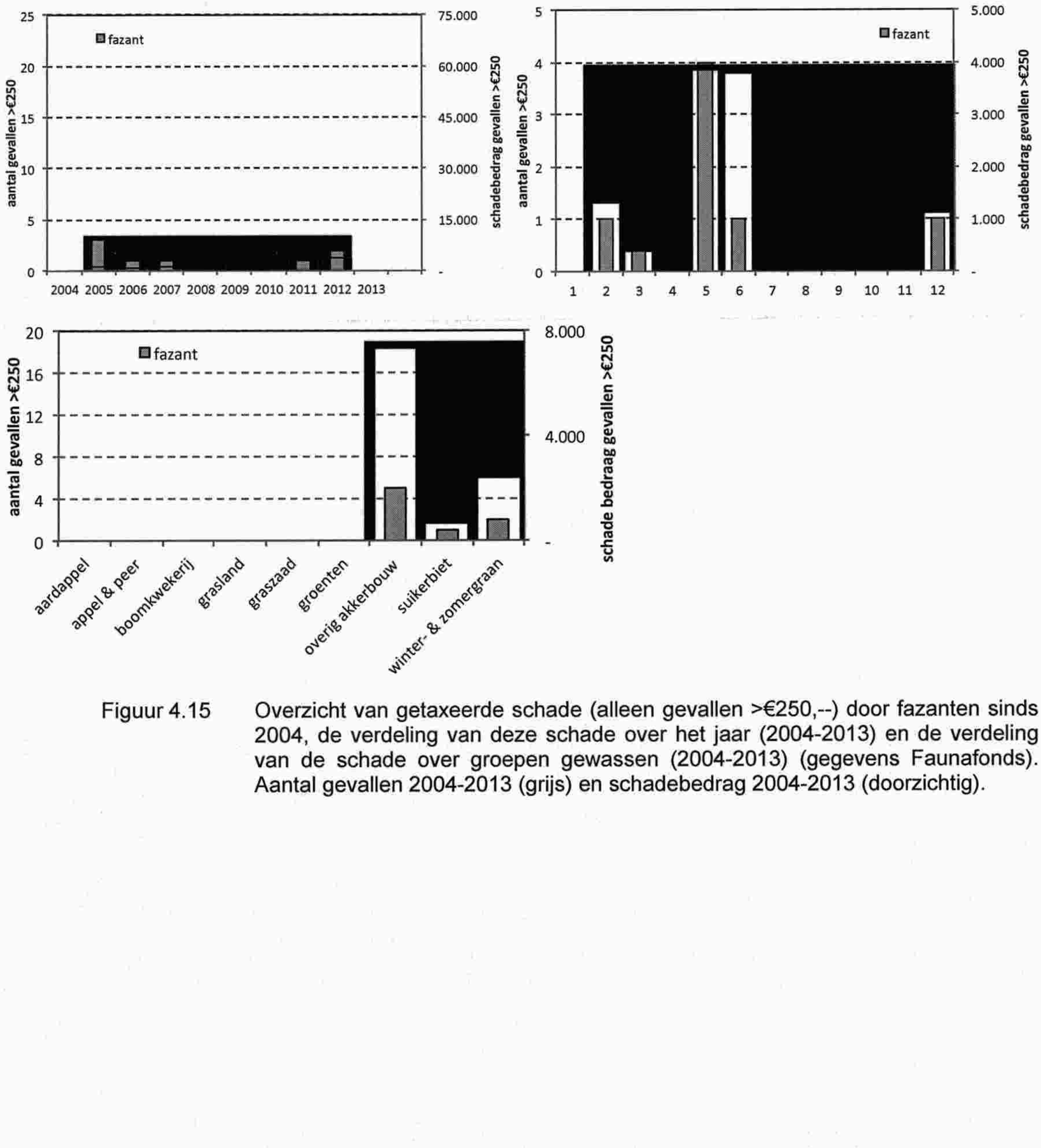

Figuur 4.15 Overzicht van getaxeerde schade (alleen gevallen >€250,--) door fazanten sinds 2004, de verdeling van deze schade over het jaar (2004-2013) en de verdeling van de schade over groepen gewassen (2004-2013) (gegevens Faunafonds). Aantal gevallen 2004-2013 (grijs) en schadebedrag 2004-2013 (doorzichtig).

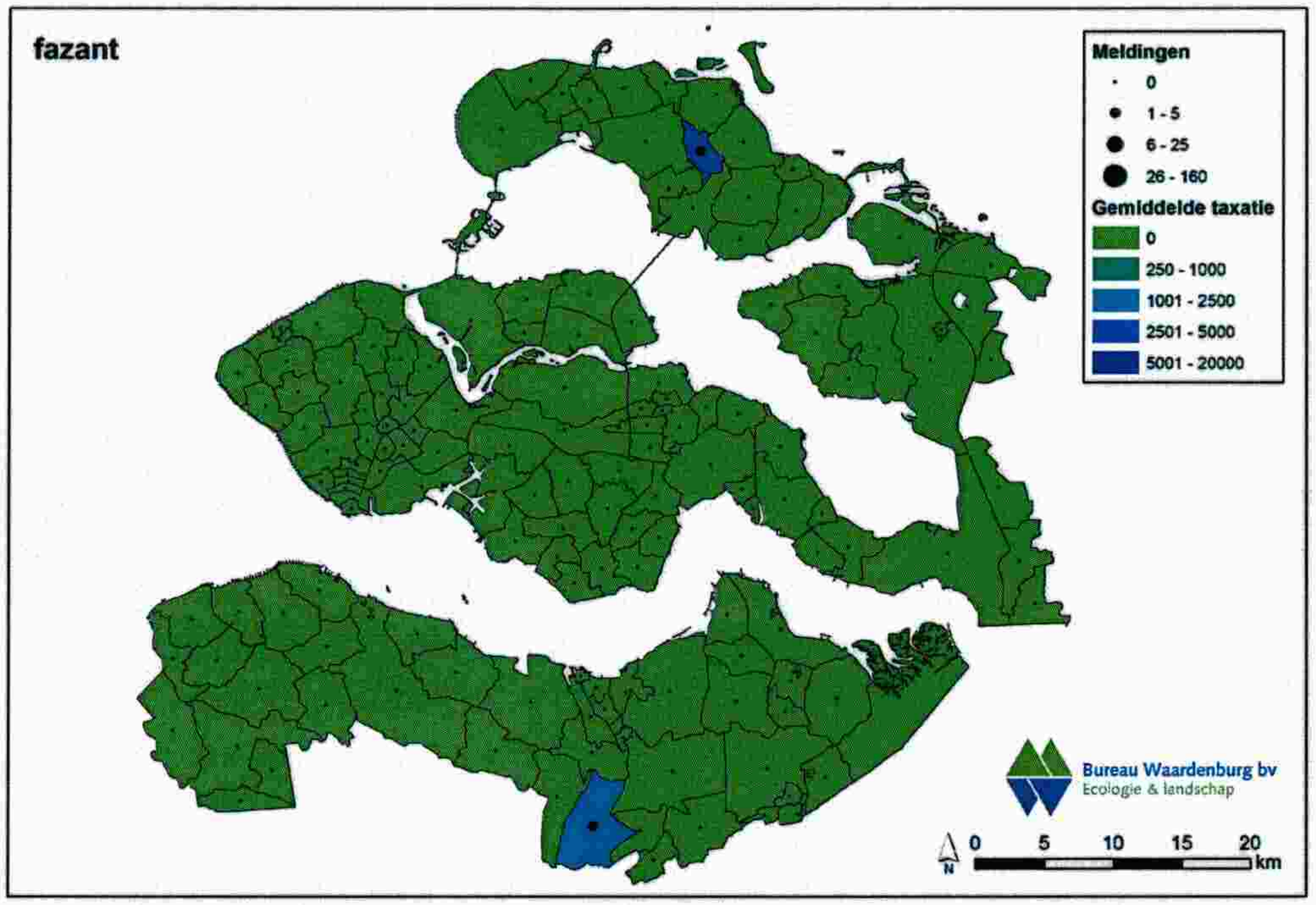

Figuur 4.16 Verspreiding van getaxeerde schade van fazanten in 2008 - 2013 (alleen gevallen >€250,--, 1 juli 2008 – 30 juni 2013, gegevens Faunafonds). Per postcodegebied (4-cijfers) aantal gevallen in vijf jaar een gemiddeld bedrag van deze gevallen.

Doelstelling 2015-2019

Als doelstelling voor het beheer geldt: voorkomen en beperken van belangrijke schade.

Maatregelen 2015-2019

1 De fazant behoort tot de 6 wildsoorten en mag worden bejaagd in de periode 15 oktober tot en met 31 januari (fazantenhanen) en 15 oktober tot en met 31 december (fazantenhennen).
2 De FBE verzoekt de provincie om ontheffing voor verontrusten; de ontheffing dient te gelden voor de volgende gewasperioden:
   - kiemplanten graan: 1 maart tot en met 15 april;
   - kiemplanten bieten en peulvruchten: 1 maart tot en met 30 april;
   - kiemplanten volle-grond-groenten: 1 maart tot en met 15 mei.

4.5 Waterhoen

Verspreiding

Het waterhoen komt als broedvogel verspreid over Zeeland voor (Vergeer & van Zuylen 1994). Alleen in gebieden met weinig of geen water (duinen) ontbreekt de soort. In gebieden met een groot aanbod aan kleine voedselrijkere wateren (kreken, poelen, graslandgebieden) is de dichtheid hoger dan elders. Ook in steden en dorpen met een combinatie van water en gras is de soort present.

Buiten het broedseizoen treedt enig concentratievorming op in gebieden met een combinatie van gras(land) en water. Ook lijkt een deel van de vogels van het buitengebied steden en dorpen in te trekken. In buitendijkse gebieden is het aantal minimaal.

Aantallen

Het aantal broedparen in Zeeland is in 1991 geschat op 5.000-6.000 paar (Vergeer & van Zuylen 1994). Landelijke indices wijzen op een stabiele trend met lagere aantallen na strengere winters en hogere aantallen na zachte winters (www.sovon.nl). Dit zal ook voor Zeeland gelden.

Buiten het broedseizoen concentreren de vogels zich in toenemende mate. Hierdoor worden ze voor tellers steeds beter zichtbaar. In de wintermaanden is de soort dan ook het meest talrijk. Opgeteld gaat het om enkele honderden vogels. Door de relatief verborgen leefwijze in de oeverzone van wateren ligt het werkelijke aantal hoger. In de winteraantallen zien we ook de invloed van strenge winters terug. Door de reeks strengere winters vanaf 2008 is de soort thans minder talrijk dan daarvoor.

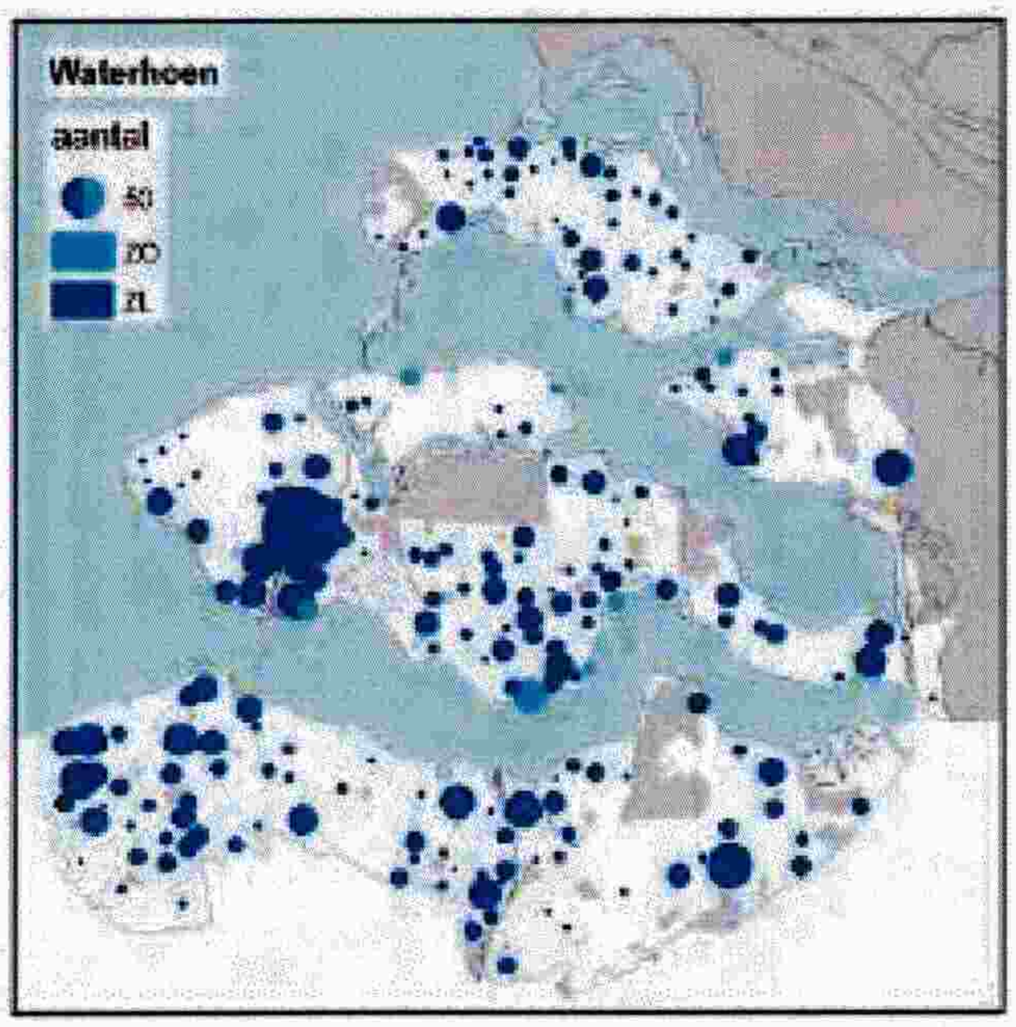

Figuur 4.17 Verspreiding van het waterhoen in januari 2013; in grijs niet-getelde gebieden (gegevens Sovon).

Schade
De soort is omnivoor en foerageert op land vooral op grazige vegetaties.

Schade aan landbouwgewassen door waterhoentjes is beperkt van omvang. De meeste schade ontstaat in de wintermaanden, wanneer grotere groepen zich te goed kunnen doen aan met name wintergraan nabij water. De piek in 2008 was een gevolg van hoge productprijzen.

Getaxeerde schade in 2004-2013 is beperkt en overstijgt zelden het normbedrag van €250,--.

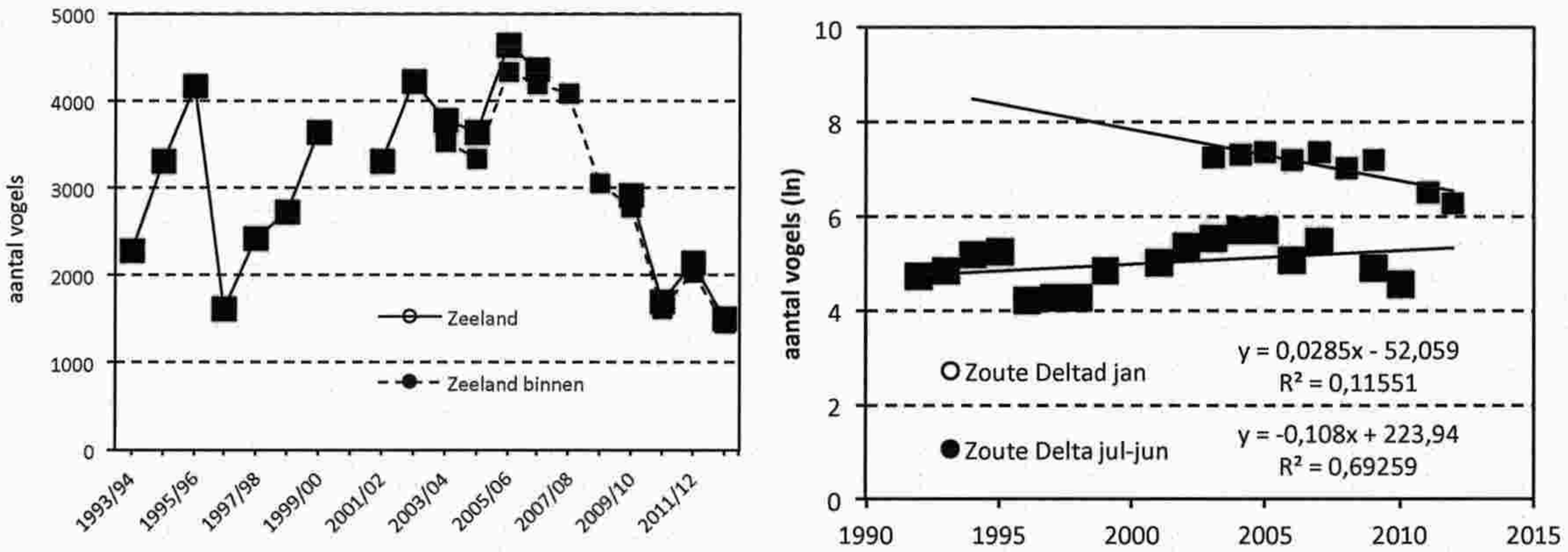

Figuur 4.18 Geteld aantal waterhoentjes in januari in Zeeland en Zeeland binnendijks (links) en de trend op basis van de seizoensom jul-jun in Zeeland en de aantallen in januari Zeeland (rechts) (gegevens Sovon).

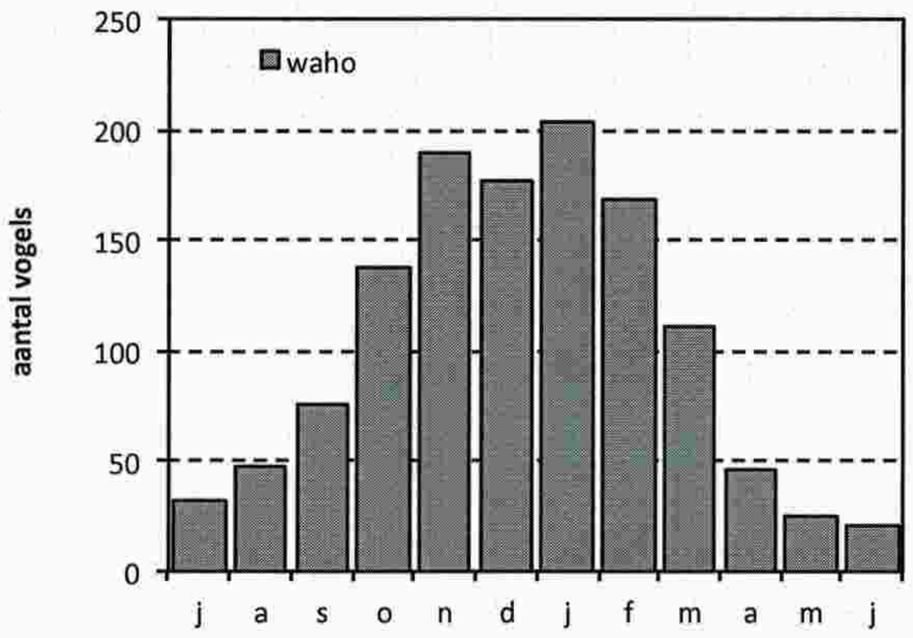

Figuur 4.19 Gemiddeld aantal waterhoentjes in Zeeland per maand in 2002/03 – 2011/12. (gegevens Sovon).

Beheer
De afgelopen twee beheerperioden was het mogelijk om waterhoentjes ter voorkoming van schade doelgericht te verontrusten en te verstoren (provinciale ontheffing, tabel 2.5).

Evaluatie

De bestaande ontheffing om waterhoentjes te mogen verontrusten is toereikend gebleken om schade aan landbouwgewassen binnen de perken te houden. In de afgelopen beheerperiode is hiervan slechts 3 keer gebruik gemaakt.

Doelstelling 2015-2019

Voorkomen en beperken van belangrijke schade.

Maatregelen 2015-2019

De FBE verzoekt de provincie een ontheffing (ex artikel 68) te verlenen om waterhoentjes te verontrusten. De ontheffing zal moeten gelden voor de volgende gewassen en perioden:

· percelen graan en grasland: 1 november t/m 31 maart;

· percelen pas ingezaaid grasland: 31 maart t/m 31 oktober.

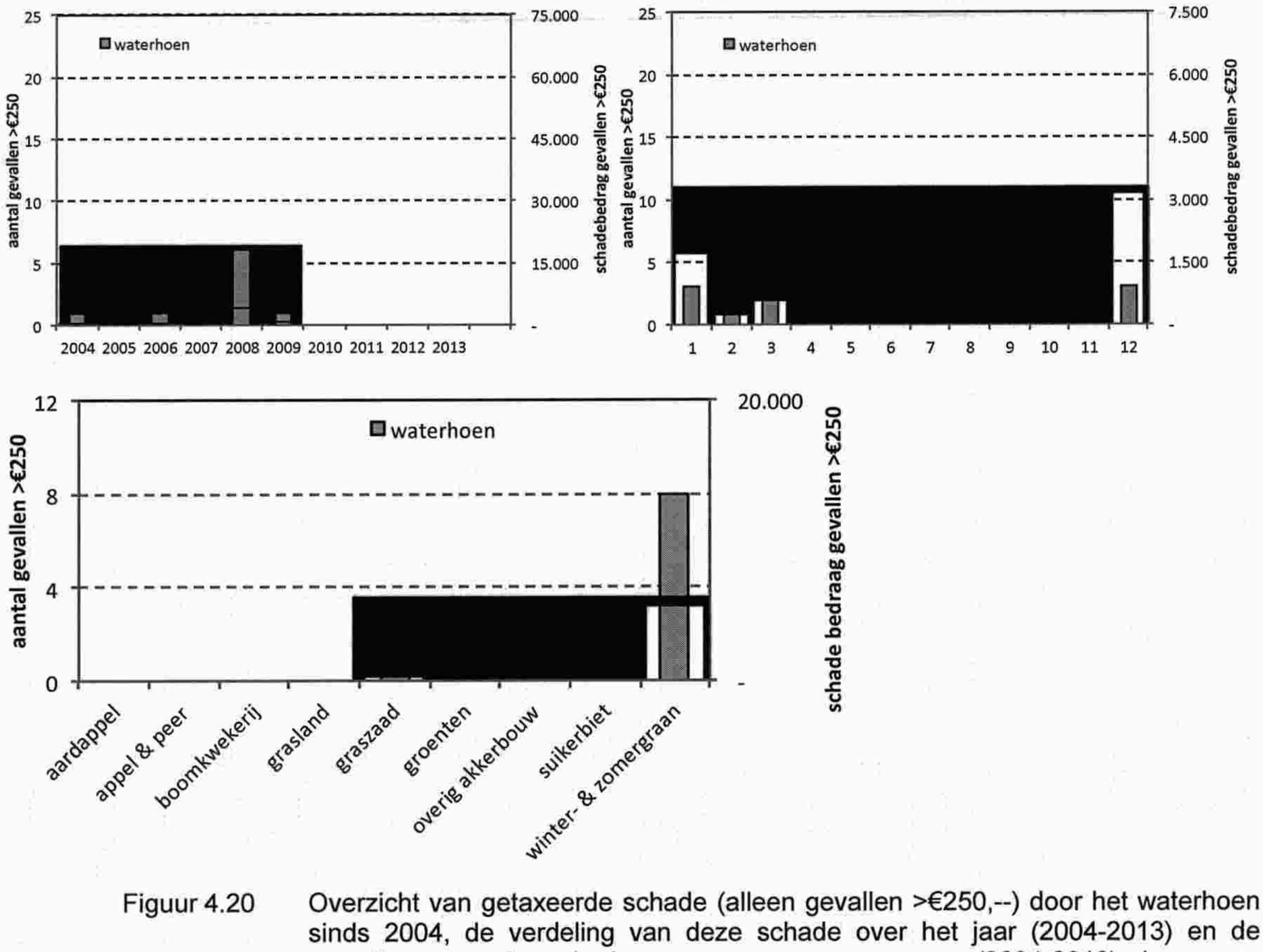

Figuur 4.20 Overzicht van getaxeerde schade (alleen gevallen >€250,--) door het waterhoen sinds 2004, de verdeling van deze schade over het jaar (2004-2013) en de verdeling van de schade over groepen gewassen (2004-2013) (gegevens Faunafonds). Aantal gevallen 2004-2013 (grijs) en schadebedrag 2004-2013 (doorzichtig).

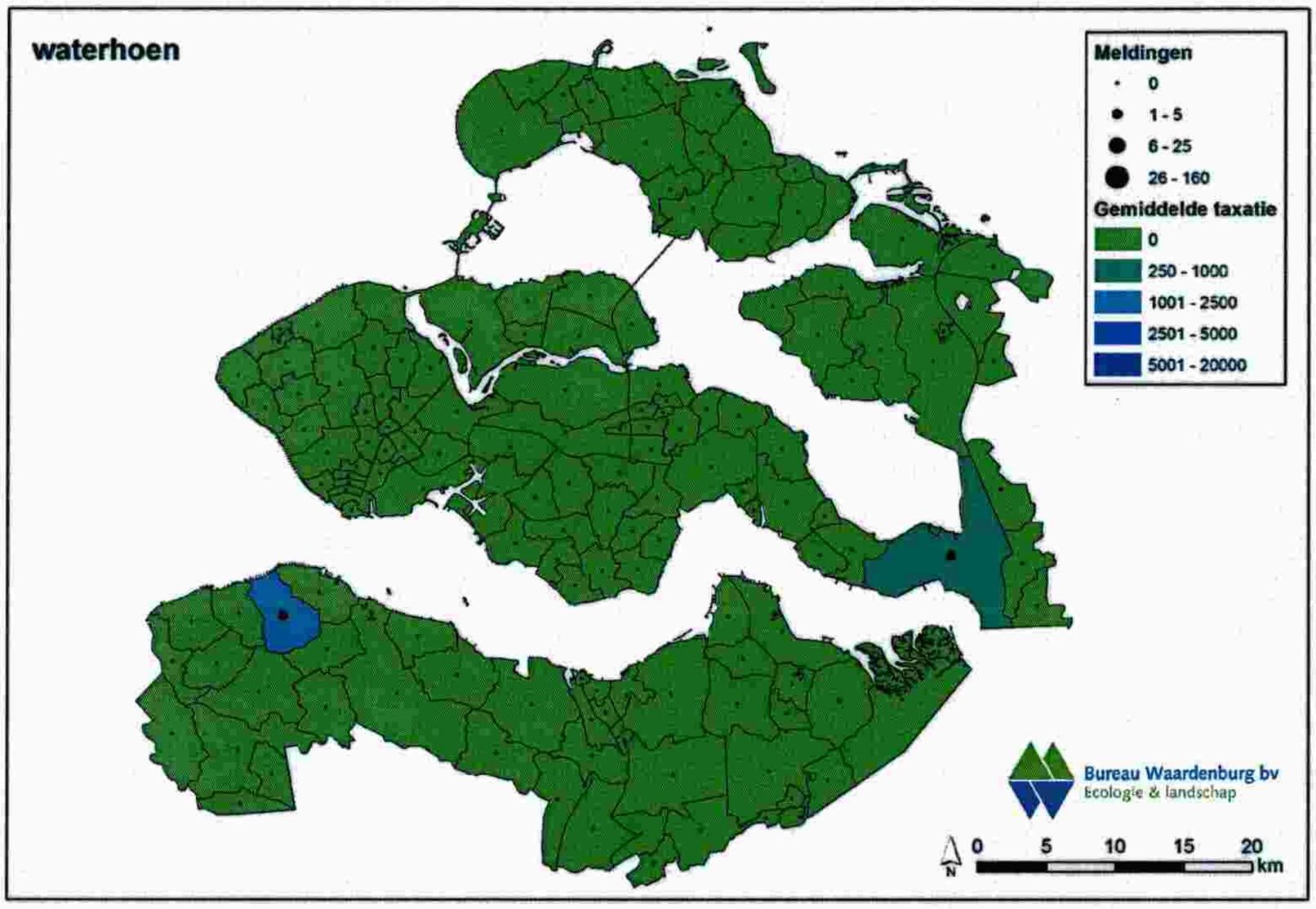

Figuur 4.21 Verspreiding van getaxeerde schade van waterhoentjes in 2008 - 2013 (alleen gevallen >€250,--, 1 juli 2008 – 30 juni 2013, gegevens Faunafonds). Per postcodegebied (4-cijfers) aantal gevallen in vijf jaar en gemiddeld bedrag van deze gevallen.

4.6 Meerkoet

Verspreiding

De meerkoet komt verspreid over Zeeland voor en broedt vooral langs wat grotere wateren en watergangen. De verspreiding vertoont dan ook op alle eilanden hiaten en ontbreekt de soort in gebieden zonder dit type wateren.

Buiten de broedtijd wordt een deel van de broedgebieden verlaten en concentreert de soort zich in goede voedselgebieden. Ook komen dan vanuit Noord-Europa wintergasten naar West-Europa (en Zeeland). Grote aantallen zijn dan te vinden in het Veerse Meer, langs de oevers van de Grevelingen en in de zoetwatergebieden op de grens met Brabant.

Aantallen

Begin jaren negentig is het aantal broedparen in Zeeland geschat op 3.500-4.200 paar (Vergeer & van Zuylen 1994). De trend onder de Nederlandse broedvogels is stabiel tot licht positief (Sovon 2002). Ook in Zeeland zal dit het geval zijn.

Na het broedseizoen nemen de aantallen meerkoeten toe tot een maximum in december en januari. Dan verblijven tot 15.000 vogels in de provincie. Winter 2010/11 was een uitzondering met ruim 30.000 ex. In de loop van het voorjaar nemen de aantallen af als gevolg van wegtrek.

Over de lange termijn bezien is het aantal meerkoeten in de winter in Zeeland toegenomen. De afgelopen tien jaar wisselt het aantal maar lijkt de toename ten einde (figuur 3.23); vooral door lagere aantallen in de nazomer en begin najaar.

Schade

Schade aan landbouwgewassen door meerkoeten is geen jaarlijks terugkerend fenomeen en is beperkt van omvang. De meeste schade is vastgesteld in de wintermaanden wanneer de vogels kunnen foerageren op wintergraan, graszaad en grasland (figuur 4.25). Getaxeerde schade in 2004-2013 is zelden hoger dan het normbedrag van €250,--.

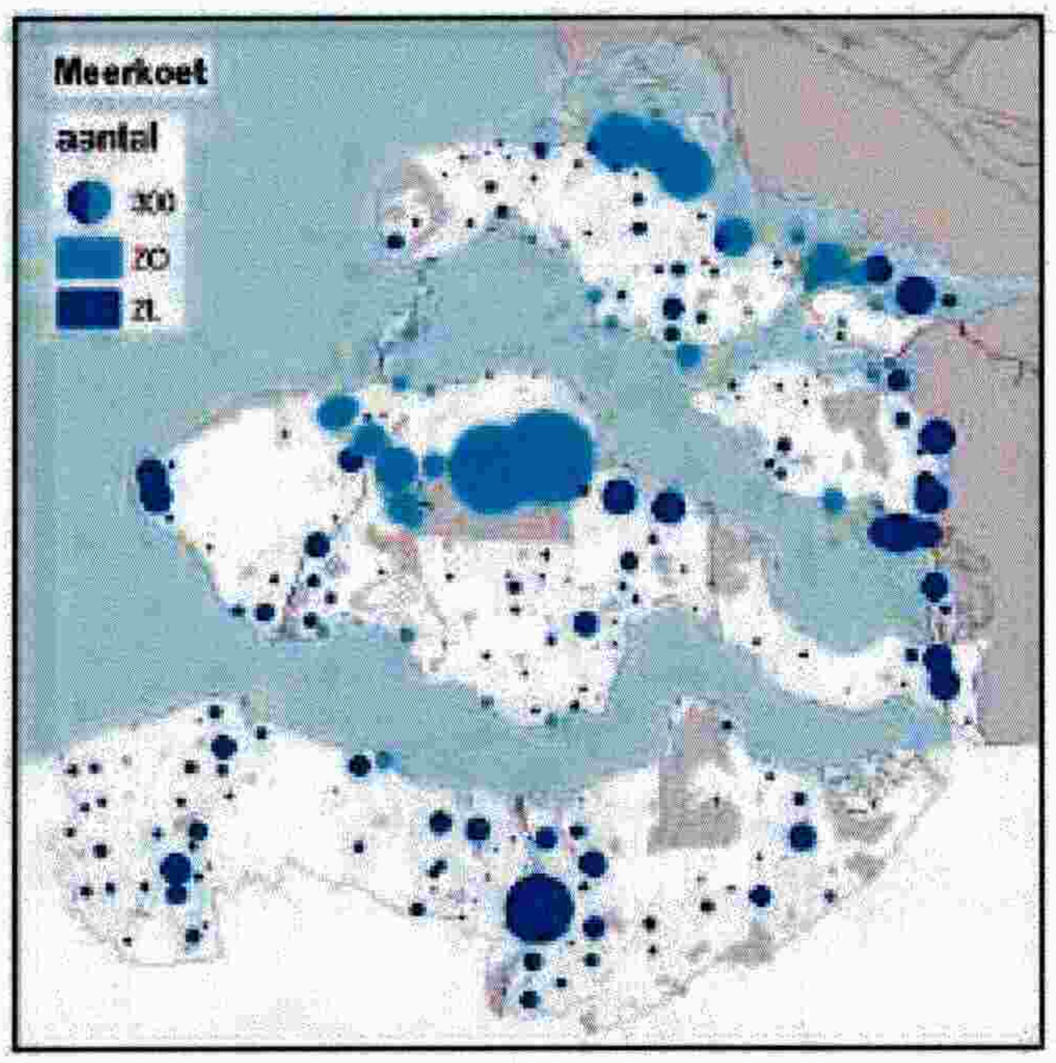

Figuur 4.22 Verspreiding van meerkoeten in januari 2012; in grijs niet-getelde gebieden. Licht blauw is buitendijks, donkerblauw is binnendijks (gegevens Sovon).

Beheer

De afgelopen twee beheerperioden was het mogelijk om meerkoeten ter voorkoming van schade doelgericht te verontrusten en te verstoren (provinciale vrijstelling tabel 2.5).

Evaluatie

De bestaande vrijstelling om meerkoeten te mogen verontrusten is toereikend gebleken om schade aan landbouwgewassen binnen de perken te houden. In welke mate gebruik gemaakt wordt van deze mogelijkheid is evenwel onbekend.

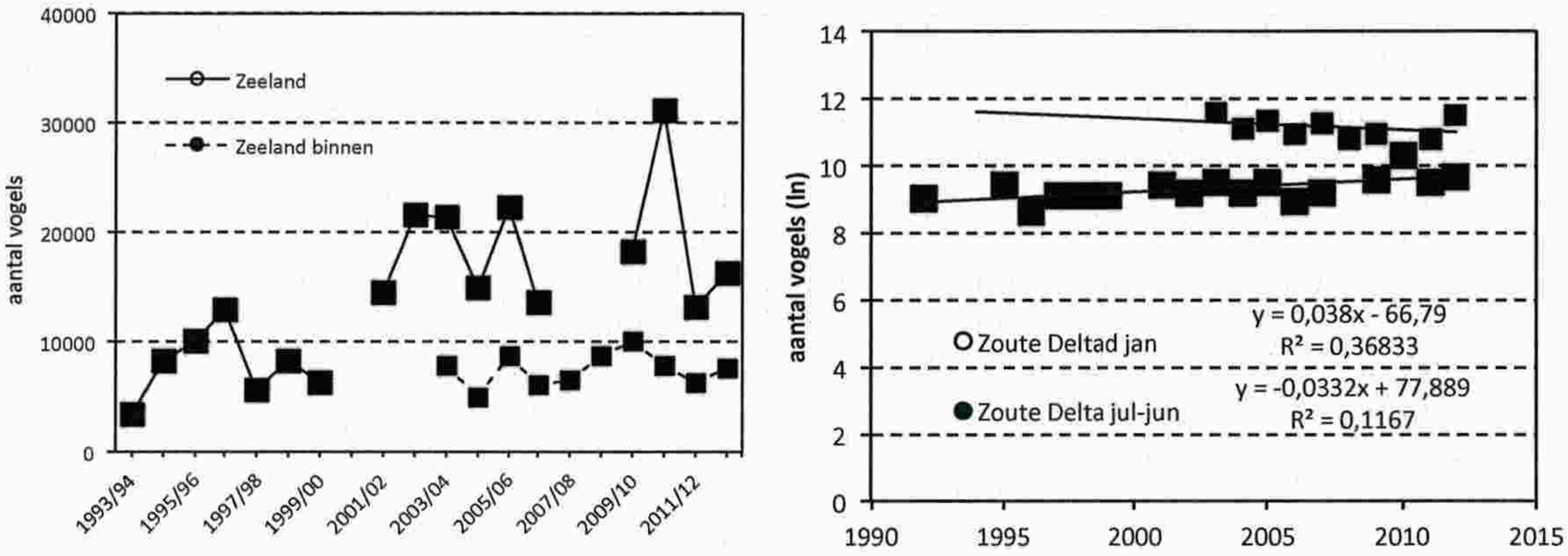

Figuur 4.23 Geteld aantal meerkoeten in januari in Zeeland en Zeeland binnendijks (links) en de trend op basis van de seizoensom jul-jun in Zeeland en de aantallen in januari Zeeland (rechts) (gegevens Sovon).

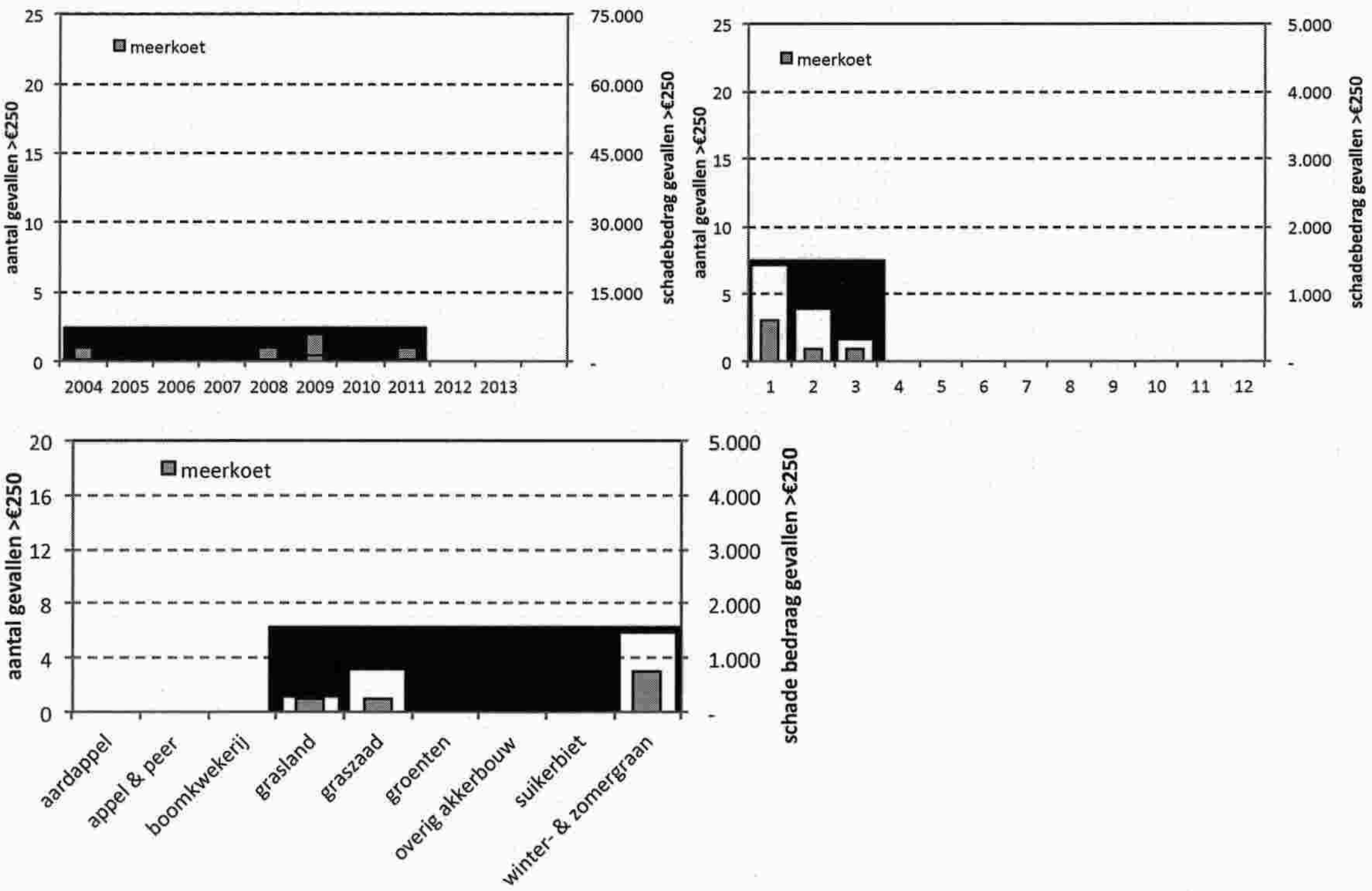

Figuur 4.25 Overzicht van getaxeerde schade (alleen gevallen >€250,--) door meerkoeten sinds 2004, de verdeling van deze schade over het jaar (2004-2013) en de verdeling van de schade over groepen gewassen (2004-2013) (gegevens Faunafonds). Aantal gevallen 2004-2013 (grijs) en schadebedrag 2004-2013 (doorzichtig).

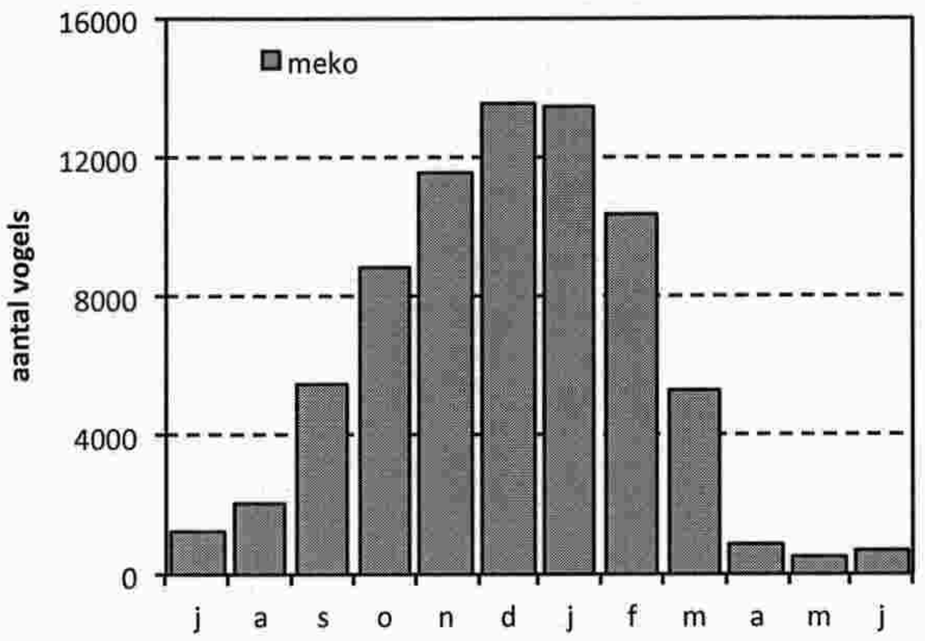

Figuur 4.24 Gemiddeld aantal meerkoeten in Zeeland per maand in 2002/03 – 2011/12. (gegevens Sovon).

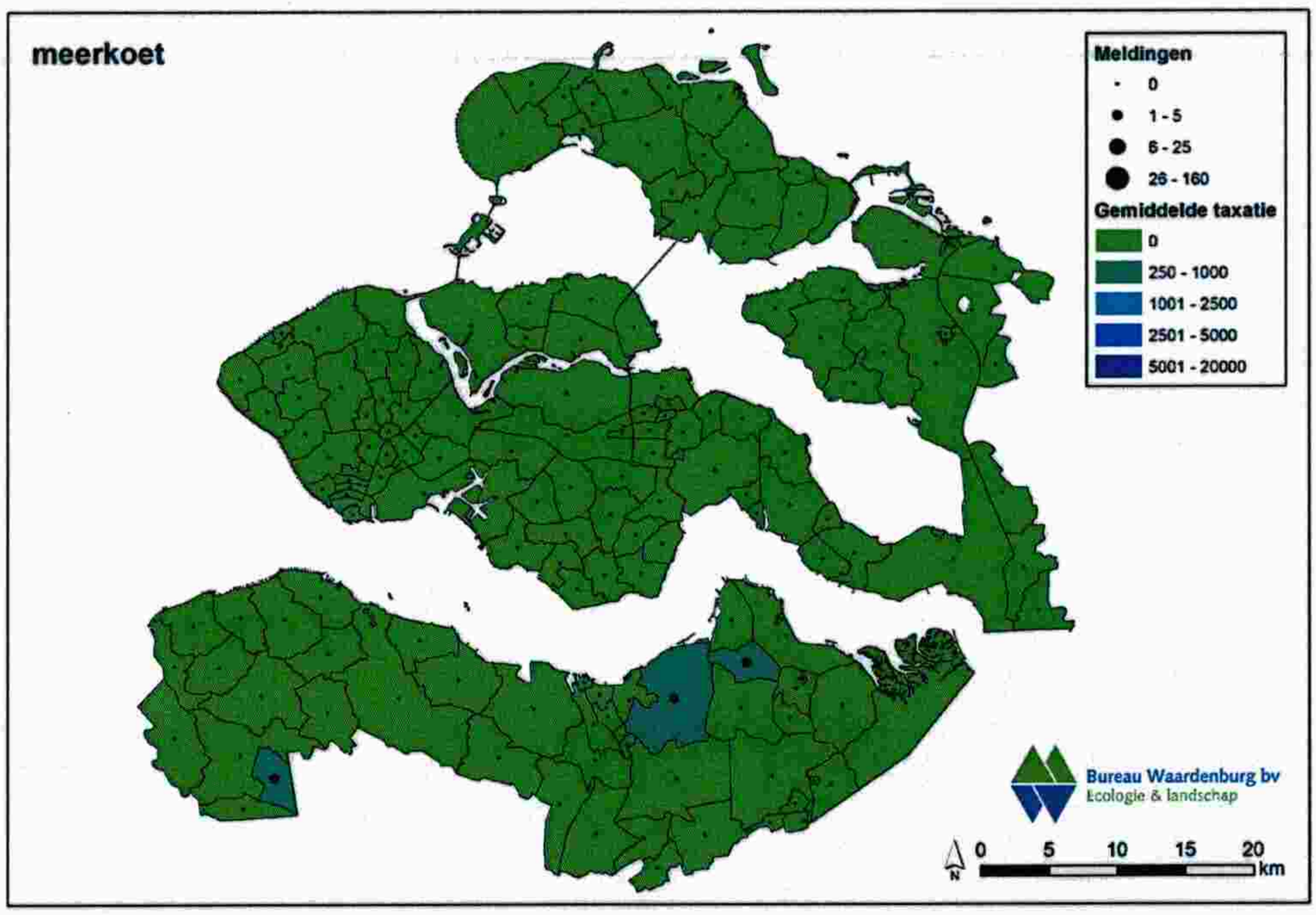

Figuur 4.26 Verspreiding van getaxeerde schade van meerkoeten in 2008 - 2013 (alleen gevallen >€250,--, 1 juli 2008 – 30 juni 2013, gegevens Faunafonds). Per postcodegebied (4-cijfers) aantal gevallen in vijf jaar en gemiddeld bedrag van deze gevallen.

Doelstelling 2015-2019

Voorkomen en beperken van belangrijke schade.

Maatregelen 2015-2019
Voor meerkoeten geldt bij dreigende schade een vrijstelling ex. artikel 65 voor het verontrusten. Hiervan zal gebruik worden gemaakt; met name voor:

· percelen graan en grasland: 1 november t/m 31 maart;
· percelen pas ingezaaid grasland: 31 maart t/m 31 oktober.

4.7 Holenduif

Verspreiding
Als broedvogel komt de holenduif verspreid over Zeeland voor met in Zeeuws-Vlaanderen, Walcheren en Beveland hogere dichtheden dan op Schouwen-Duiveland en Tholen (Sovon 2002). Alleen in boomloze gebieden met weinig of geen bebouwing ontbreekt de soort. De hoogste dichtheden zijn gevonden in de bossen.

Nederlandse holenduiven zijn vooral standvogel. In het najaar is er (door)trek vanuit Noord-Europa naar West-Europa. In de wintermaanden komt de soort overal in de provincie voor.

Aantallen
De Zeeuwse broedvogelbevolking is in 1991 geschat op 1.500-1.900 paar (Vergeer & van Zuylen 1994). Landelijke indices wijze op een gestage toename in de afgelopen decennia onder broedvogels. Dat zal onder de Zeeuwse holenduiven niet anders zijn geweest.

Over aantallen in de wintermaanden zijn we slecht geïnformeerd. Tijdens de midwintertelling in Zeeland worden ook steevast Holenduiven genoteerd. Deze gegevens duiden ook op een toename van de soort (figuur 4.27).

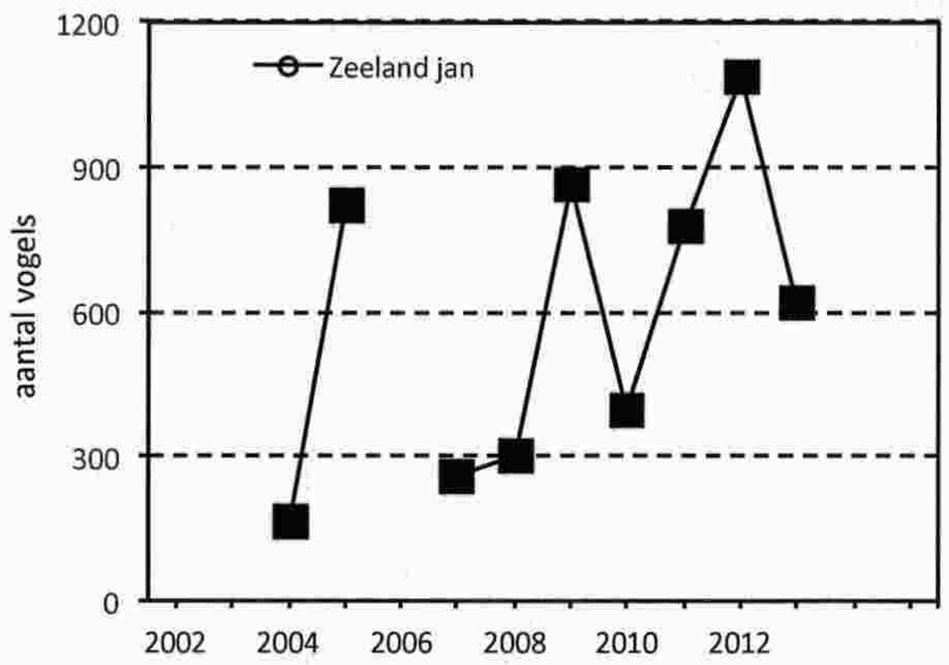

Figuur 4.27 Aantal holenduiven tijdens de midwintertelling (januari) in Zeeland (gegevens Sovon).

Schade

Schade door holenduiven aan landbouwgewassen doet zich vooral in voorjaar en zomer voor. De afgelopen jaren is nauwelijks meer schade geclaimd, terwijl het in de jaren daarvoor tot rond € 3.000 kon oplopen. De meeste schade doet zich voor bij de teelt van volle-grond-groenten.

Het schadebeeld van de door de holenduif veroorzaakte schade is in het veld niet te onderscheiden van het schadebeeld dat de houtduif veroorzaakt. Holenduiven foerageren op schadepercelen vaak samen met houtduiven; waarbij houtduiven vaak de overhand hebben. Schade door houtduiven komt niet voor een tegemoetkoming in aanmerking; de soort behoort tot de 'wildsoorten' en mag op basis van een vrijstelling bij dreigende belangrijke schade jaarrond worden bestreden middels het geweer .

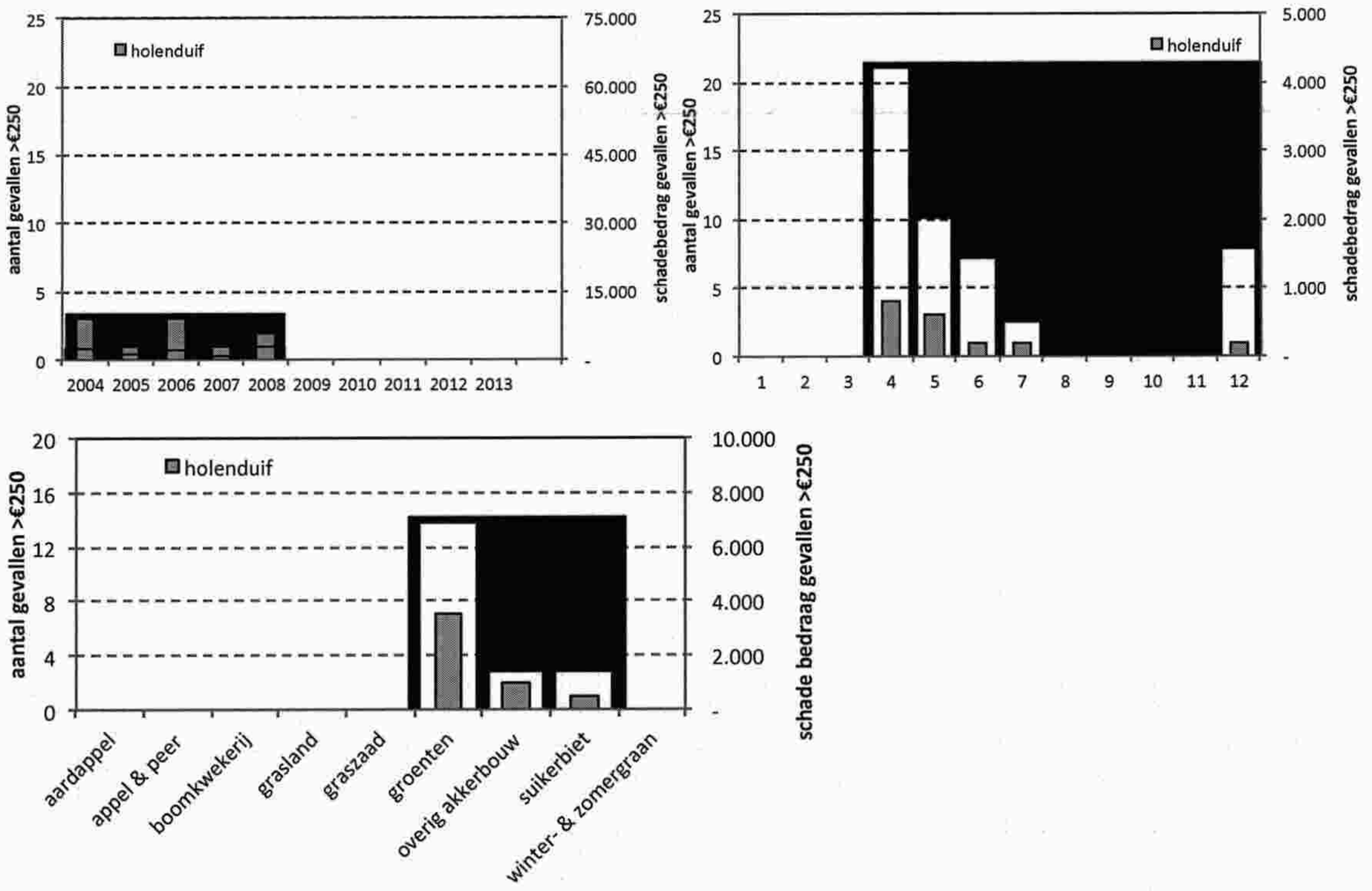

Figuur 4.28 Overzicht van getaxeerde schade (alleen gevallen >€250,--) door holenduiven sinds 2004, de verdeling van deze schade over het jaar (2004-2013) en de verdeling van de schade over groepen gewassen (2004-2013) (gegevens Faunafonds). Aantal gevallen 2004-2013 (grijs) en schadebedrag 2004-2013 (doorzichtig).

Beheer

In 2005 was het mogelijk om op basis van een ontheffing bij dreigende schade over te gaan tot afschot (totaal 21 ex. geschoten). Nadien is deze ontheffing geschorst. Vanaf 2009 is genoemde ontheffing niet meer verleend.

Preventie

De Handreiking faunaschade (Van Oord 2009) geeft een overzicht van preventieve middelen die voor holenduiven kunnen worden ingezet. Deze worden waar nodig toegepast. In het algemeen hebben verstorende middelen slechts een kortstondig effect.

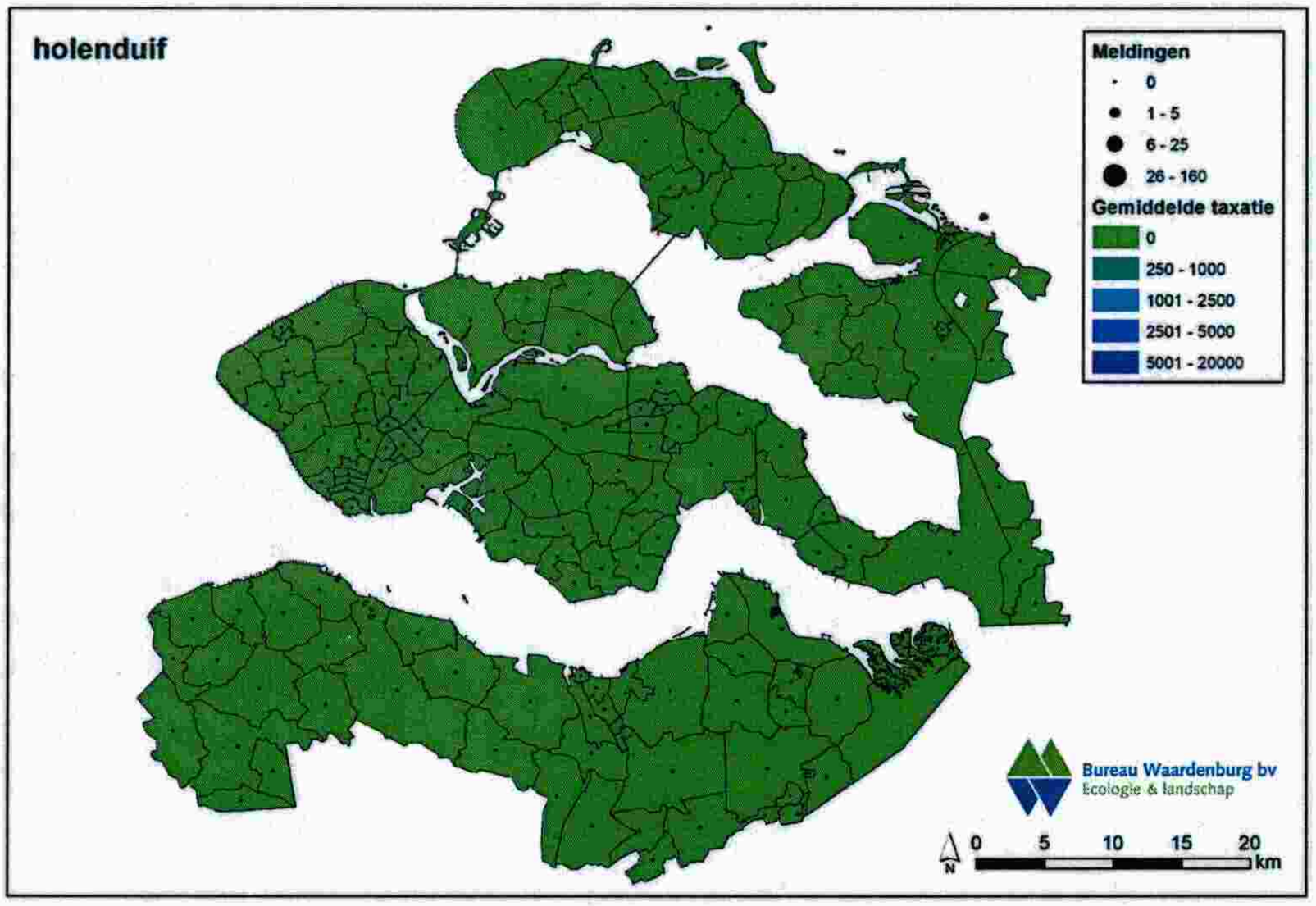

Figuur 4.29 Verspreiding van getaxeerde schade van holenduiven in 2008 - 2013 (alleen gevallen >€250,--, 1 juli 2008 – 30 juni 2013, gegevens Faunafonds). Per postcodegebied (4-cijfers) aantal gevallen in vijf jaar en gemiddeld bedrag van deze gevallen.

Evaluatie

De schade door holenduiven is beperkt van omvang en ook beperkt tot een aantal gebieden in het oosten van de provincie. De werkelijke schade kan hoger zijn, omdat veel schade op conto van de talrijkere houtduif wordt geschreven.

Preventieve middelen in combinatie met verontrusten (provinciale vrijstelling) zijn toereikend gebleken om schade aan landbouwgewassen binnen de perken te houden.

Doelstelling 2015-2019

Voorkomen en beperken van belangrijke schade.

Maatregelen 2015-2019
Het huidige voorkomen van de holenduif en de het huidige schadebeeld zijn geen aanleiding om het beleid voor holenduiven te wijzigen. Ook in de toekomst zal volstaan kunnen worden met de inzet van preventieve middelen en verontrusten onder provinciale vrijstelling.

4.8 Houtduif

Verspreiding
De houtduif komt als broedvogel verspreid over de provincie voor met hogere dichtheden in gebieden met bos of veel bomen. In open gebieden zonder veel opgaande begroeiing is de soort minder talrijk.

De Nederlandse broedvogels zijn hoofdzakelijk standvogel en brengen het hele jaar in de omgeving van de broedplaatsen door. In voor- en najaar vindt enige doortrek plaats naar en vanuit het noorden.

Aantallen
De Zeeuwse broedpopulatie is in 1994 geschat op 10.000-14.000 paar (Vergeer & van Zuylen 1994). Het aantal broedvogels in Nederland ligt tegenwoordig op een iets lager niveau dan 20 jaar geleden (www.sovon.nl). In de wintermaanden zijn de aantallen fluctuerend maar stabiel. Dit zal ook voor Zeeland op kunnen gaan. Argumenten die op het tegendeel zouden wijzen zijn er niet.

Schade
Schade door houtduiven komt niet in aanmerking voor een tegemoetkoming; eventuele schade wordt dan ook niet getaxeerd. Houtduiven mogen het hele jaar worden bejaagd. Wanneer houtduiven tezamen met andere soorten schade veroorzaken wordt deze wel getaxeerd, maar blijft een tegemoetkoming achterwege. Getaxeerde schade in 2004-2013 zijn om die reden beperkt van omvang en liggen zelden hoger dan €250,--. De meeste schade ontstaat in de zomer, gevolgd door het begin van de winter. Het gaat achtereenvolgens om schade aan vooral groenten en vooral ingezaaid wintergraan (figuur 4.30).

Beheer
Afschot van houtduiven vindt op basis van de landelijke vrijstelling het hele jaar door plaats met een accent op perioden dat landbouwgewassen gevoelig voor schade zijn: afrijpend wintergraan, recent ingezaaide percelen, etc. Daarnaast is de soort een 'wildsoort' en mag gedurende een vastgestelde periode in het jaar worden bejaagd (tabel 2.8).

De omvang van het afschot is door de jaren heen min of meer constant (figuur 4.32)

Evaluatie

De bestaande mogelijkheden zouden toereikend moeten zijn om schade aan landbouwgewassen binnen de perken te houden. Hoewel we de omvang van de schade niet kennen, zijn geen geluiden bekend dat bestaande mogelijkheden aanpassing behoeven.

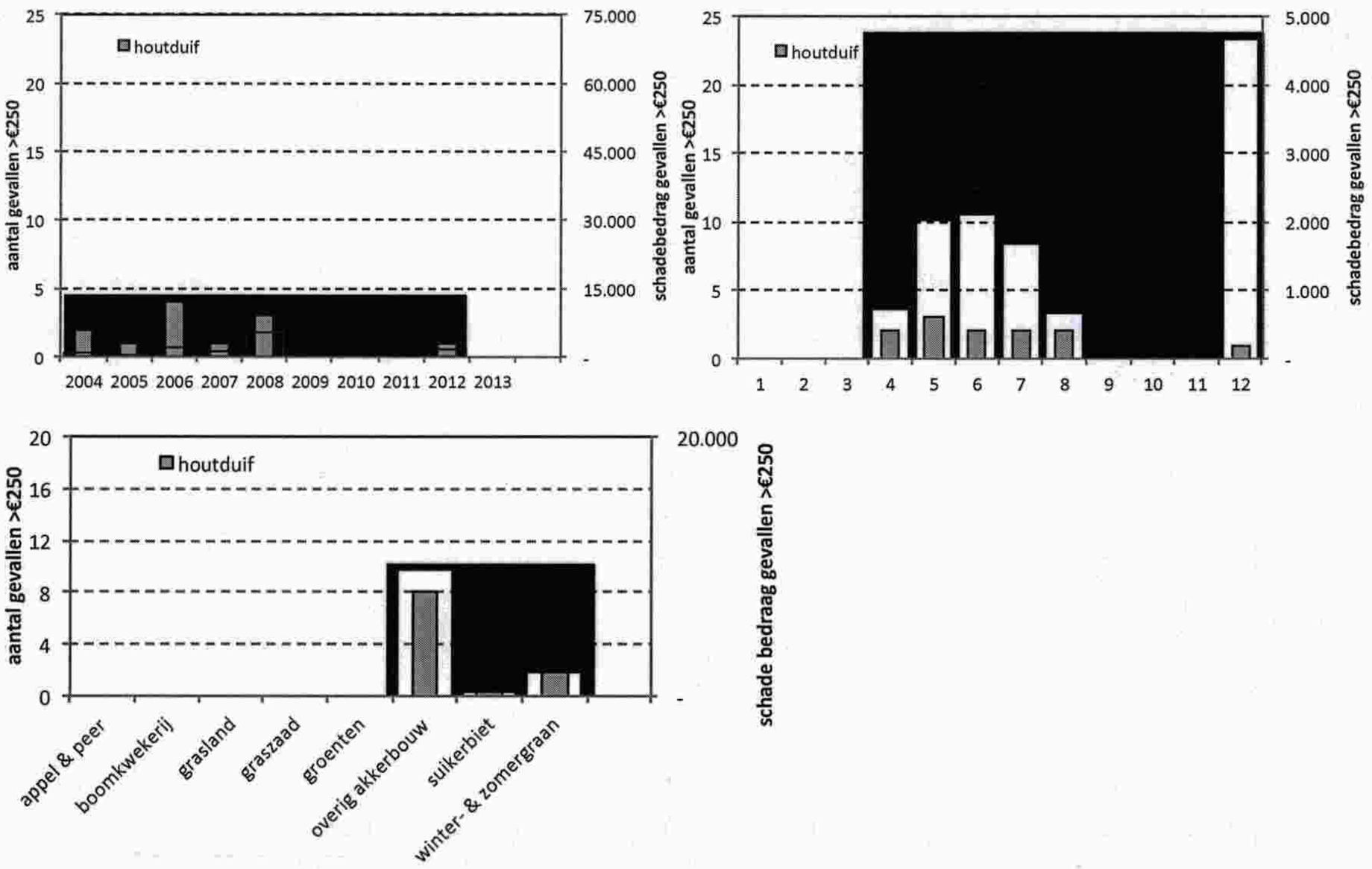

Figuur 4.30 Overzicht van getaxeerde schade (alleen gevallen >€250,--) door houtduiven sinds 2004, de verdeling van deze schade over het jaar (2004-2013) en de verdeling van de schade over groepen gewassen (2004-2013) (gegevens Faunafonds). Aantal gevallen 2004-2013 (grijs) en schadebedrag 2004-2013 (doorzichtig).

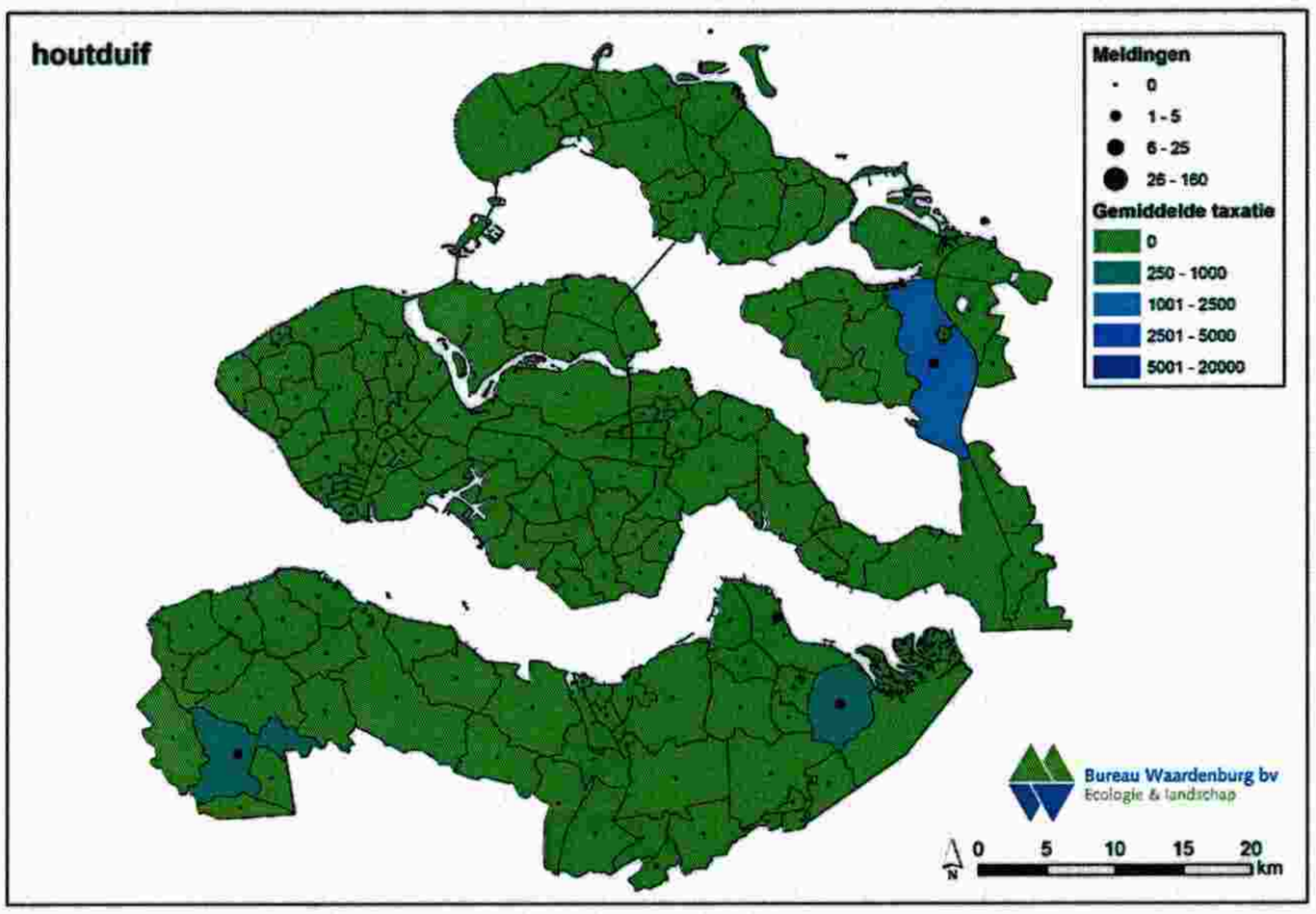

Figuur 4.31 Verspreiding van getaxeerde schade van houtduiven in 2008 - 2013 (alleen gevallen >€250,--, 1 juli 2008 – 30 juni 2013, gegevens Faunafonds). Per postcodegebied (4-cijfers) aantal gevallen in vijf jaar en gemiddeld bedrag van deze gevallen.

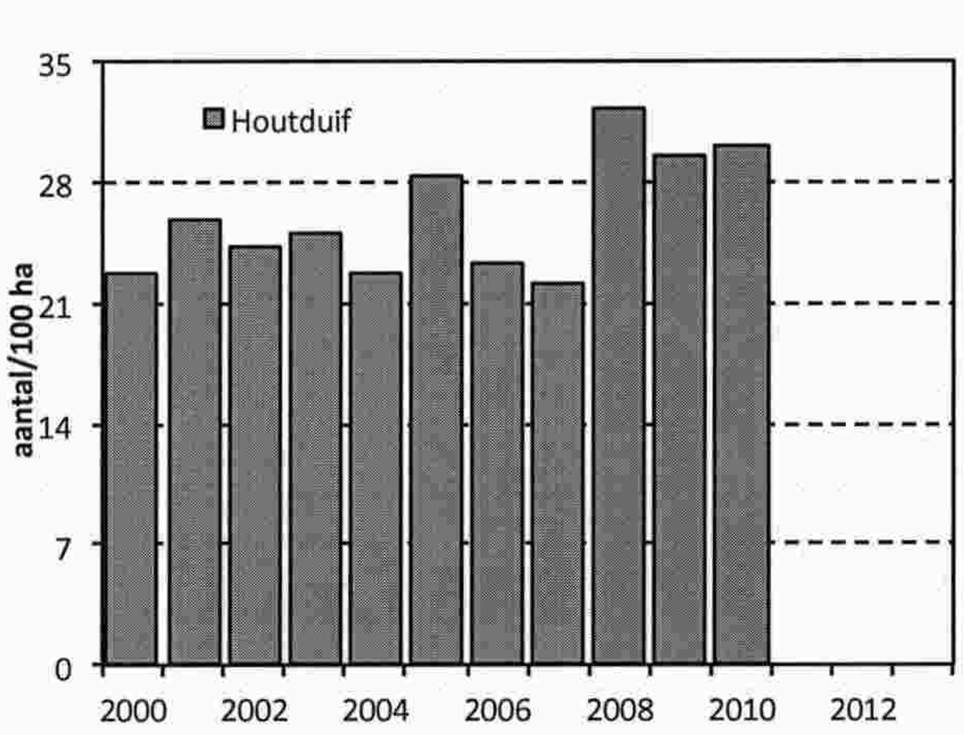

Figuur 4.32 Omvang afschot houtduiven in Zeeland (2000-2010, gegevens WBE's uit database KNJV). 2000 = 2000/2001, etc.

Doelstelling 2015-2019

Voorkomen en beperken van belangrijke schade.

Maatregelen 2015-2019

Bij dreigende schade wordt gebruik gemaakt van de wettelijke mogelijkheden die, buiten dit plan, al mogelijk zijn. Aanvullend worden geen maatregelen voorgesteld of genomen die afhankelijk zijn van een vrijstelling of ontheffing.

4.9 Mezen

In Zeeland komen alleen pimpelmees en koolmees als regelmatige en wijd verspreide broedvogels voor. Soorten als kuifmees, zwarte mees en glanskop ontbreken als broedvogel, de matkop als zeer schaars in Oost-Zeeuws-Vlaanderen en de staartmees komt alleen lokaal en schaars op enkele plaatsen in de provincie voor. Buiten het broedseizoen zijn wederom pimpelmees en koolmees veruit het meest talrijk.

Verspreiding

De pimpelmees komt in grote delen van de provincie voor, al verschillen de dichtheden aanmerkelijk tussen deelgebieden (Vergeer & van Zuylen 1994, Sovon 2002). Talrijk is de soort op de Kop van Schouwen, grote delen van Walcheren, delen van Zuid-Beveland en delen van Zeeuws-Vlaanderen. Dit beeld komt overeen met de relatieve talrijkheid van bomen en boomgaarden in de bebouwde kom en het buitengebied. De koolmees vertoont min of meer eenzelfde verspreidingsbeeld al zijn de verschillen tussen gebieden met hoge en lage dichtheden kleiner.

Aantallen

In 1994 is het aantal pimpelmezen geschat op 2.500-3.000 paren en het aantal koolmezen op 6.000-7.500 paren. Onder broedvogels is de landelijke trend onder pimpelmezen sindsdien sterk positief en onder koolmezen zwak positief. Er is geen reden om aan te nemen dat de trend in Zeeland anders zou zijn geweest. Onder vogels in de winter is de trend stabiel.

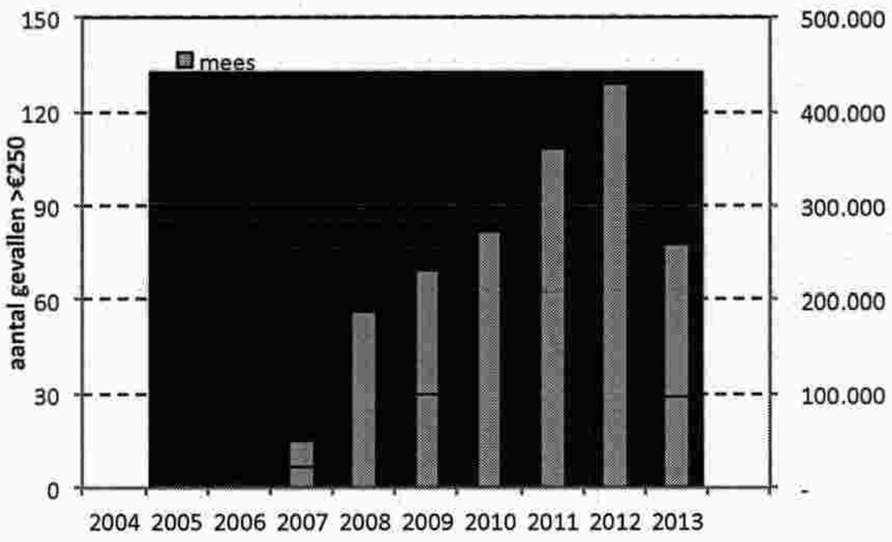

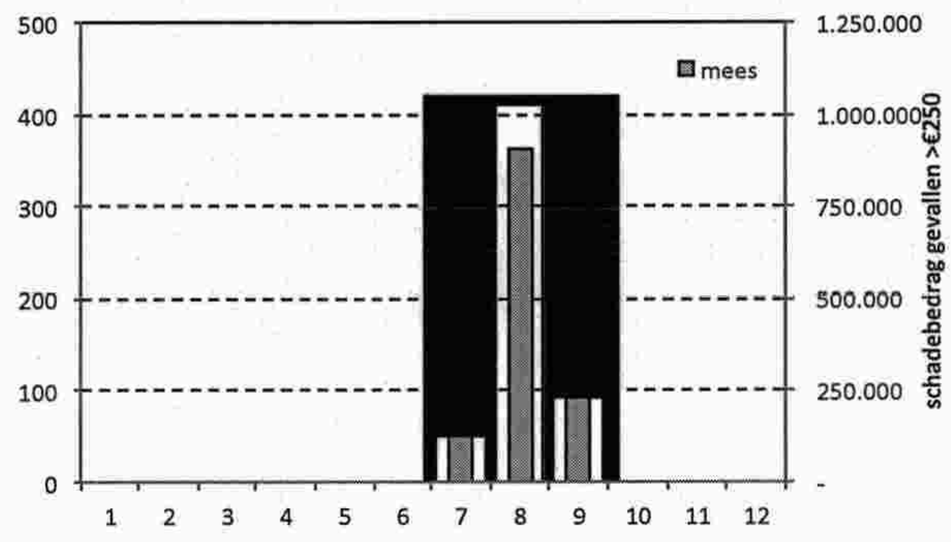

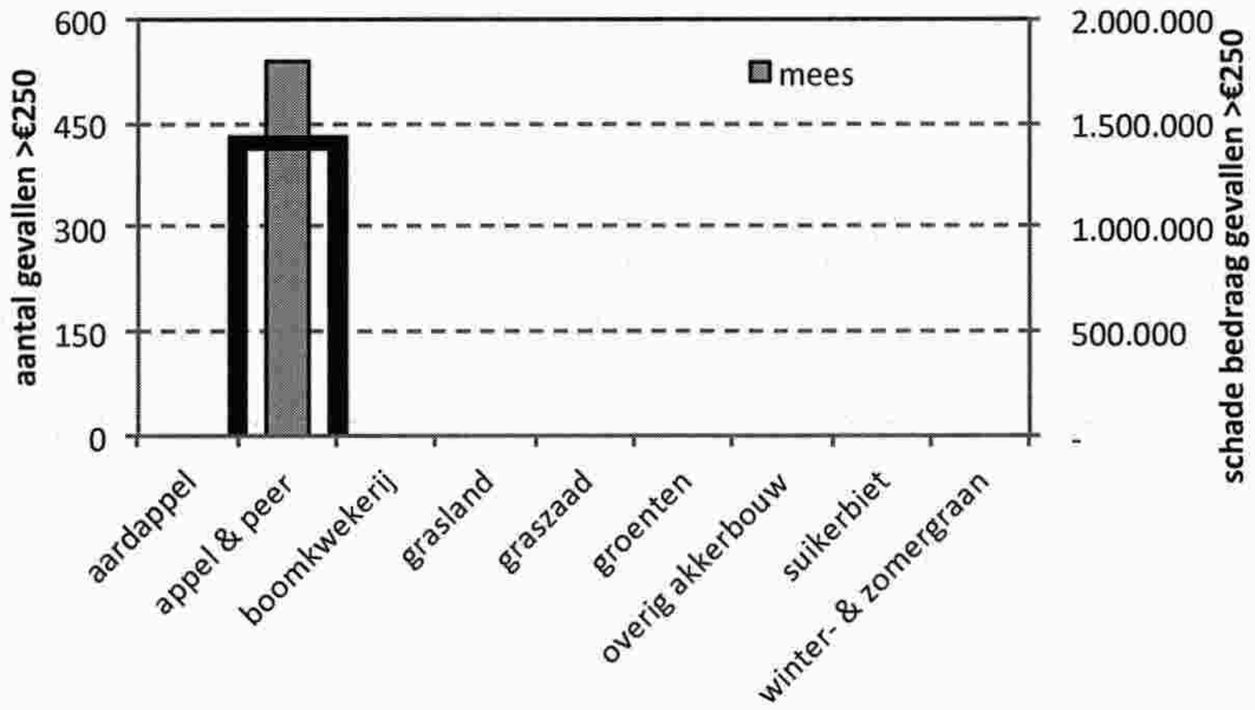

Figuur 4.33 Overzicht van getaxeerde schade (alleen gevallen >€250,--) door mezen sinds 2004, de verdeling van deze schade over het jaar (2004-2013) en de verdeling van de schade over groepen gewassen (2004-2013) (gegevens Faunafonds). Aantal gevallen 2004-2013 (grijs) en schadebedrag 2004-2013 (doorzichtig).

Beide soorten zijn standvogel. In sommige jaren komen vanuit het oosten en noorden grote aantallen van (een van) beide soorten naar West-Europa. Deze irrupties spelen zich vooral in oktober af en worden vooral in het oosten van het land opgemerkt en direct langs de kust.

Schade

Schade door kleine zangvogels wordt in veel gevallen samengenomen onder 'mezen'. Gericht onderzoek heeft laten zien dat mezen de belangrijkste kleine zangvogels zijn als het gaat om schade in de fruitteelt (in het bijzonder de teelt van Conference peren).

Mezen hebben sinds een jaar of tien ontdekt dat in de nazomer boomgaarden een welkome aanvulling op het menu kunnen leveren; niet alleen in Zeeland, ook elders in Nederland. In Zeeland is Zuid-Beveland de streek met de meeste fruitteelt en de streek met de meeste schade; vooral peren van het ras Conference, worden aangepikt. Jaarlijks worden over een aanzienlijke oppervlakte peren beschadigd waardoor de schade in de papieren loopt. Het gros van de meldingen van schade komt uit augustus. Getaxeerde schadebedragen overschrijden met regelmaat het normbedrag van €250,--. In de spreiding speelt mee dat het ene jaar veel meer meldingen van schade komen dan in een ander jaar. Daarnaast kunnen de prijzen van fruit tussen jaren sterk verschillen. De lage schadebedragen in 2013 waren een gevolg van weinig meldingen en lagere prijzen; naar verwachting zal het schadebedrag in 2014, door de zeer lage marktprijzen, nog weer lager uitkomen.

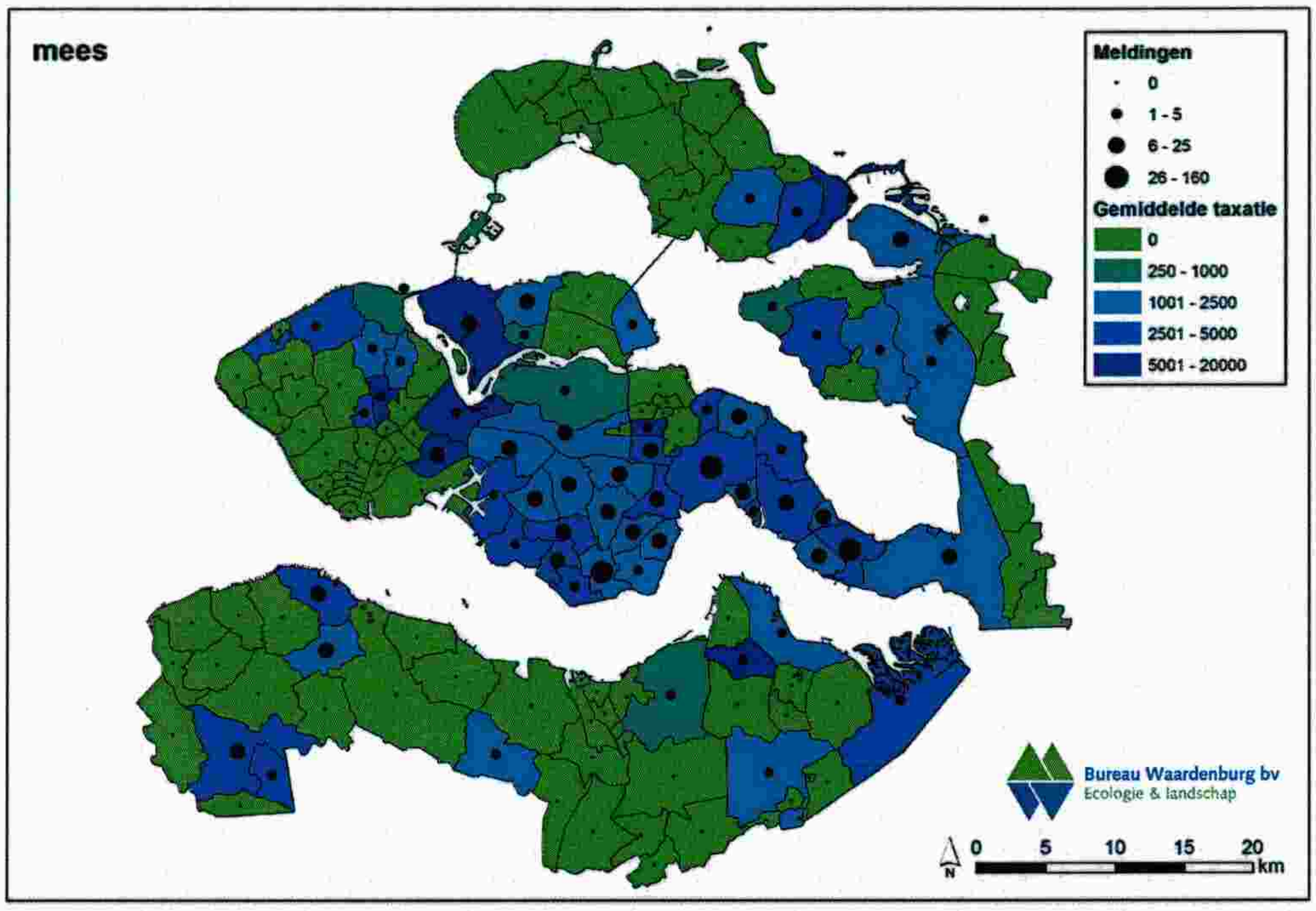

Figuur 4.34 Verspreiding van getaxeerde schade van mezen in 2008 - 2013 (alleen gevallen >€250,--, 1 juli 2008 – 30 juni 2013, gegevens Faunafonds). Per postcodegebied (4-cijfers) aantal gevallen in vijf jaar en gemiddeld bedrag van deze gevallen.

Beheer

Schade door zangvogels, in het bijzonder mezen, is iets van de laatste tien jaar; niet alleen in Zeeland maar ook in andere belangrijke fruitteeltgebieden als de Betuwe. In 2009-2011 is onder auspiciën van het Faunafonds onderzoek gedaan naar verjagings-methodieken voor zangvogels in de schadegevoelige periode (Bremer *et al.* 2009, Bremer 2009). In een veldproef is gebleken dat toepassing van Firefly Bird Diverter, met name nabij windsingels, leidt tot een afname van de schade in boomgaarden met Conference peren, maar niet tot uitblijven van schade (Bremer & Hallmann 2011).

Preventie

Plaatsing van de Firefly Bird Diverter in rijen Conference peren kan leiden tot een reductie van eventuele schade (Bremer & Hallmann 2011).

Doelstelling 2015-2019

Voor de komende periode geldt als doelstelling het beperken van schade aan fruit, in het bijzonder rijpend fruit. Hiertoe zal gebruik van werende middelen worden aanbevolen en zullen de ontwikkelingen op het gebied van preventie worden gevolgd.

4.10 Gaai

Verspreiding

Van oudsher broedt de gaai in de duinbossen van Schouwen en Walcheren en de bossen op de zandgronden in het oosten van Zeeuws-Vlaanderen. Sinds de jaren tachtig zijn grote delen van Zeeland vanuit deze verspreidingskernen en die in Noord-Brabant gekoloniseerd. In gebieden met bos of oudere bomenrijen met ondergroei zijn de dichtheden hoger dan in het open polderlandschap. De soort komt ook in steden en dorpen met groen voor. Ook in gebieden met veel boomgaarden (en windsingels) broedt de soort in hoge dichtheden.

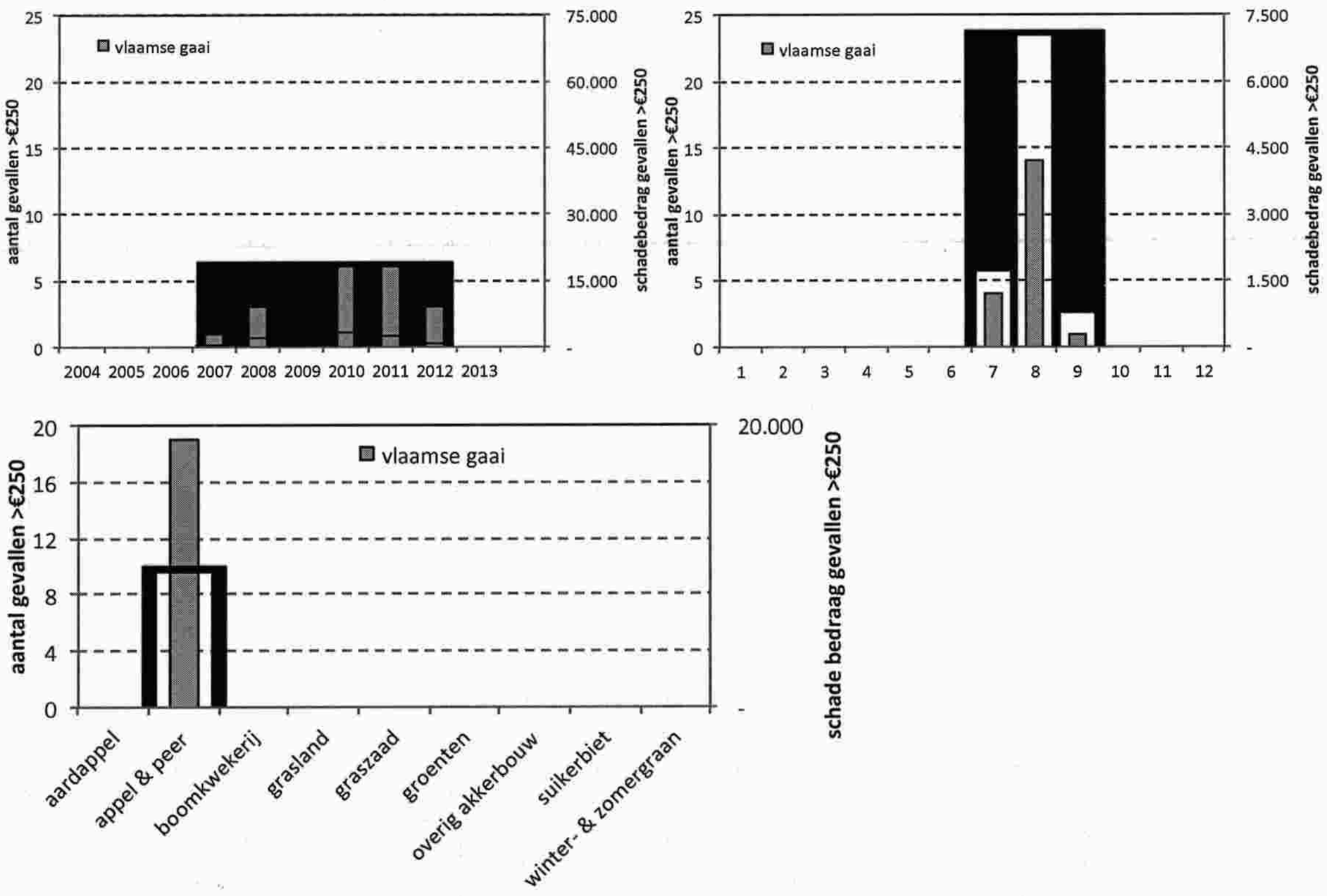

Figuur 4.35 Overzicht van getaxeerde schade (alleen gevallen >€250,--) door Vlaamse gaaien sinds 2004, de verdeling van deze schade over het jaar (2004-2013) en de verdeling van de schade over groepen gewassen (2004-2013) (gegevens Faunafonds). Aantal gevallen 2004-2013 (grijs) en schadebedrag 2004-2013 (doorzichtig).

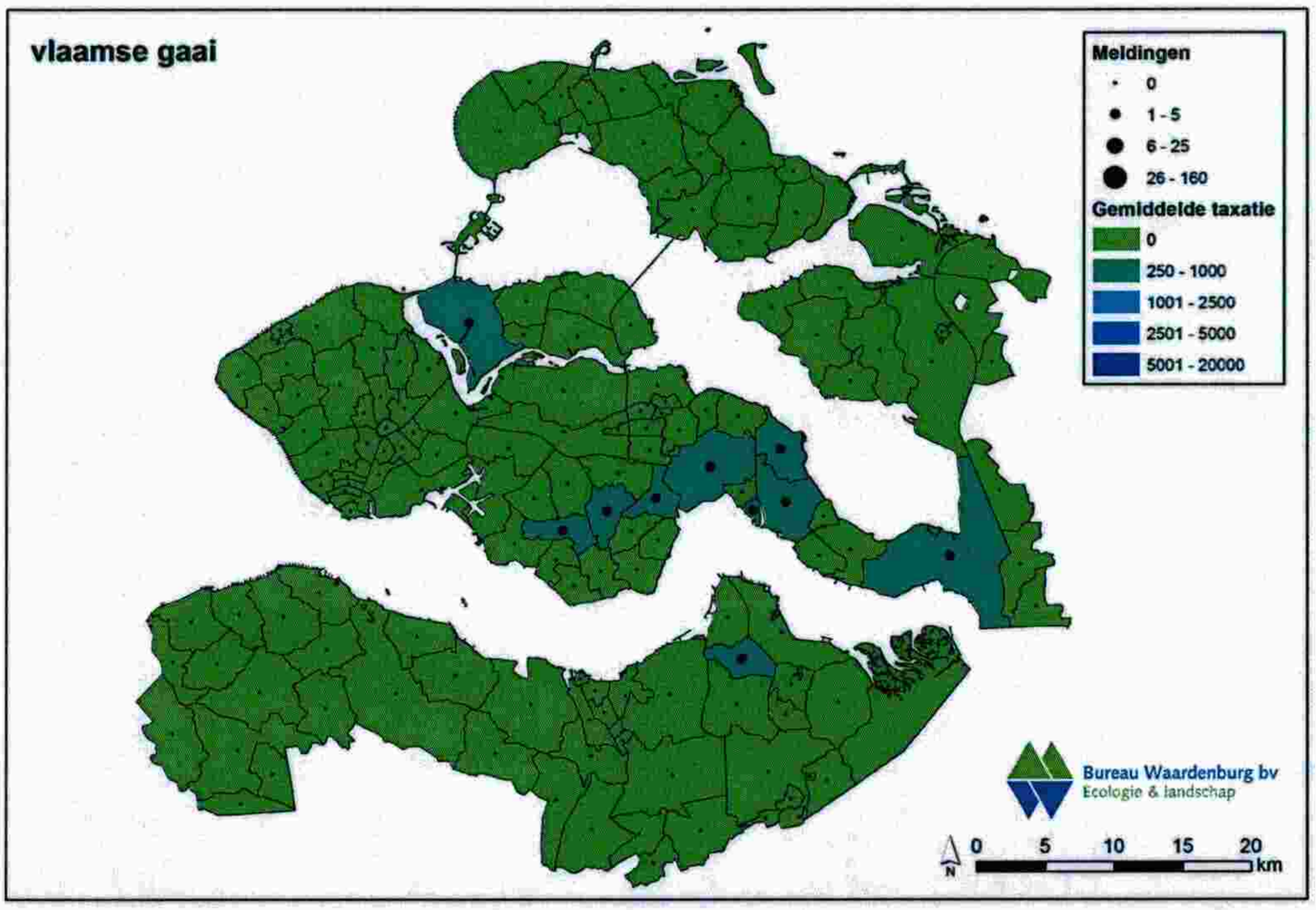

Figuur 4.36 Verspreiding van getaxeerde schade van Vlaamse gaaien in 2008 - 2013 (alleen gevallen >€250,--, 1 juli 2008 – 30 juni 2013, gegevens Faunafonds). Per postcodegebied (4-cijfers) aantal gevallen in vijf jaar en gemiddeld bedrag van deze gevallen.

Aantallen

In 1994 is het aantal broedparen in de provincie geschat op 300-400 paren. Door de uitbreiding van het verspreidingsgebied nadien, is het aantal gestaag toegenomen (oa. Sovon 2002). Recente gegevens ontbreken maar het zal zeker het drie- of viervoudige zijn van het genoemde aantal.

Gegevens van de midwintertelling laten de afgelopen tien jaar een toename zien.

Schade

De afgelopen tien jaar is uitsluitend in boomgaarden (appels en peren) schade door Vlaamse gaaien aangericht. De eerste schadegevallen stammen van direct na de eeuwwisseling. Nadien is dit duidelijk toegenomen. In recente jaren neemt het weer af. De toename in schade hangt samen met de vestiging en uitbreiding van de soort in het belangrijkste fruitteeltgebied in de provincie: Zuid-Beveland. De piek in de bedragen is ook het gevolg van hoge marktprijzen voor fruit (zie ook § 4.9 mezen). Schade door Vlaamse gaaien bestaat uit het aanpikken van fruit; met name in augustus. Getaxeerde schade in 2004-2013 is in sommige jaren geregeld hoger dan het normbedrag van €250,--.

Beheer

In de afgelopen twee perioden zijn geen gerichte maatregelen uitgevoerd.

Evaluatie
In 2009 is door de FBE een ontheffing aangevraagd voor het doden met geweer van gaaien op Zuid-Beveland; en wel voor de periode 1 juni tot en met 15 oktober voor appels en peren. Deze ontheffing is wel verleend maar op grond van de uitspraak van de Rechtbank Middelburg ingetrokken. Na een piek in schadebedragen in 2008 en 2010 is de schade in recente jaren beduidend minder. Deze ontwikkeling geeft geen aanleiding om het beleid voor deze soort aan te passen.

Doelstelling 2015-2019
Voorkomen en beperken van belangrijke schade. Belangrijke schade wordt cf. de Nota Faunabeleid Zeeland gesteld op € 250,- per geval. Deze bedrag wordt in vrijwel alle bekende gevallen niet gehaald. Maatregelen zijn daarom niet aan de orde.

Maatregelen 2015-2019
Geen.

4.11 Ekster

Verspreiding
De ekster komt verspreid in de provincie voor met hogere dichtheden in steden en dorpen en gebieden met een afwisseling van opgaand groen en open ruimten. Tot in de jaren tachtig ontbrak de soort in veel grootschalige open akkerbouwgebieden. Nadien zijn deze gaten in de verspreiding opgevuld, al blijft de dichtheid hier lager dan elders.

De soort is standvogel, waarbij oudere vogels het hele jaar in hun territorium kunnen verblijven. Groepen jonge vogels zwerven tussen de territoria door.

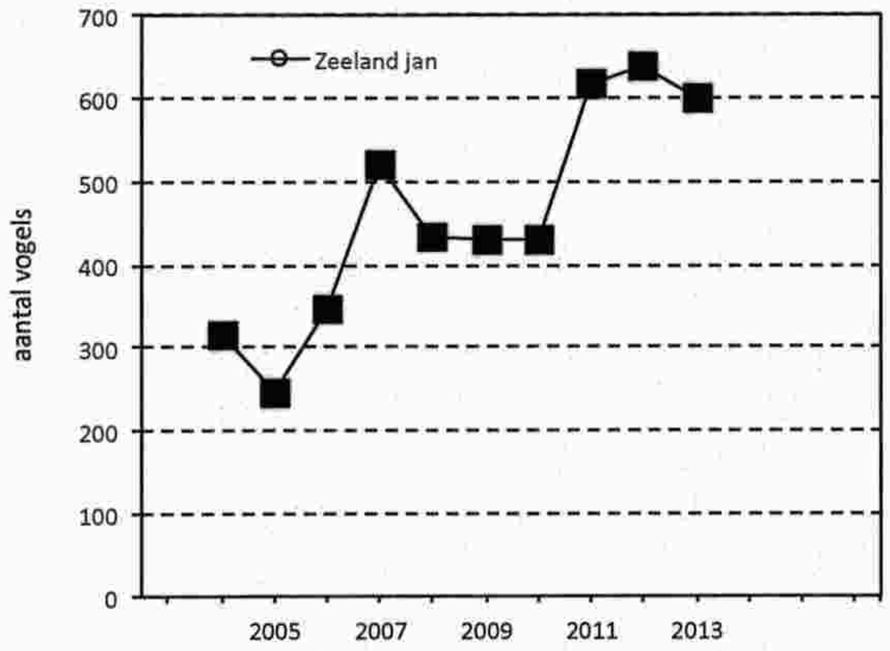

Figuur 4.37 Aantal eksters tijdens de midwintertelling (januari) in Zeeland (gegevens Sovon).

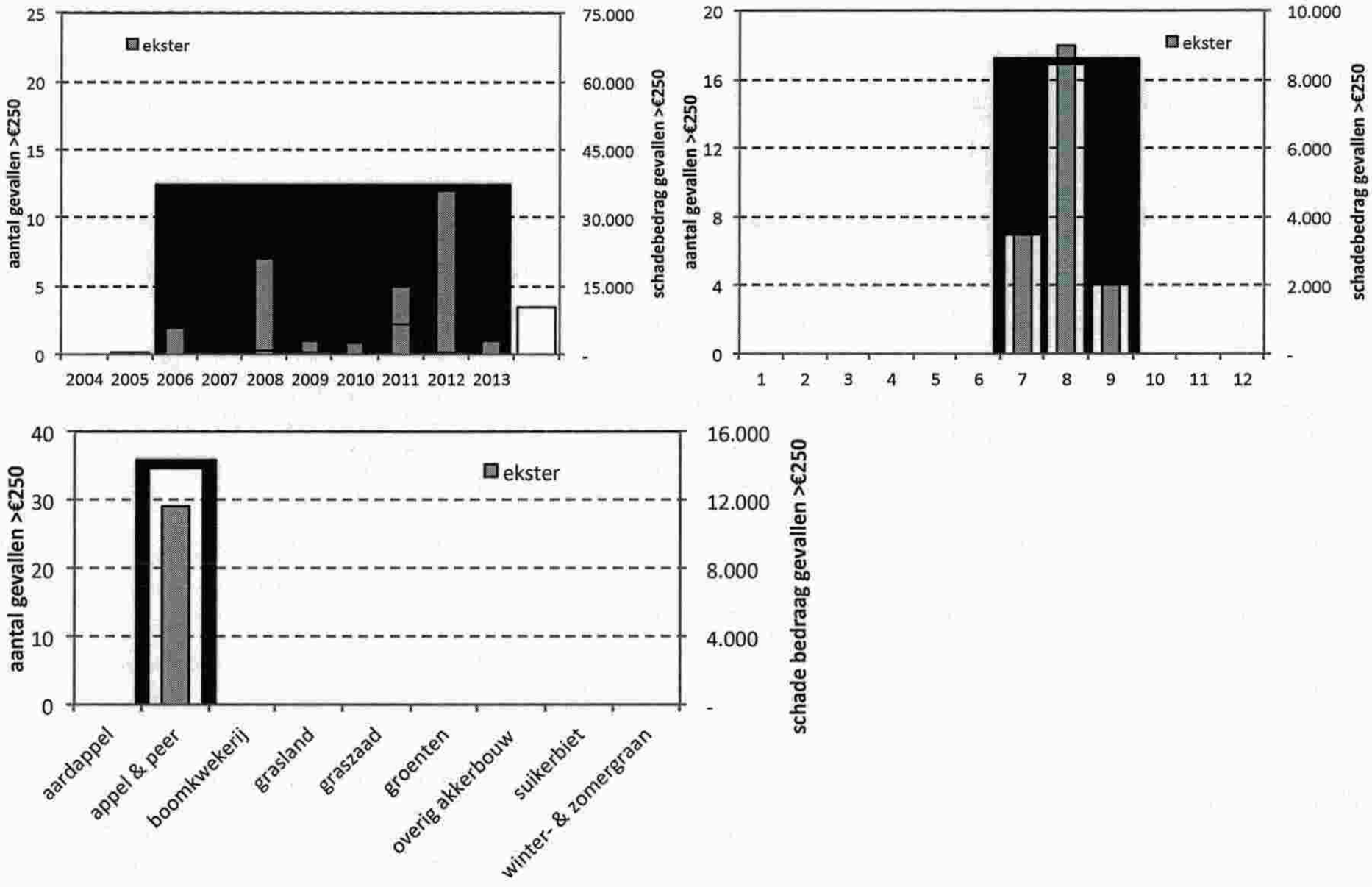

Figuur 4.38 Overzicht van getaxeerde schade (alleen gevallen >€250,--) door eksters sinds 2004, de verdeling van deze schade over het jaar (2004-2013) en de verdeling van de schade over groepen gewassen (2004-2013) (gegevens Faunafonds). Aantal gevallen 2004-2013 (grijs) en schadebedrag 2004-2013 (doorzichtig).

Aantallen

In 1994 is de Zeeuwse stand op 2.250-2.500 paar geschat (Vergeer & van Zuylen 1994). De uitbreiding nadien in poldergebieden en de toename van het aantal aldaar zullen tot een hoger aantal hebben geleid. De neergang van de soort in de jaren negentig in Nederland (tot 50%) is mogelijk aan Zeeland voorbij gegaan. Recent vertonen landelijke cijfers weer een lichte toename (www.sovon.nl). Midwintertellingen in Zeeland laten het afgelopen decennium een toename zien.

Schade

De schade door eksters laat het afgelopen decennium een toename zien, al zijn de verschillen tussen jaren groot. De eerste schadegevallen stammen van direct na de eeuwwisseling. De toename in schade hangt samen met de vestiging en uitbreiding in het belangrijkste fruitteeltgebied in de provincie: Zuid-Beveland. Schade door Eksters bestaat uit het aanpikken van fruit; met name in augustus. Getaxeerde schade in 2004-2013 is in sommige jaren hoge dan het normbedrag van €250,-- (zie ook § 4.10 Vlaamse gaai en § 4.9 mezen)

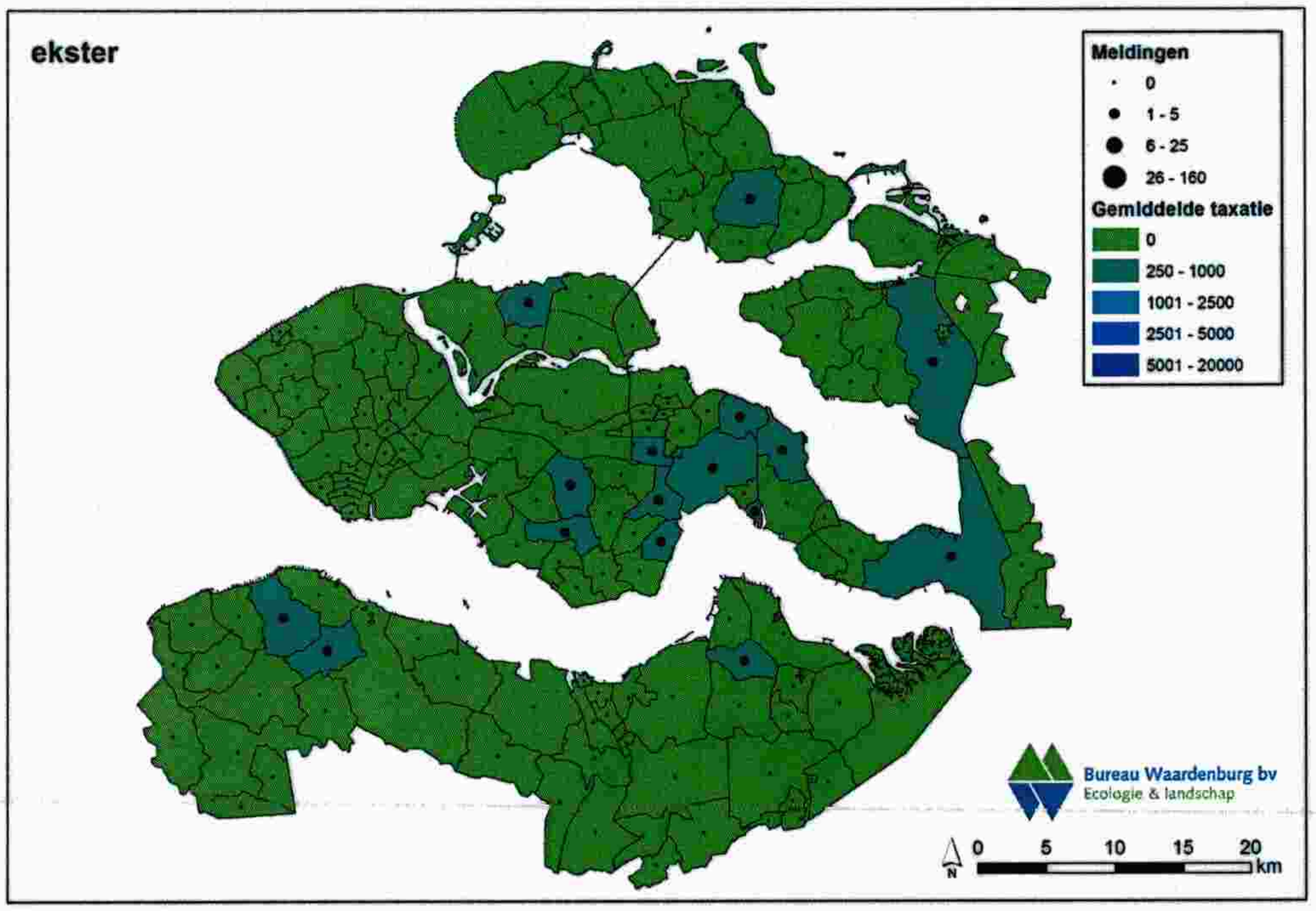

Figuur 4.39 Verspreiding van getaxeerde schade van eksters in 2008 - 2013 (alleen gevallen >€250,--, 1 juli 2008 – 30 juni 2013, gegevens Faunafonds). Per postcodegebied (4-cijfers) aantal gevallen in vijf jaar en gemiddeld bedrag van deze gevallen.

Beheer

De soort is geplaatst op de provinciale lijst met vrijstelling ex. artikel 65 voor verontrusten. Hier wordt waar nodig gebruik van gemaakt.

Evaluatie

In 2009 is door de FBE een ontheffing aangevraagd voor het doden met geweer van eksters op Zuid-Beveland; en wel voor de periode 1 juni tot en met 15 oktober voor appels en peren. Deze ontheffing is wel verleend maar na uitspraak van de Rechtbank Middelburg ingetrokken. De schadebedragen blijven, met pieken en dalen ongeveer gelijk. Deze ontwikkeling geeft geen aanleiding om het beleid voor deze soort aan te passen. De schade bedragen zijn op de keeper beschouwd laag.

Doelstelling 2015-2019

Voorkomen en beperken van belangrijke schade. Belangrijke schade wordt cf. de Nota Faunabeleid Zeeland gesteld op € 250,- per geval. Deze norm wordt zelden overschreden.

Maatregelen 2015-2019

Waar nodig verontrusten op basis van de provinciale vrijstelling ex artikel 65.

4.12 Kauw

4.13 Zwarte Kraai

4.14 Spreeuw

Verspreiding

De soort komt verspreid over de provincie voor. In grootschalige akkerbouwgebieden met weinig bomen en weinig bebouwing is de soort bijzonder schaars. Talrijker is de soort in de bosgebieden en dorpen langs de binnenduinrand van Schouwen, Walcheren en Zeeuws-Vlaanderen als ook in andere gebieden met veel geboomte.

Aantallen

Het aantal spreeuwen is in 1994 geschat op 10.000-15.000 paren. Nadien is het aantal in zowel Zeeland als Nederland met rond 50% afgenomen. Buiten het broedseizoen is de soort talrijk aanwezig in de provincie. Omtrent aantallen tasten we in het duister; de trend is vermoedelijk stabiel met hoge aantallen in zachte winters en lage aantallen in strenge winters.

Schade
Schade door spreeuwen wordt niet getaxeerd, omdat schade door een vrijgestelde soort niet wordt vergoed. De schade door spreeuwen is zeer beperkt. De afgelopen tien jaar komen de meeste meldingen uit boomgaarden met kersen. Schade aan groenten en wintergranen is veelal schade tezamen met andere soorten (kraaiachtigen, duiven).

Preventie
Veel kleinschalige kersenboomgaarden worden voor half mei overdekt met netten. Hierdoor blijven zij gevrijwaard van schade door spreeuwen wanneer de jongen van deze soort eind mei massaal en gesynchroniseerd uitvliegen.

In de regio West-Zeeuws Vlaanderen zijn een klein aantal bedrijven met grote kersenboomgaarden. De (zure) kersen worden daar machinaal geoogst. Het volledig afschermen van de teelt met netten dan is geen optie omdat de ondersteuningspalen die nodig zijn voor een volledige afscherming hinderlijk in de weg staan bij de mechanische oogst. Daarbij komt nog dat de jaarlijkse kosten voor het volledig afschermen van de teelt (€ 4.990,-- per ha) niet in een redelijke verhouding staan tot de opbrengst ervan (gemiddelde opbrengst over de laatste vijf jaren is € 7.080,-- per ha) en daarom niet geëist kan worden van de grondgebruiker.

Beheer
De soort is geplaatst op de lijst met provinciale vrijstelling. Op basis hiervan is het de grondgebruiker toegestaan om bij (dreigende schade) in te grijpen.

In Zeeuws-Vlaanderen liggen enkele grote bedrijven met teelt van morellen. Deze bedrijven zijn door de wijze van teelt en exploitatie niet geschikt voor bescherming van kersen door middel van netten (zie eerder genoemde preventieve middelen).
Met name voor deze bedrijven is in 2005 en 2009 een ontheffing voor gebruik van slagnetten en vangkooien verleend. Na vangst worden de spreeuwen elders losgelaten. Proeven in Limburg laten zien dat de gevangen spreeuwen niet terugkeren naar de plek van vangst (Bakker & van Noorden 2011).

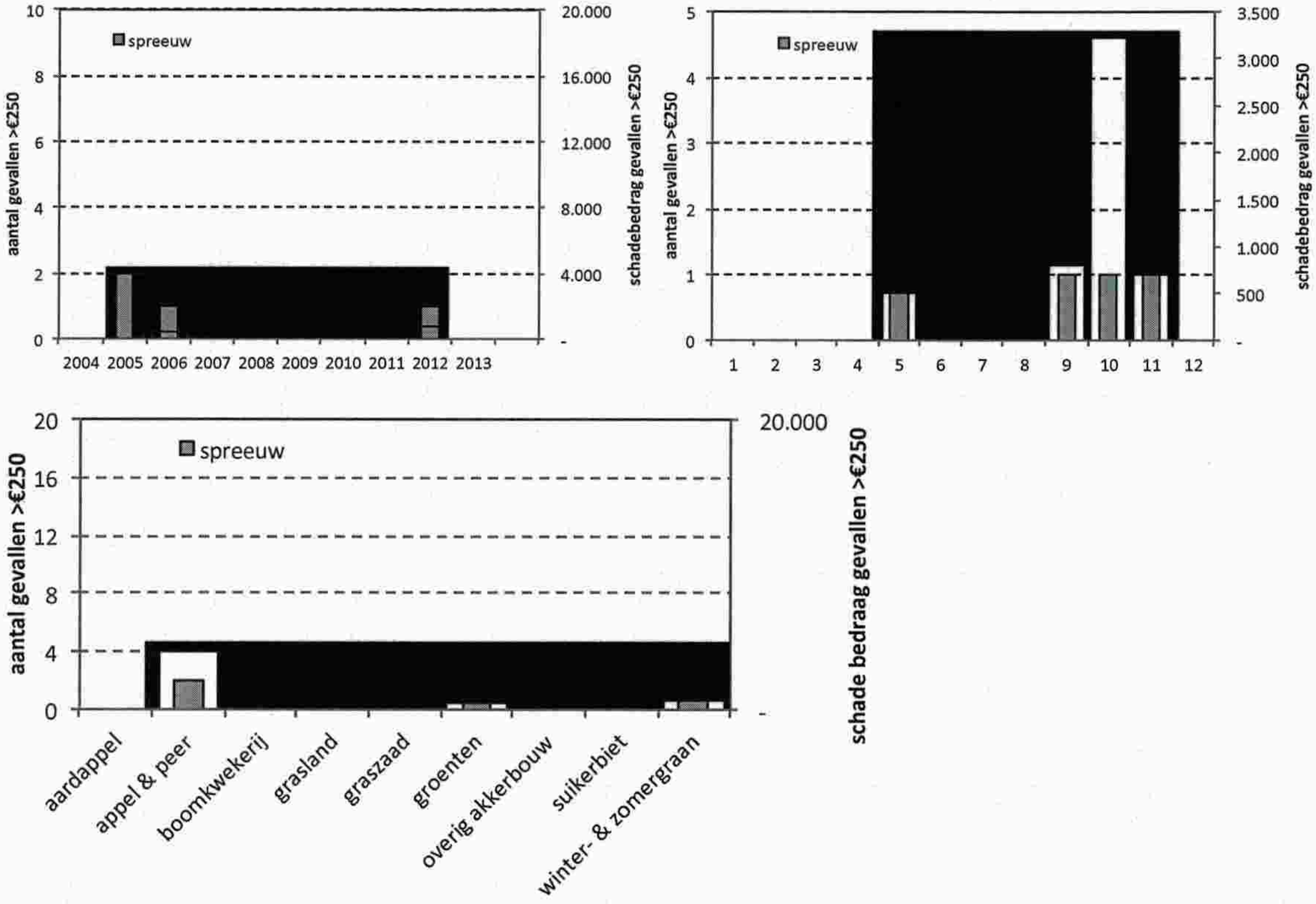

Figuur 4.48 Overzicht van getaxeerde schade (alleen gevallen >€250,--) door spreeuwen sinds 2004, de verdeling van deze schade over het jaar (2004-2013) en de verdeling van de schade over groepen gewassen (2004-2013) (gegevens Faunafonds). Aantal gevallen 2004-2013 (grijs) en schadebedrag 2004-2013 (doorzichtig).

Gebruik van genoemde ontheffing was mogelijk onder de voorwaarde dat het nodige aan preventie werd gedaan. De voorwaarden luiden:

- 2 visuele middelen* (dienen in voldoende aantallen verspreid over het perceei aanwezig te zijn) 1 akoestisch middel* (dient in voldoende aantallen controleerbaar In het veld aanwezig en in werking te zijn) en
- 1 aan te brengen afscherming**.

* Voor een uiteenzetting van de beschikbare middelen en de toepassing daarvan zij verwezen naar de Handleiding faunaschade.

** In plaats van een afscherming mag ook een extra maatregel uit zowel de groep visuele als akoestische middelen worden gekozen.

Door betrokken bedrijven is hieraan ruimschoots voldaan door gebruik van:

- gaskanonnen
- gaskanon met kop van jut
- afschrik vlaggen
- Scary bird toestellen
- angstkreten met installatie door aanplant afgespeeld
- alarmpistool met knalpatronen en/of fluitpatronen
- inzet van brommers

- inzet van jachtgeweer

In de praktijk bleken deze maatregelen niet afdoende om schade te voorkomen. Omdat gewenning optreedt neemt op den duur de effectiviteit af. Daarnaast werd een tegenovergesteld effect geconstateerd; door het steeds opvliegen van de spreeuwen werden andere groepen spreeuwen aangetrokken.

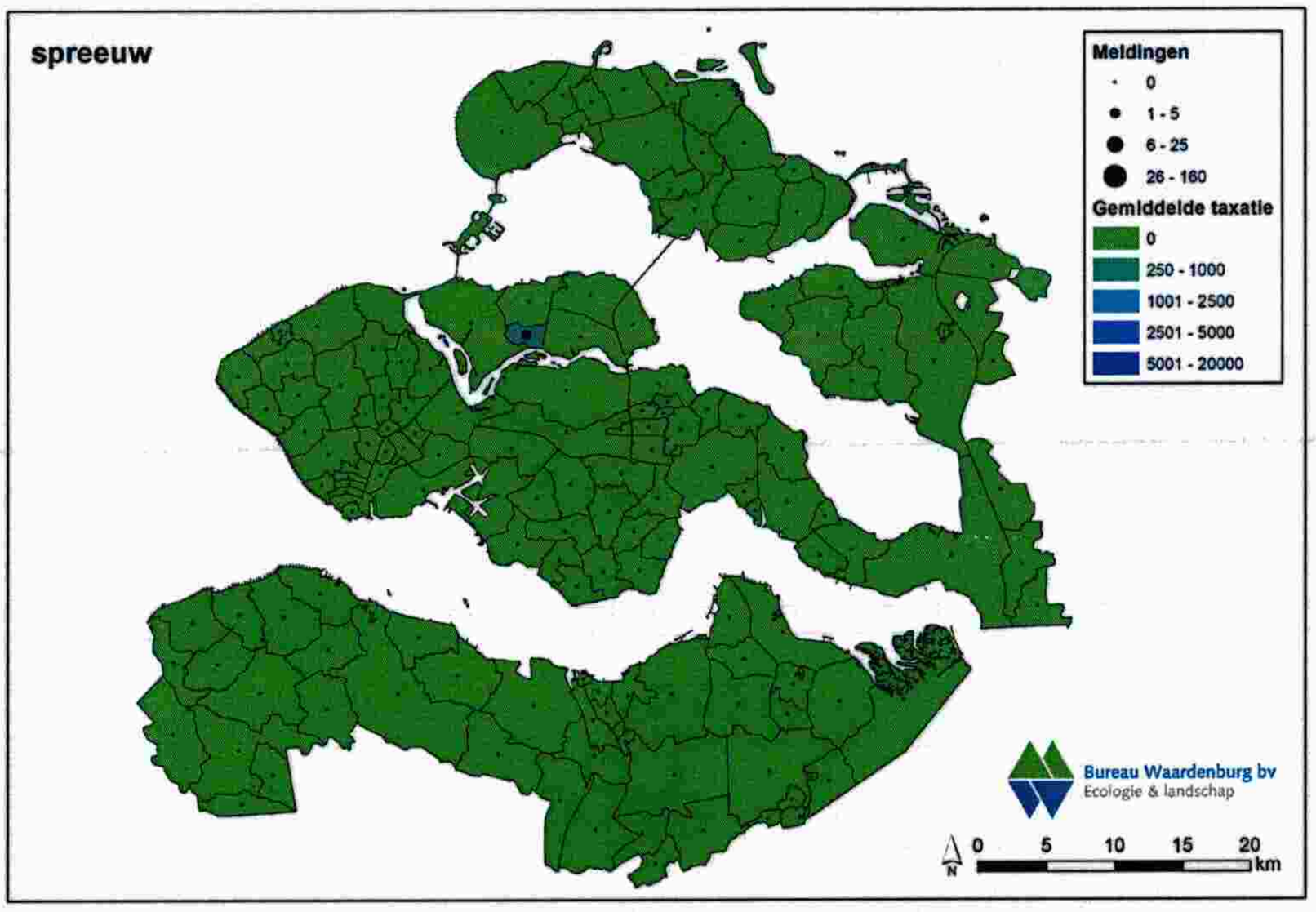

Figuur 4.49 Verspreiding van getaxeerde schade van spreeuwen in 2008 - 2013 (alleen gevallen >€250,--, 1 juli 2008 – 30 juni 2013, gegevens Faunafonds). Per postcodegebied (4-cijfers) aantal gevallen in vijf jaar en gemiddeld bedrag van deze gevallen.

Evaluatie

Door plaatsing op de lijst van provinciale vrijstelling en de mogelijkheid van ontheffing voor vangen (en elders loslaten) van spreeuwen, blijft schade door spreeuwen aan gewassen en teelten beperkt. Dit beleid zou voortgezet moeten worden.

Doelstelling 2015-2019

Voorkomen en beperken van belangrijke schade.

Maatregelen 2015-2019

Verjagen en doden van spreeuwen in het kader van schade bestrijding is reeds toegestaan onder de vigerende provinciale vrijstelling ex artikel 65.

De FBE verzoekt de provincie om ontheffing voor het gebruik van vangkooien en slagnetten op grootschalige morellen-bedrijven gelegen in Zeeuws Vlaanderen (ten westen van het kanaal van Gent-Terneuzen).

De ontheffing dient te gelden voor de periode van 15 mei tot en met 31 augustus; en wel voor:

- kersen; op het schadeperceel zelf en tot een afstand van maximaal 100 meter grenzend aan het schadeperceel;
- aantal vangkooien: 1 kooi per aaneengesloten schadeperceel tot 5 ha, met een minimum van 1 per bedrijf.
- aantal slagnetten: 1 slagnet per aaneengesloten schadeperceel tot 5 ha, met een minimum van 1 per bedrijf

Deze maatregel is aanvullend op de volgende preventieve maatregelen:

- 2 visuele middelen;
- 1 akoestisch middel;
- 1 aan te brengen afscherming óf een andere extra maatregel (visueel of akoestisch).

De gevangen spreeuwen worden elders vrijgelaten; De kooien worden dagelijks gecontroleerd en wanneer er in de kooien vogels worden aangetroffen worden die voorzien van vers drinkwater en voldoende voer.

Tenminste 1 x in de 10 dagen worden de vogels uit de kooi gehaald voor transport. Alle in de kooien aangetroffen vogels anders dan spreeuwen worden onmiddellijk in vrijheid gesteld. De gevangen spreeuwen worden in aangepaste transportkooien vervoerd en minimaal 30 km naar het zuidoosten vrijgelaten(over het kanaal van Gent naar Terneuzen, in de polder Canisvliet of in de Braakman). Afhankelijk van het aantal gevangen spreeuwen zullen er zo mogelijk een aantal worden geringd door een bevoegde persoon.

Tabel 4.2 Gebruik van ontheffingen voor het vangen van spreeuwen in boomgaarden met rijpende morellen.

	aantal ontheffingen	gebruikte ontheffingen	aantal vangdagen kooien	aantal spreeuwen	aantal vangdagen slagnetten	aantal spreeuwen
2004	0		0		0	
2005	5	3	27	674	4	270
2006	5	3	13	609	6	797
2007	4	3	16	526	1	100
2008	1	1	9	61	0	0
2009	0		0		0	
2010	2	2	13	153	0	
2011	0		0		0	
2012	0		0		0	
2013	0		0		0	
2014	3	3	8	341	0	

4.15 Verwilderde vogelsoorten

Ganzen
In het faunabeheerplan ganzen is een overzicht gegeven van de soorten ganzen in Zeeland, waarvan de oorsprong in gevangenschap ligt. In zijn algemeenheid geldt dat deze soorten in Zeeland nog niet voorkomen als broedvogel, en zich dus nog niet hebben gevestigd.

Voor deze ganzensoorten geldt dat het doel is: voorkomen dat deze soorten zich definitief vestigen en overgaan tot reproductie. Waakzaamheid is geboden voor mogelijke gevallen van roodhalsgans, zwaangans en sneeuwgans.

Eenden
Met regelmaat worden eenden waargenomen waarvan de oorsprong in gevangenschap ligt. In zijn algemeenheid geldt dat deze soorten nog niet voorkomen als broedvogel, en zich dus niet hebben gevestigd. Van soorten als mandarijneend en carolinaeend zijn incidenteel broedgevallen uit Zeeland gemeld. Van blijvende vestigingen is evenwel geen sprake.

Andere vogelsoorten
In de Randstad is de halsbandparkiet een talrijk voorkomende soort. Minder algemeen is de alexanderparkiet. Beide soorten nemen in aantal toe en hun verspreiding wordt ieder jaar ruimer. Beide soorten zouden zich tegoed kunnen doen aan fruit. Zij vormen voor Zeeland een potentieel risico (zie oa. Kloen *et al.* 2014). De soort zou zich ook vanuit het bestaande Belgische verspreidingsgebied in de provincie kunnen vestigen. De soort is de afgelopen jaren al in alle delen van Zeeland een of meer malen waargenomen.

Op Goeree komt de monniksparkiet voor (en tot reproductie). De soort neemt daar langzaam toe. In de toekomst zou deze papegaai zich op Schouwen kunnen vestigen. Ook deze soort vormt een risico voor de fruitteelt.

5 Conclusies en aanbevelingen

5.1 Soorten, schade en beheer

In dit plan zijn vijf soorten zoogdieren besproken en veertien soorten vogels. Deze soorten kunnen schade aan landbouwgewassen veroorzaken. Deze schade kan in een aantal gevallen worden beperkt met preventieve middelen, dan wel middelen die een verstorend effect hebben. In een aantal gevallen zijn in de sfeer van preventie en verjaging geen afdoende middelen beschikbaar. Dan kan, vaak onder voorwaarden of restricties, op basis van een aanwijzing of ontheffing worden over gegaan tot het doden van dieren. Een en ander is samengevat in tabel 5.1.

Schadebestrijding van de verschillende soorten zal gestoeld zijn op de navolgende vrijstellingen en ontheffingen:

- vos landelijke vrijstelling ex artikel 65
- haas wildsoort, ontheffing afschot ex artikel 68
- konijn wildsoort, landelijke vrijstelling ex artikel 65
- damhert ontheffing afschot ex artikel 68
- ree -
- knobbelzwaan vrijstelling ex artikel 65 verstoren
- smient verontrusten, afschot ex artikel 68
- wilde eend wildsoort; vrijstelling ex artikel 65 verstoren en doden
- fazant wildsoort, ontheffing ex artikel 68 verstoren
- waterhoen ontheffing ex art.68 verstoren
- meerkoet vrijstelling ex artikel 65 verstoren
- holenduif vrijstelling ex artikel 65 verstoren
- houtduif wildsoort, landelijke vrijstelling ex artikel 65
- mezen -
- gaai -
- ekster vrijstelling ex artikel 65 verstoren
- kauw vrijstelling ex artikel 65 verstoren en doden, ontheffing ex artikel 68 vangen
- zwarte kraai vrijstelling ex artikel 65 verstoren en doden, ontheffing ex artikel 68 vangen
- spreeuw vrijstelling ex artikel 65 verstoren en doden, ontheffing ex artikel 68 vangen
- huismus -

5.2 Monitoring

Monitoring omvat de volgende aspecten:

- volgen van de populatieontwikkeling van de betrokken soorten; of door eigen tellingen WBE's (bijvoorbeeld vos, hoefdieren) of door tellingen derden (bijvoorbeeld ganzen in juli, midwintertelling watervogels);

- registreren van ontheffingen, afschot, valwild, etc.;
- registreren van schade landbouwgewassen.
- registreren van verkeerslachtoffers (hoefdieren).

Tabel 5.1 Overzicht van de soorten, schade, preventie en bestrijding, en wettelijke basis maatregelen.

				Belangrijke schade				bevredigende oplossing?				landelijke vrijstelling art. 65	provinciale vrijstelling art. 65				provinciale ontheffing art. 68				
behandeld in dit plan	status Ffwet	diersoort	belangrijke schade ?	gewas	periode jaar	aard aschade		wreren afdoende?	verstoren afdoende?	tegemoetkoming schade?	noodzaak doden?		verstoren	doden	nesten	eieren	verstoren	gesloten	doden geweer	doden anders	etmaal beperkt
	wildsoorten																				
nee		patrijs	nee																		
ja		wilde eend	ja	diverse	jaarrond	vraat zaad, gewas		nee	nee	nee	ja		ja	ja							ja
ja		fazant	ja	suikerbieten	15mrt-1mei	vraat kiem		nee	nee	nee	ja						ja	ja			
			ja	cichorei	15mrt-1jun	vraat kiem		nee	nee	nee	ja						ja	ja			
ja		haas	ja	fruit	1jan-15mrt	vraat boom		ja	nvt	nee	nee		ja					ja			
			ja	suikerbieten	15apr-1jul	vraat kiem		nee	nee	nee	ja		ja					ja			
			ja	bruine bonen	15apr-1jul	vraat kiem		ja	nvt	nee	nee		ja					ja			
			ja	volle-grond-groenten	jaarrond	vraat gewas		nee	nee	nee	ja							ja			
ja		konijn	ja	diverse	jaarrond	vraat en graven		nee	nee	nee	ja	ja									
ja		houtduf	ja	diverse	jaarrond	vraat kiem, zaad		nee	nee	nee	ja	ja									
	landelijk veelvuldig belangrijke schade																				
ja		konijn	ja					nee	nee	nee	ja	ja									
ja		houtduif	ja					nee	nee	nee	ja	ja									
nee		mol	ja					nee	nee	nee	ja	ja									
	regionaal veelvuldig belangrijke schade																				
nee		bosmuis	nee																		
ja		ekster	ja	fruit	1jun-1nov	vraat vrucht		nee	ja	nee	nee		ja								
ja		haas	ja	fruit	1jan-15mrt	vraat boom		ja	nvt	nee	nee										
			ja	suikerbiet	15apr-1jul	vraat kiem		nee	nee	nee	ja		ja					ja			
			ja	bruine boon	15apr-1jul	vraat kiem		ja	nvt	nee	nee										
			ja	volle-grond-groenten	jaarrond	vraat gewas		nee	nee	nee	ja		ja				ja				
ja		holenduif	ja	zie houtduif	zie houtduif	vraat gewas		nee	nee	nee	ja		ja					ja			
nee		huismus	nee																		
ja		kauw	ja	diverse	jaarrond	vraat gewas		nee	nee	nee	ja		ja	ja						ja	
ja		knobbelzwaan	ja	grasland	1nov-1apr	vraat gewas		nee	ja	nee	nee		ja								
			ja	graszaad	1nov-1apr	vraat gewas		nee	ja	nee	nee		ja								
			ja	graan	1nov-1apr	vraat gewas		nee	ja	nee	nee		ja								
ja		meerkoet	ja	graan, graszaad	1nov-15mrt	vraat gewas		nee	ja	nee	nee		ja								
nee		ringmus	nee																		
nee		roek	nee																		
ja		smient	ja	graan, graszaad	1nov-1apr	vraat gewas		nee	nee	ja	nee		ja								
			ja	grasland	1mrt-1apr	vraat gewas		nee	nee	ja	nee		ja								
			ja	volle-grond-groenten	1nov-1apr	vraat gewas		nee	nee	ja	nee		ja								
ja		spreeuw	ja	hard fruit	15aug-1nov	vraat vrucht		nee	nee	nee	ja		ja	ja							
			ja	zacht fruit	1jun-15-aug	vraat vrucht		nee	nee	nee	ja		ja	ja						ja	
nee		veldmuis	nee																		
ja		wilde eend	ja	diverse	jaarrond	vraat zaad, gewas		nee	nee	nee	ja		ja	ja							ja
ja		zwarte kraai	ja	fruit	15aug-1nov	vraat vrucht		nee	nee	nee	ja		ja	ja						ja	
			ja	diverse	jaarrond	vraat gewas		nee	nee	nee	ja		ja	ja							
	overige soorten																				
ja		vlaamse gaai	nee	fruit	15jul-1nov	vraat vrucht		nee	nee	nee	nee										
ja		mezen	ja	fruit	15jul-1nov	vraat vrucht		nee	nee	nee	nee										
ja		waterhoen	ja	graan	1nov-1apr	vraat gewas		nee	ja	nee	nee						ja				
			ja	graszaad	1nov-1apr	vraat gewas		nee	ja	nee	nee						ja				
nee		zilvermeeuw	ja	mosselcultuur	1mei-1dec	bacterie		nee	nee	nee	ja						ja			ja	
ja		ree	ja	fruit	gehele jaar	vraat boom, knop		nee	nee	nee	ja						ja	ja			
ja		damhert	ja	diverse akkerbouw	groeiseizoen	vraat gewas		nee	nee	nee	ja						ja	ja			
			ja	fruit	gehele jaar	vraat boom, knop		nee	nee	nee	ja						ja	ja			
	exoten																				
ja		halsbandparkiet	nee																		
ja		monniksparkiet	nee																		
	verwilderde soorten																				
ja		verwilderde kat	nee																		
ja		verwilderde duif	nee																		
ja		verwilderde nerts	nee																		

6 Literatuur

Bakker & B. van Noorden 2011. Bestrijding spreeuwenschade in blauwe bessenteelt, door middel van verplaatsing van spreeuwen. Eindrapportage pilot 2008-2010. Rapport, Provincie Limburg.

Bekker J.P., L. Calle, S. Dobbelaar, A. Fortuin, C. Jacobusse & K. de Kraker (red.) 2010. Zoogdieren in Zeeland; Fauna Zeelandica, dl 6. Zoogdierwerkgroep Zeeland & Het Zeeuws Landschap, Westdorp.

Dulos A.C. & M.E. Visser 2006. Schade door mezen aan fruit? NIOO-rapport. Heteren.

Ganzenwerkgroep Zeeland 2011. Ganzen en zwanentellingen in Zeeland seizoen 2009/2010. Rapport 2011/06, Sovon, Nijmegen.

Ganzenwerkgroep Zeeland 2012. Ganzen en zwanentellingen in Zeeland seizoen 2010/2011. Rapport 2012/35, Sovon, Nijmegen.

Ganzenwerkgroep Zeeland 2013. Ganzen en zwanentellingen in Zeeland seizoen 2011/2012. Rapport 2013/44, Sovon, Nijmegen.

Groot-Bruinderink G.W.T.A., D.R. Lammertsma, A.T. Kuiters & A.J. Grifioen 2005. Damherten op de Kop van Schouwen; aanwijzingen voor het beheer. Rapport 1142, Alterra, Wageningen.

Groot-Bruinderink G.W.T.A & L. van Breukelen 2009. Damherten en reeën in het natuurreservaat de Kop van Schouwen; inventarisaties. Rapport 1933, Alterra, Wageningen.,

Groot-Bruinderink, G.W.T.A. & D.R. Lammertsma 2001. Hoefdieren in de Manteling van Walcheren. Rapport 390, Alterra, Wageningen.

Groot-Bruinderink G.W.T.A., P.W. Goedhart, D.R.. Lammertsma & J.J.A. Dekker 2014. Schadeveroorzakende zoogdiersoorten in Nederland; inzicht in de betrouwbaarheid van aantalsbepalingen. Rapport 2426, Alterra, Wageningen

Kleijn et al. 2012. Baveco, J.M., D. Kleijn, H.J. de Lange, D.R. Lammertsma, B. Voslamber & Th.C.P. Melman; Populatiemodel voor de Grauwe gans. Enkele scenarioberekeningen voor aantalsregulatie; gepubliceerd: 20 Jun 2013; 100 pp. Rapport 2445, Alterra, Wageningen

Kleijn, D., J. van der Hout, B. Voslamber, Y. van Randen en T.C.P. Melman; In Nederland broedende Grauwe ganzen - Ontwikkelingen in landbouwkundige schade en factoren die hun ruimtegebruik beïnvloeden; gepubliceerd: 15 Aug 2012; 76 pp.

Kleijn,D., J.M. Baveco, B. Voslamber, H.J. de Lange en T.C.P. Melman; Populatie-dynamisch model voor Grauwe Ganzen; ontwikkeling model ten behoeve van evaluatie van aantalregulering; gepubliceerd: 15 Dec 2011; 56 pp.

Kloen H., J.L. Lommen, L. van Drongelen & J.A. Guldemond 2014. Landbouwschade door halsbandparkieten; schade-inventarisatie en risicoschatting. Rapport 856, CLM, Culemborg.

Klompe L.J. 2014. Onderbouwing gebruik van vangkooien voor kraai en kauw in Zeeland. Brief ZLTO aan FBE 24 juli 2014. Zierikzee.

Oord J.G. 2009. Handreiking faunaschade; preventieve maatregelen, soorten fauna-schade, wetgeving, beleidsregels en procedures. Faunafonds, Dordrecht.

Oosterbaan J. 2005a. Faunabeheerplan Zeeland 2005-2009, deel A vogels en kleine zoogdieren. Rapport, FBE Zeeland. Goes.

Oosterbaan J. 2005b. Faunabeheerplan Zeeland 2005-2009, deel B Hoefdieren. Rapport, FBE Zeeland. Goes.

Provincie Zeeland 2003. Nota faunabeleid Zeeland. Rapport, Provincie Zeeland, Middelburg.

Provincie Zeeland 2007. Beheersgebiedsplan ruime jas begrenzing ganzenopvang Zeeland. Rapport, Provincie Zeeland, Middelburg.

Sovon 2002. Atlas van de Nederlandse broedvogels. Nederlandse fauna dl 5. Naturalis, Leiden.

Terra Salica 2009. Faunabeheerplan Zeeland 2010-2015. Rapport FBE Zeeland, Goes.

Verkem S., J. de Maeseneer, B. Vandendriessche, G. Verbeylen & S. Yskout 2003. Zoogdieren in Vlaanderen; ecologie en verspreiding van 1987 tot 2002. Natuurpunt Studie & JNM-Zoogdierenwerkgroep, Mechelen & Gent.

Van den Bremer L. & C. Hallmann 2011. Preventie van vogelschade bij fruitbedrijven; veldtoets met de Firefly Bakenkaart op bedrijven met Conference peren. Rapport 2011-19. Sovon, Nijmegen.

Van den Bremer L. 2009. Schade door zangvogels aan rijpend fruit; analyse risico-factoren op basis van schadegegevens. Rapport 2009/09, Sovon. Beek-Ubbergen.

Van den Bremer L., P. de Boer & O. Klaassen 2009. Preventie van vogelschade bij fruitbedrijven; verkennende veldtoets met de Firefly Bird Diverter op bedrijven met Conference peren. Rapport 2009/14, Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

Van der Jeugd H.P., E. van Winden & K. Koffijberg 2008. Evaluatie Opvangbeleid 2005-2008. overwinterende ganzen en smienten, deelrapport 5: Invloed opvangbeleid op de verspreiding van overwinterende ganzen en smienten binnen Nederland. Rapport 2008/20. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

Vergeer J.W. & G. van Zuylen 1994. Broedvogels van Zeeland. Avifauna van Nederland dl. II. KNNV/Sovon, Utrecht.

Vergeer J.W. 2013. Nieuwsbrief midwintertelling Zeeland januari 2013. Sovon/Provincie Zeeland, Nijmegen, Middelburg.

Vergeer J.W. 2014. Nieuwsbrief midwintertelling Zeeland januari 2014. Sovon/Provincie Zeeland, Nijmegen, Middelburg.

Verschoor 2009.

Bijlage 1 *Overzicht van aantal gevallen >€250,-- per jaar en per maand, gevolgd door het schadebedrag van deze gevallen. Alfabetische volgorde*

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Tot
damhert		2	3	3	16	28	9	5	5	1	3	6	81
2004			1			2	1					1	5
2005		1				1	1						3
2006						1	4			1		1	7
2007				1		6	4					1	12
2008						5	3	1	1	1	1	1	13
2009				1	1		11	1	1	1		1	17
2010			1		1	3	1	3	1	1	2		13
2011					1	1	2					1	5
2012										1			1
2013								2	2	1			5

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	TOT
damhert		11.858	2.094	1.390	64.069	49.635	11.582	11.299	10.910	1.049	8.792	5.660	178.338
2004			326			4.970	4.392					756	10.444
2005		1.680				368	1.550						3.598
2006					886	12.174				1.049		400	14.509
2007			839		8.008	2.379						3.166	14.392
2008					9.294	1.615	284	397	754		3.089	414	15.847
2009			929	263		20.238	331	1.248	919			339	24.267
2010		10.178		379	45.561	6.840	3.434	480	1.670		5.703		74.245
2011				748	320	1.051						585	2.704
2012									4.023				4.023
2013							1.591	9.174	3.544				14.309

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Tot
ekster							7	18	4				29
2004													0
2005													0
2006								1	1				2
2007													0
2008							2	5					7
2009								1					1
2010								1					1
2011							2	3					5
2012							3	7	2				12
2013									1				1

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	TOT
ekster							3.468	8.418	2.005				13.891
2004													0
2005													0
2006								314	329				643
2007													0
2008							886	1.791					2.677
2009								734					734
2010								419					419
2011							1.190	1.134					2.324
2012							1.392	4.026	1.236				6.654
2013									440				440

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Tot
fazant		1	1		4	1						1	8
2004													0
2005			1		2								3
2006					1								1
2007		1											1
2008													0
2009													0
2010													0
2011						1							1
2012					1							1	2
2013													

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	TOT
fazant		1.304	381		3.856	3.788						1.123	10.452
2004													0
2005			381		683								1.064
2006					688								688
2007		1.304											1.304
2008													0
2009													0
2010													0
2011						3.788							3.788
2012					2.485							1.123	3.608
2013													0

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Tot
haas	1	1	2	2	11	18	2	1	1				39
2004						2	2		1				5
2005													0
2006						2							2
2007					4	2							6
2008													0
2009					3	2							5
2010		1			2	4							7
2011	1			1	1	2							5
2012			2	1	1	4							8
2013								1					1

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	TOT
haas	4.452	8.032	6.165	19.835	11.810	11.978	1.410	429	5.185				69.296
2004						1.019	1.410		5.185				7.614
2005													0
2006						964							964
2007					3.269	844							4.113
2008													0
2009					3.113	1.450							4.563
2010		8.032			2.814	2.638							13.484
2011	4.452			261	455	2.192							7.360
2012			6.165	19.574	2.159	2.871							30.769
2013								429					429

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Tot
holenduif				4	3	1	1					1	10
2004				2			1						3
2005				1									1
2006					3								3
2007				1									1
2008						1						1	2
2009													0
2010													0
2011													0
2012													0
2013													0

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	TOT
holenduif				4.203	2.027	1.428	488					1.553	9.699
2004				1.835			488						2.323
2005				1.440									1.440
2006					2.027								2.027
2007				928									928
2008						1.428						1.553	2.981
2009													0
2010													0
2011													0
2012													0
2013													0

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Tot
houtduif				2	3	2	2	2				1	12
2004				1		1							2
2005				1									1
2006					3			1					4
2007							1						1
2008							1	1				1	3
2009													0
2010													0
2011													0
2012						1							1
2013													0

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	TOT
houtduif				708	2.027	2.098	1.670	664				4.657	11.824
2004				348		313							661
2005				360									360
2006					2.027			267					2.294
2007							1.154						1.154
2008							516	397				4.657	5.570
2009													0
2010													0
2011													0
2012						1.785							1.785
2013													0

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Tot
kauw						1	16	66	19				102
2004													0
2005													0
2006								1					1
2007								1	1				2
2008							1	6	1				8
2009						1		4					5
2010								3					3
2011							13	9					22
2012							2	38	5				45
2013								4	12				16

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	TOT
kauw						405	10.576	51.600	10.990				73.571
2004													0
2005													0
2006								348					348
2007								343	1.224				1.567
2008							962	5.156	303				6.421
2009						405		1.435					1.840
2010								1.251					1.251
2011							7.747	8.161					15.908
2012							1.867	32.805	3.552				38.224
2013								2.101	5.911				8.012

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Tot
knobbelzwaan	3	1	4		3		1		1			1	14
2004	1	1	1						1				4
2005					1								1
2006	1												1
2007													0
2008			2										2
2009							1					1	2
2010					1								1
2011			1										1
2012	1												1
2013					1								1

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	TOT
knobbelzwaan	2.808	340	2.779		1.878		251		504			784	9.344
2004	2.259	340	439						504				3.542
2005					655								655
2006	285												285
2007													0
2008			1.521										1.521
2009							251					784	1.035
2010					602								602
2011			819										819
2012	264												264
2013					621								621

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Tot
meerkoet	3	1	1										5
2004	1												1
2005													0
2006													0
2007													0
2008	1												1
2009		1	1										2
2010													0
2011				1									1
2012													0
2013													0

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	TOT
meerkoet	1.413	792	323										2.528
2004	282												282
2005													0
2006													0
2007													0
2008	643												643
2009	488	792											1.280
2010													0
2011			323										323
2012													0
2013													0

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Tot
mees							59	363	119				541
2004													0
2005									1				1
2006									2				2
2007							1	14					15
2008							5	46	5				56
2009							5	48	16				69
2010							1	53	28				82
2011							39	68	1				108
2012							8	107	15				130
2013								27	51				78

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	TOT
mees							127.280	1.023.571	226.697				1.377.548
2004													0
2005									1.677				1.677
2006									2.240				2.240
2007							1.659	20.617					22.276
2008							21.570	184.285	14.911				220.766
2009							7.247	69.631	22.246				99.124
2010							2.535	202.607	90.590				295.732
2011							67.523	142.339	571				210.433
2012							26.746	370.456	31.444				428.646
2013								33.636	63.018				96.654

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Tot
ree	1	6	7	1		4	3			1	1		24
2004			1	1		1							3
2005		1				1	2						4
2006		1								1			2
2007		1											1
2008													0
2009													0
2010			1								1		2
2011		1		2			1						4
2012			2	3									5
2013				1		2							3

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	TOT
ree	769	24.187	10.833	8.448		5.361	2.436			1.049	528		53.611
2004			325	8.448		478							9.251
2005		5.919				368	1.454						7.741
2006		3.793								1.049			4.842
2007		4.181											4.181
2008													0
2009													0
2010		7.048									528		7.576
2011	769		2.372				982						4.123
2012		3.246	3.299										6.545
2013			4.837			4.515							9.352

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Tot
smient	185	107	75	8	1		1	1	2	21	28	96	525
2004	18	21	19	3			1		2		6	34	104
2005	23	20	20							9	6	10	88
2006	23	13	4							5	4	7	56
2007	23	9	5	4						6	5	7	59
2008	23	13			1						1	9	47
2009	14	6	5					1			1	3	30
2010	30	10	6	1								21	68
2011	22	8	6							1	5	1	43
2012	3	3	7									4	17
2013	6	4	3										13

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	TOT
smient	203.991	110.748	74.366	7.924	646		819	711	3.724	15.236	56.847	224.440	699.452
2004	14.947	19.402	12.933	3.235			819		3.724		19.412	31.569	106.041
2005	32.520	16.449	17.877							9.388	4.225	16.042	96.501
2006	15.485	9.757	1.667							2.874	5.275	11.546	46.604
2007	31.355	7.950	5.149	3.342						2.677	16.447	5.896	72.816
2008	31.048	13.187			646						360	9.165	54.406
2009	11.442	5.960	4.898					711			1.993	2.619	27.623
2010	24.143	8.033	7.148	1.347								131.853	172.524
2011	22.942	13.019	8.888							297	9.135	5.046	59.327
2012	8.954	2.702	14.102									10.704	36.462
2013	11.155	14.289	1.704										27.148

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Tot
spreeuw					1				1	1	1		4
2004													0
2005										1	1		2
2006					1								1
2007													0
2008													0
2009													0
2010													0
2011													0
2012									1				1
2013													0

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	TOT
spreeuw					501				810	3.232	699		5.242
2004													0
2005										3.232	699		3.931
2006					501								501
2007													0
2008													0
2009													0
2010													0
2011													0
2012									810				810
2013													0

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Tot
vlaamse gaai							4	14	1				19
2004													0
2005													0
2006													0
2007								1					1
2008							1	2					3
2009													0
2010								5	1				6
2011							3	3					6
2012								3					3
2013													0

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	TOT
vlaamse gaai							1.732	7.027	767				9.526
2004													0
2005													0
2006													0
2007								597					597
2008							376	1.666					2.042
2009													0
2010								2.521	767				3.288
2011							1.356	1.337					2.693
2012								906					906
2013													0

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Tot
waterhoen	3	1	2									3	9
2004												1	1
2005													0
2006	1												1
2007													0
2008	1	1	2									2	6
2009		1											1
2010													0
2011													0
2012													0
2013													0

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	TOT
waterhoen	1.696	253	583									3.150	5.682
2004												316	316
2005													0
2006	309												309
2007													0
2008	452	253	583									2.834	4.122
2009	935												935
2010													0
2011													0
2012													0
2013													0

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Tot
wilde eend	3	1	1		1	2	3	1			2		14
2004	1						2						3
2005			1				1				1		3
2006	1												1
2007													0
2008		1			1	1							3
2009	1												1
2010						1		1					2
2011													0
2012											1		1
2013													0

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	TOT
wilde eend	1.471	253	546		355	1.297	1.377	774			1.476		7.549
2004	250						791						1.041
2005			546				586				891		2.023
2006	285												285
2007													0
2008		253		355	276								884
2009	936												936
2010					1.021		774						1.795
2011													0
2012												585	585
2013													0

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Tot
zwarte kraai	1					1	5	27	6				40
2004								1					1
2005								1					1
2006									1				1
2007							1	2	1				4
2008							2	11	1				14
2009		1				1	1	1					4
2010								5	2				7
2011							1	3					4
2012								3					3
2013									1				1

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	TOT
zwarte kraai	287					1.216	2.601	15.347	4.967				24.418
2004								270					270
2005								305					305
2006									328				328
2007							484	878	1.224				2.586
2008							1.474	8.163	1.015				10.652
2009		287				1.216	274	341					2.118
2010								2.221	2.138				4.359
2011							369	1.317					1.686
2012								1.852					1.852
2013									262				262